

ÇAĞDAŞ
MİMARLIK VE KENTSEL TASARIM
ARAŞTIRMALARI
KAMUSAL ALAN VE İLETİŞİM

EDİTÖRLER
YILDIZ AKSOY
EFE DUYAN

DAKAM

MİMARLIK VE KENTSEL TASARIM ARAŞTIRMALARI

KAMUSAL ALAN VE İLETİŞİM

MİMARLIK VE KENTSEL TASARIM ARAŞTIRMALARI - Sonbahar 2022

ISBN: 978-625-7034-30-2

Editörler: Yıldız AKSOY, Efe DUYAN

DAKAM YAYINLARI

Aralık 2022, İstanbul

www.dakam.org

Firuzğa Mah. Boğazkesen Cad., No:76/8, 34425, Beyoğlu, İstanbul

Tasarım: D/GD (DAKAM Grafik Tasarım)

Baskı: Metin Copy Plus, Mollafenari Mah., Türkocağı Cad. 3/1, Mahmutpaşa/İstanbul, Türkiye

Sonbahar 2022

MİMARLIK VE KENTSEL TASARIM ARAŞTIRMALARI

KAMUSAL ALAN VE İLETİŞİM

DAKAM YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

TARİHİ AHŞAP YAPILARDA ÇÜRÜYEN CEPHE KAPLAMALARINDA OLUŞAN BOZULMA PROBLEMLERİNE KARŞILIK ATIK AKRİLİK ELYAFTAN ISI YALITIM MALZEMESİ	
AHMET HARİS LALA	5
TARİHİ ALANLARDA KORUMA-YENİLEME ÇALIŞMALARINDA KENTSEL TURİZMİN ETKİSİ VE REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI, HAMAMÖNÜ-KAMİLPAŞA KONAĞI ÖRNEĞİ	
KEVSER ÇELTİK ŞAHLAN, GİZEM KUÇAK TOPRAK.....	15
MEKÂNI BİR İLETİŞİM NESNESİ OLARAK OKUMAK	
GÖZDE ALTIPARMAKOĞLU SAKARYA	30
MEKÂN TASARIMINDA ANA FİKRİN AÇIK VE GİZLİ İFADESİ	
KEMAL SAKARYA.....	38
TARİHİ YAPI VE YENİ YAPI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN GÖSTERGEBİLİM ARACILIĞI İLE OKUNMASI: ANKARA TARİHİ GAR BİNASI VE HIZLI TREN GARI ÖRNEĞİ	
GİZEM KUÇAK TOPRAK, KEVSER ÇELTİK ŞAHLAN.....	46
KAMUSAL ALANA MİMARLIK VE ÇEVRE PSİKOLOJİSİNİN MERCEKLERİNDEN BAKMAK: PANDEMİ SÜRECİNDE MAHALLE PARKLARINDA BİR İNCELEME	
PINAR KILIÇ ÖZKAN	59
DIŞA KAPALI KONUT GRUPLARINA AİT MEKANLARIN AMPİRİK İNCELEMESİ; KONYA-YAZIR MAHALLESİNDEN ÜÇ ÖRNEK	
YAVUZ ARAT, HÜMA ÖZCAN	75

TARİHİ AHŞAP YAPILARDA ÇÜRÜYEN CEPHE KAPLAMALARINDA OLUŞAN BOZULMA PROBLEMLERİNE KARŞILIK ATIK AKRİLİK ELYAFTAN ISI YALITIM MALZEMESİ

AHMET HARİS LALA¹, BURHAN SATICI²

ÖZET

Tarihi ahşap yapılarda bakımsızlık durumunda çürüyen cephe kaplamaları yapının içine su ve hava yoluyla sızarak aşındırma yapabilmektedir. Bu aşındırmalar yapının taşıyıcı sisteminde önemli sorunlar oluşturmaktadır. Bu soruna çözüm olarak tarihi yapıların restorasyonu sırasında tekstil atıklarından elde edilmiş bir ısı yalıtım malzemesi kullanılması, böylece gelecekte oluşabilecek benzeri problemlerin engellenmesi ve doğru bir şekilde yapının gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmadaki amaç tekstil atığı hammaddesini ve tekniğini araştırarak elde edilen sonuç neticesinde tarihi ahşap yapılarda kullanıma uygun bir ürün geliştirme olacaktır. Taşıyıcı elyaf olarak kırmızı renkli, 3.4 kıvrım/cm kıvrım frekansında 5 denye 51 mm atık akrilik elyaf kullanılmıştır. Bağlayıcı olarak piyasadan temin edilen, kimyasal karakteri akrilik kopolimer emülsiyonu olan, beyaz görünümlü, iyonik karakteri anyonik olan, pH değeri 6.0 – 8.0 arası olan tekstil tutkalı kullanılmıştır. Bu prototipler ısı iletim katsayısı ölçümlerine tabi tutulmuş elde edilen ısı iletim kat sayısı gelecekte ticarileşebilecek bir ürün elde edilebileceği görülmüştür. Piyasadaki rakip ürünlerle en az denk ve bazı noktalarda üstün, tekstil atıklarının değerlendirildiği, yönetmelik ve regülasyonlara uygun nihai ürün elde edilebileceği gözlenmiştir.

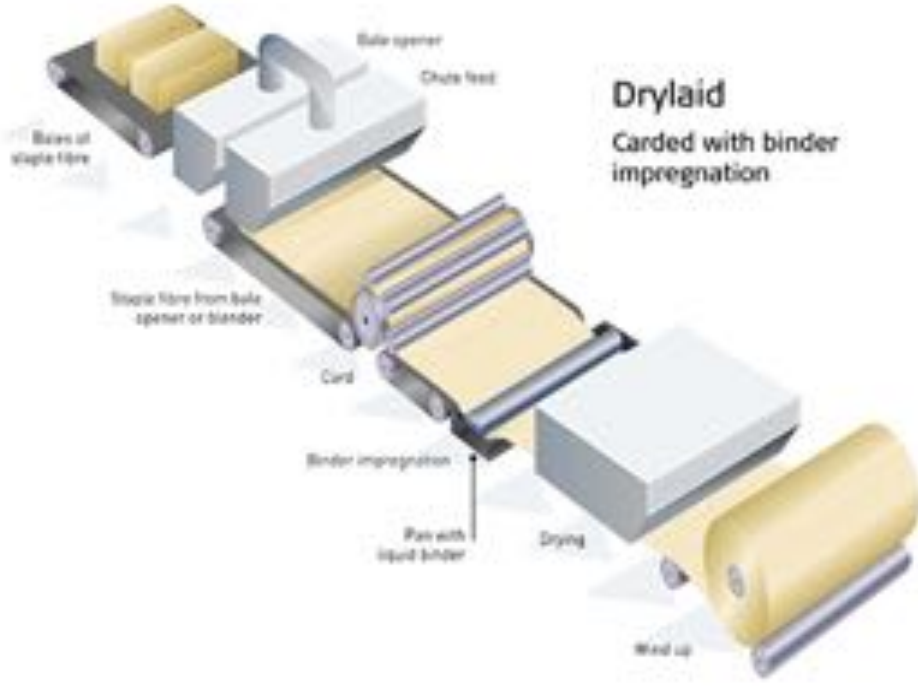
Anahtar sözcükler: Tarihi ahşap yapılar, restorasyon, ısı yalıtım malzemeleri, geri dönüşüm, yapı malzemeleri, akrilik elyaf, tekstil atıklar.

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, lala21@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9774-5409

² İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, bsatici@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8919-6016

GİRİŞ

Bu çalışmadaki amaç ticarileşebilir tekstil atığı hammaddesini ve tekniğini araştırmak elde edilen sonuç neticesinde tarihi ahşap yapılarda kullanıma uygun bir ürün geliştirme olacaktır. Tekstil sektöründe üretim sürecinde toplam %10-20 tekstilin israf edildiği tahmin edilmektedir (Domask, 2007). Bununla birlikte Post-endüstriyel tekstil atıkları, malzemeler kullanılmadan atıldığı için bakir veya temiz atık olarak kabul edilir (Dissanayake ve diğerleri, 2018). Bu çalışmada, tarihi ahşap yapılarda bakımsızlık durumunda çürüyen dış cephe kaplamaları yapının içine su ve hava yoluyla aşındırma yapabilmektedir. Bu aşındırmalar yapının taşıyıcı sistemine varana kadar mühim sorunlar oluşturabilir. Tekstil atıklardan bu soruna çözüm getirebilecek ve piyasadaki ürünlerle rekabet edebilecek özelliklerde yalıtım malzemesi üretmek hedeflenmektedir. Üretilen ürün tekstil sektöründeki israfın önüne geçerken, tarihi yapıların korunmasına katkısı olacaktır. Ayrıca piyasadaki ürünlerin insan sağlığına ve doğaya olan zararlarını içermeyecektir. Bunun yanında nonwoven (dokunmamış) (Şekil 1) teknolojisi ile üretileceği için geri dönüştürülmüş elyaf ile hazırlanmış bir ısı yalıtım malzemesi sıradan bir dokuma yöntemine göre çok daha ucuza üretilmektedir. Piyasadaki ürünlerden fiyat olarak ucuz, performans olarak ise aynı kalitede olması beklenmektedir. Binalarda Isı Yalıtım malzemeleri düşük ısı iletim katsayıları ile yapı malzemelerinden ayrışır. ISO (International Organization for Standardization) ve CEN (European Committee for Standardization) Standartları'nın ısı izolasyon malzemesi tanımına göre; ısı iletim katsayısı 0,065 W/mK değerinden küçük olan malzemeler ısı izolasyon malzemesi olarak kabul edilirken öteki malzemeler yapı malzemesi kapsamına girmektedir. (Kulaksızoğlu, 2006), piyasadaki rakip ürünler ise genellikle 0,040 W/mK değerlerindedir. Literatürde tekstil atıkları ile gerçekleştirilen akademik çalışmaların çıktılarında bu değerler sağlanmış, piyasadaki ürünlerle denk değerler elde edilmiştir. Zach ve diğer., geri dönüştürülmüş pamuk, polyester ve keten lifleri kullanarak ısı ve akustik yalıtım malzemeleri üretmiştir. Üretilen malzeme 0,037-0,049 W/mk ısı iletim katsayısına sahiptir ki bu oran piyasada bulunan cam yünü taş yünü ürünleri ile aynı değerdir. (Zach ve diğerleri, 2016'a). Yine benzer şekilde Patnaik vd. ayrıca atık yün ve geri dönüştürülmüş polyester elyaflardan termal ve akustik yalıtım malzemeleri üretmek için benzer bir dokunmamış (nonwoven) teknik kullanmıştır, 0,032-0,035 W/mk termal iletkenlik elde etmişlerdir (Patnaik ve diğerleri, 2015). Benzeri pek çok akademik çalışma dünyada son yıllarda başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu çalışmada doğru malzeme bileşenleri ve doğru üretim tekniklerini belirlemek ve düşük maliyetli en yüksek işlevli ürünü elde etmek için çalışılacaktır. Bu çalışmada belirli miktarda taşıyıcı elyaf ve bağlayıcı elemanlar kullanılıp 4 farklı prototip elde edilmiştir. Elde edilen prototipler Thermtest marka HFM -25 model termal iletkenlik ölçüm cihazı ile ısı iletim katsayısı ölçülmüştür. Termal iletkenlik tayini deneyi ASTM C518 'e göre yapılmıştır.

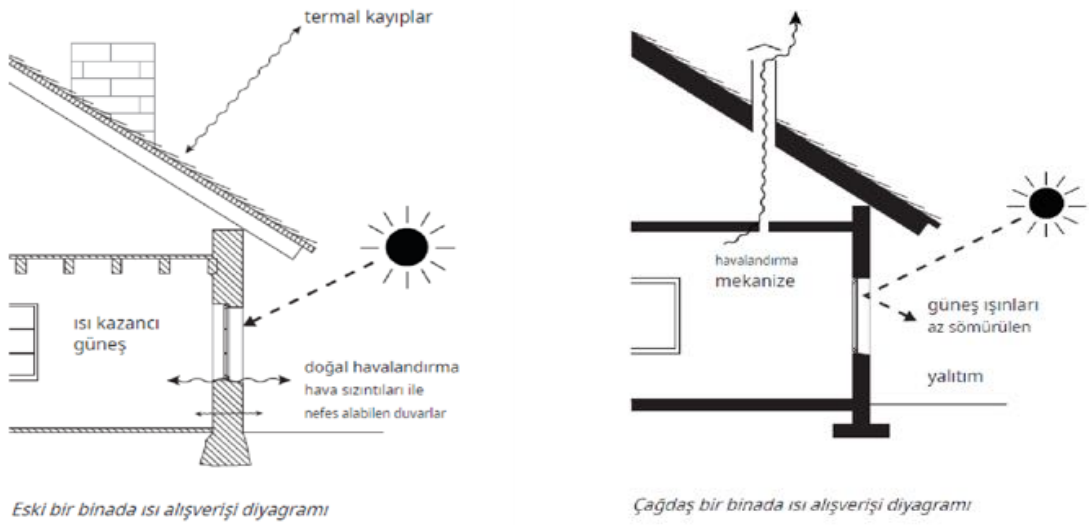

Şekil 1. Termal bağlama yöntemi ile nonwoven (dokunmamış) keçe üretimi (<https://www.edana.org/nw-related-industry/how-are-nonwovens-made/> / Erişim Tarihi: 12.09.2022).

TARİHİ AHŞAP YAPI CEPHELERİNİN İNCELENMESİ

Yapı uygulamalarının başlangıcından bu yana cephe, binanın dış çevresi ile iç mekânı arasında geçiş rolü oynamıştır. Bu sayede insan, yapıda yaşanabilir koşulları sağlamak için iklimi dengeleme imkanına sahip olur. Küresel ısınmayla mücadelenin toplum için öncelik kazandığı günümüzde, tüm binaların enerji verimliliği çok önemlidir. Eski binalar, termal performanslarını iyileştirme ihtiyacından kaçmaz. Ancak dikkatli davranmak ve oluşacak problemleri doğru çözmeye odaklanmak gerekmektedir. Yapıları bu amaçlarla onarıırken korumaya çok dikkat edilmelidir çünkü yapı miras, geçmiş dönemlerin en özgün tanığıdır ve bu nedenle kültürümüzü anlamının önemli bir parçasıdır.

Tarihi ahşap yapıların kendi inşa mantığı vardır. Termal yönetim genellikle atalardan kalma bir geleneğe dayanır ve yerel bir iklime yanıt verir. Her duruma özgü ayrıntılara girmeden, geleneksel binaların davranışını anlamak ve çağdaş binalarla farklılıklarını belirlemek önemlidir (Şekil 2) (*Collection Éléments Du Patrimoine VD*, t.y., 3, s.1-3.).

Şekil 2. Collection Éléments Du Patrimoine VD, t.y., 3, s.1-3.

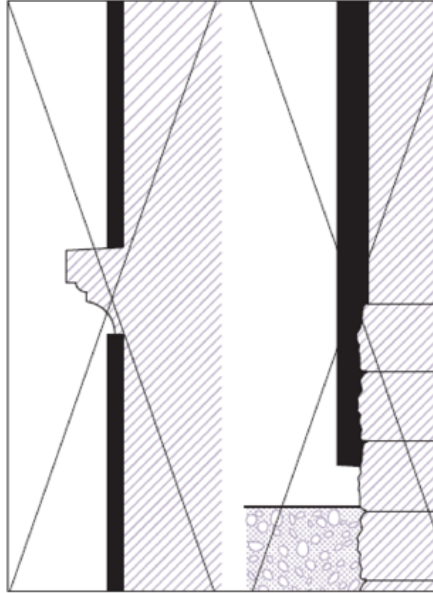
Tarihi ahşap yapılarda var olan termal konfor yönetimi, çağdaş bir binaya göre çok farklıdır. Tarihi ahşap binalar genellikle enerji kaybı varken (Tarihi ahşap yapılarda dış kaplama malzemesi arkasında çoğu zaman yalıtım malzemesi bulunmaz.), modern mimari enerji tasarrufu konusunda daha sıkıdır (Modern yapılarda yönetmelik ve regülasyon gereği yalıtım değeri kanıtlanmış yalıtım malzemesi bulunmaktadır.). Bu sebepten dolayı, her şeyden önce yapıların bölgesel organizasyonu önemlidir. Köylü konutları genellikle bir ahıra bağlanarak yapının dış alana bakan cephe yüzeyini, şehirlerde ise bu durum bitişik nizamla dışa bakan cephe yüzeyini azaltmayı hedefler. Güneşe ve rüzgâra göre yönelim de kışın soğuşuna ve yaz sıcaklığına maruz kalmamak için dikkatle belirlenir. Dış duvarın tarihi ahşap binada iki ana işlevi vardır. Yapının oturduğu zemini desteklemek ve iç mekânı hava koşullarından korumaktır. Binanın içi ve dışı arasındaki termal ilişkilerin çağdaş binalar tarzında kesilmesi hiçbir şekilde söz konusu değildir.

TARİHİ AHŞAP YAPILARIN CEPHELERİNİN BOZULMASI VE YALITIM ÖNERİLERİ

Ahşabın en önemli özelliği nem değişimi sayesinde ortamın nemine uyum sağlaması ve yapısında hacim değişikliğine sahip olmasıdır. Gözenekli bir yapıya sahip olan ahşap malzemelerin düşük ısı geçirgenliği, bu malzemenin yalıtım gerektiren durumlarda kullanılmasına olanak sağlar. Kuru halde iletken olmayan bir malzeme olan ahşap, basınç, çekme, eğilme ve kesme kuvvetlerine karşı yüksek direnci, iş kolaylığı ve elastik özellikleri nedeniyle yapı malzemeleri arasında önemlidir. Ayrıca akustik olarak özel önlemler alınması gereken yerlerde, ahşap malzemelerin ses düzenleyici, yutucu ve eko-engelleyici özellikleri kullanılmaktadır (Örs ve Keskin, 2001).

Ahşap yapı elemanlarına zarar veren en büyük etken nem denilebilir. Nemin malzemede %20'den fazla bir oranda bulunması malzemeyi olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Tarihi ahşap yapılarda bakımsızlık durumunda ilk ahşap dış cephe kaplamaları çürür, zamanla su ve hava direnci içeri girerek taşıyıcı sistemde bozulmalara sebep olabilir. Tarihi yapıların korunması ve gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması için bu tarz problemlerin önemle çözülmesi gerekmektedir. Tarihi ahşap yapıları uygulama açısından incelemek gerekirse bazı mimari elemanlar, yalıtım eklemeyi imkânsız hale getirir. Çerçevesel veya kornişler gibi bir cephenin çıkıntılı elemanları, binanın görünümüne güçlü bir şekilde katkıda bulunur. Birkaç santimetrelilik yalıtım eklemek, çoğu zaman bu unsurları emmek ve cephenin dış hatlarını değiştirmek anlamına gelir (Şekil 3). Çıkıntı yeterince büyükse ve soğuk bir köprü tolere edilebilirse, bunun görsel önemini azaltmak için yalıtım genişliğinin kademeli olarak azaltılmasının bir detayı düşünülebilir

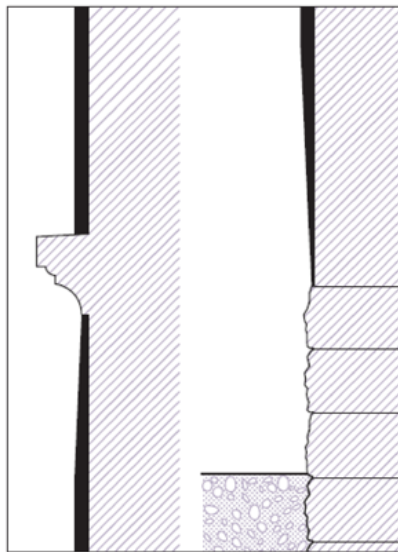
(Şekil 4). Benzer şekilde, cephelerin bitişik sıradaki dizilimleri, yalıtımın ekstra kalınlığı ile ilgili bir sorun oluşturabilir. (*Collection Éléments Du Patrimoine VD*, t.y., 3, s.6.)

Şekil 3.

Yalıtım, yükseltilmiş elemanları veya ters çıkıntı oranlarını kapsamamalıdır.

s.6.

Öne çıkan unsurlar öyle kalmalıdır. Ekstra kalınlığı azaltmak için yalıtım hafif bir eğim ile tamamlanabilir.

Şekil 4. *Collection Éléments Du Patrimoine VD*, t.y., 3, s.6.

Günümüzde restorasyon çalışmalarında kullanılan ısı yalıtım malzemeleri ahşap ile çalışmaya uygun olduğu söylenemez. Doğası gereği hareket halinde ve boşluk içeren ahşap su ile teması engellenmeli onun esnekliğine uygun ve mukavemeti yüksek bir yalıtım malzemesi ile kullanılması gerekmektedir.

MALZEME VE METOT

Taşıyıcı elyaf olarak kırmızı renkli, 3.4 kıvrım/cm kıvrırma frekansında 5 denye 51 mm atık akrilik elyaf (Şekil 5) kullanılmıştır. Bu numuneleri elde etmek için nonwoven (dok teknik izlenmiştir. Numune ölçüleri 12 cm x 24 cm olarak belirlenmiştir. Tüm numuneler başlangıçta homojen yüzeye haline getirebilmek için Mesdan marka Laboratory Carding Machine- 337'a (Şekil 6) ile taranmış ve web (tülbent) haline getirilmiştir. Daha sonra püskürtme yöntemi ile bağlayıcı olarak CHT Tekstil Kimya San. ve Tic. A.Ş. 'den temin edilen, kimyasal karakteri akrilik kopolimer emülsiyonu, beyaz görümlü, iyonik karakteri anyonik, pH değeri 6.0 – 8.0 arası olan tekstil tutkalı kullanılmıştır. Serme işlemi sonrası ürün kalenderden geçirilip Thermal Bonding System ile bağlanmış ve ürün bekleyeme bırakılmıştır. Bu yöntemle farklı elyaf ve bağlayıcı miktarına göre dört numune elde edilmiştir. Elde edilen numunelerin ağırlıkça oranları %20, %30, %40, %50 bağlayıcı eleman olacak şekilde hazırlanmıştır (Tablo 1). Ürün yoğunlukları sırasıyla 28,94 kg/m³, 32,99 kg/m³, 38,54 kg/m³, 46,30 kg/m³ olduğu numune kalınlığı: 2.7-3 cm arası olduğu gözlenmiştir.

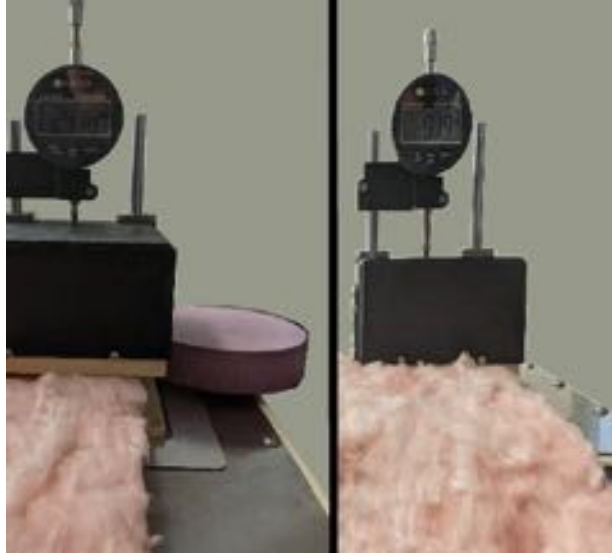
Şekil 5. Kırmızı renkli, atık akrilik elyaf

Şekil 6. Mesdan Laboratory Carding Machine- 337 (<https://www.mesdan.it/en/lab-division?catalogueRowId=39/> Erişim Tarihi: 25.09.2022).

TEST YÖNTEMİ VE APARATI

Yoğunluğun termal iletkenlik üzerindeki etkisini test etmek için, HFM-25 (Şekil 7) ile ASTM C518 metodu ile farklı yoğunluklarda numuneler ölçülmüştür. Yoğunluğa bağlı termal iletkenlik, yaygın olarak muhafazada yalıtım olarak kullanıldığından, yoğunluğu düşük olan numunenin ısı yalıtım malzemesi değerleri sağlaması olasıdır. Bu deney, dört farklı yoğunluktaki her numunenin termal iletkenliğini ölçmekten oluşuyordu. Numuneleri ortam yoğunluğunda ölçmek için, üst plakayı tutmak için numuneyle aynı kalınlıkta bir kama kullanıldı. İlk sıkıştırma seviyesi sadece üst plakanın ağırlığı ile yapıldı ve ardından sırasıyla 600gr ve 1kg ağırlık kullanıldı. Ölçümler, ısı akış ölçerin plakaları arasında 20°C'lik bir optimum sıcaklık deltası ile oda sıcaklığında yapılmıştır.

Şekil 7. Örnek Uygulama Görselleri (HFM-25 Application Sheet,2021)

Hacimce su emme oranını ölçmek için Balance XPR404S marka hassas terazi ile numunelerin kuru ağırlıkları ölçülmüş daha sonra ise numunelerin su emdirilmiş ağırlığı ölçülmüştür. Ölçülen ağırlıklar birbirinden çıkarılarak ürünün hacmine bölünüp yüzle çarpılıp sonuç elde edilmiştir (Şekil 8).

$$Sh = \frac{R - P_2}{V} \times 100$$

Sh: Hacimce Su Emme Yüzdesi
R :Su Emdirilmiş Ağırlık
P₂ :Kuru Ağırlık

Şekil 8. Hacimce Su Emme Yüzdesi Hesaplama Formülü

YAPILAN DENEY SONUÇLARI

Yapılan deneylerde bina cepheleri için oluşabilecek uç koşullar göze alınarak ASTM C518 metodu ile ısı yalıtım testi, yoğunluğun termal iletkenlik katsayısı üzerindeki etkisi, bağlayıcı miktarının ısı iletkenlik katsayısı üzerindeki etkisi, yoğunluğun hacimce su emme oranları üzerindeki etkisi incelenmiş ve bu sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Isı Yalıtım Test Sonuçları

Kompozit numunelerin sonuçları, numune yoğunluğu ve bağlayıcı miktarı ısı iletkenlik katsayısına etkisi açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Numunelerin belirli yoğunluk değerlerinde üretilmesi ve farklı numune bileşimi açısından incelenmesi amaçlanmış fakat üretim sebebi ile kalınlık farkı olduğundan bu konuda gözlenmiştir. Kompozit numunelerin ısı iletkenlik katsayı değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Ürün ID	Taşıyıcı Elyaf Ağırlığı (kg)	Bağlayıcı Eleman Ağırlığı (kg)	Ürünün Ağırlığı (kg)	Ağırlıkça Oran	Ürünün Kalınlığı (m)	Ürün Yoğunluğu (kg/m ³)	Hacimce Su Emme Oranı	Termal İletkenlik Katsayısı (W/mK)	Ürün Görseli
1	0,02	0,005	0,025	%20 BE %80 TE	0.03	28,94	2%	0.057	
2	0,02	0,0085	0,0285	%30 BE %70 TE	0.027	32,99	2%	0.057	
3	0,02	0,0133	0,0333	%40 BE %60 TE	0.028	38,54	2%	0.058	
4	0,02	0,02	0,04	%50 BE %50 TE	0.029	46,30	2%	0.059	

Tablo 1. Deney Sonuçları

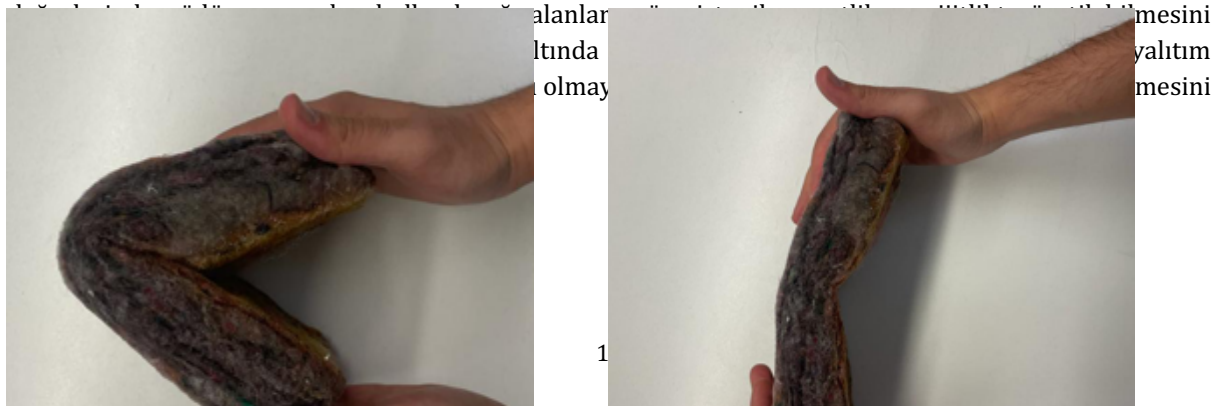
Yoğunluğun Termal İletkenlik Katsayısı Üzerindeki Etkisi

Isı yalıtım testinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda, yoğunluk değişimi ile numunelerin ısı iletkenlik katsayı değerlerinin değiştiği görülmüştür. Bağlayıcı oranı bağlı olarak üretilen numunelerde 100 kg/m³ yoğunluk artışı ısı iletkenlik katsayı değerlerinde yaklaşık yüzde altılık bir artış olduğu gözlenmiştir. Sabit kalınlığa sahip numunelerin yoğunluğu arttıkça durgun hava içeren kapalı gözeneklerin sayısında ve hacminde bir azalma meydana geldiğinden dolayı yoğunluk artışını numunelerin ısı yalıtımı açısından olumsuz olduğu söylenebilir. Buradan çıkarılabilecek sonuç bina cephelerinde yalıtım için kullanılacak olan malzemelerin düşük yoğunlukta olması tercih konusudur. Yoğunluğun düşük olmasının malzemenin ağırlığının hafif olması sağlayacağından dolayı uygulama açısından da avantaj sağlayacağı açıktır.

Bağlayıcı Miktarının Isıl İletkenlik Katsayısı Üzerindeki Etkisi

Üretilen numunelerin ısı iletkenlik katsayıları taşıyıcı elyaf bileşimi ve bağlayıcı oranının değişimleri incelemek gerekirse;

Sonuçlar değerlendirildiğinde, ısı iletkenlik katsayısının taşıyıcı elyaf sabit tutulduğu takdirde ısı iletim katsayısında önemli bir değişiklik olmadığı görülecektir. Bu durumda kompozit malzemenin ısı yalıtım

Şekil 9. Bağlayıcı oranı miktarına karşı ürünün rijitliği

Yoğunluğun Hacimce Su Emme Oranları Üzerindeki Etkisi

Hacimce su emme oranları incelendiğinde, yoğunluk değişimi ile numunelerin hacimce su emme oranları açısından herhangi bir değişikliği olmadığı gözlenmiştir. Üretilen numunelerin kalınlıklarının artması durumunda hacim artışından dolayı su emme oranında azalma olacağı gözlenmiştir.

SONUÇ

Tarihi ahşap yapılarda bakımsızlık durumunda çürüyen cephe kaplamaları yapının içine su ve hava yoluyla aşındırma yapabilmektedir. Bu aşındırmalar yapının taşıyıcı sistemine varana kadar mühim sorunlar oluşturmaktadır. Bu çalışmada mevcut sorunlara karşılık atık akrilik elyaftan kompozit paneller üretilmiştir. Üretim sürecinde değişen bağlayıcı miktarı ve yoğunluk parametrelerin ısı yalıtımına etkileri incelenmiştir.

Sonuçlar doğrultusunda değiştirilen parametrelerden biri olan numune yoğunluğunun ısı yalıtımını etkilediği görülmüştür. Akrilik elyaftan üretilen numunelerin ısı iletkenlik katsayılarının yoğunluk arttıkça arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum yoğunluk arttıkça numunenin yalıtımını sağlayan hava boşluklarının (gözenekli yapı) azalması ile açıklanabilir. Daha düşük yoğunluklu ürün kullanılması ısı yalıtım açısından avantajlı olacaktır. Bu avantaj sayesinde tarihi ahşap yapıların uygulamasında yapıya daha az yük bindirebilecek bir malzemenin üretilmesi yapı için olumlu olacaktır.

Üretim sırasında değişen bir diğer parametre ise bağlayıcı malzeme miktarıdır. Taşıyıcı elyaf sabit tutulduğunda üretilen numunelerde bağlayıcı madde miktarındaki artış, ısı iletim kat sayısında önemli bir değişiklik söz konusu değildir. Bu durumda kompozit malzemenin ısı yalıtım değerlerinden ödün vermeden kullanılacağı alanlara göre istenilen fiziki şartlara göre üretilebilmesini sağlayacaktır. İstenilen esneklikte ve mukavemette üretilmesi sayesinde tarihi ahşap yapılarda yapı cephesinde bulunan ve yapıya özgünlük veren bezemeler, süsler, çıkıntılar gibi cephe elemanları; yalıtım amacı ile yapılacak müdahaleler ile bu dokuların yok olmasını engelleyecektir.

Tarihi ahşaplarda su ve nemden dolayı oluşan problemleri engellemek için deneyde kullanılan taşıyıcı elyafın türü ve bağlayıcı maddenin karakterinden dolayı her birinin su emiliminin düşüktür. Bu sayede tarihi ahşap yapılarda oluşacak su ve nem problemlerini engelleyebileceği gözlenmiştir.

Bu sorunlar göz önüne alındığında uygulama çözümü olarak tarihi yapıların restorasyonu sırasında tekstil atıklarından elde edilmiş akrilik bazlı bir ısı yalıtım malzemesi kullanılmasının aşağıdaki başlıklara göre ;
Uygun Isı Yalıtım Değerlerin Eldesi,

Yoğunluğun Termal İletkenlik Katsayısı Üzerindeki Etkisi,

Bağlayıcı Miktarının Isıl İletkenlik Katsayısı Üzerindeki Etkisi,

Yoğunluğun Hacimce Su Emme Oranları Üzerindeki Etkisi değerlendirildiğinde doğru uygulama sonuçları olacaktır.

KAYNAKLAR

- Briga-Sa, A., Nascimento, D., Teixeira, N., Pinto, J., Caldeira, F., Varum, H., Paiva, A., 2013. Textile waste as an alternative thermal insulation building material solution. *Constr. Build. Mater.* 38, 155–160.
- Collection Éléments Du Patrimoine VD., t.y., 3
- Dissanayake, D.G.K., Weerasinghe, D.U., Wijesinghe, K.A.P., Kalpage, K.M.D.M.P., 2018. Developing a compression molded thermal insulation panel using postindustrial textile waste. *Waste Manag.* 79, 356–361.
- Domask, J.J., 2007. Achieving goals in higher education: an experiential approach to sustainability studies. *Int. J. Sustain. High. Educ.* 8, 53–68.
- Erkan Türkmén Dönmez, Erkan Türker, 2021. Thermal and Sound Insulation Performances of Building Panels
- Örs, Y. Keskin, H., (2001). Ağaç malzeme bilgisi. Atlas Yayın, 141-142.
- Produced by Recycling Waste Fibres of Yarn Factories Kulaksızoğlu, Z., 2006. Isı Yalıtım Sektör Araştırması. İstatistik Şubesi.
- Papadopoulos, A.M., 2005. State of the art in thermal insulation materials and aims for future developments. *Energy Build.* 37 (1), 77–86.
- Patnaik, A., Mvubu, M., Muniyasamy, S., Botha, A., Anandjiwala, R.D., 2015. Thermal and sound insulation materials from waste wool and recycled polyester fibers and their biodegradation studies. *Energy Build.* 92, 161–169.
- Serra, A., Tarrés, Q., Claramunt, J., Mutjé, P., Ardanuy, M., Espinach, F.X., 2017. Behavior of the interphase of dyed cotton residue flocks reinforced polypropylene composites. *Composites Part B* 128, 200–207.
- Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Raporu., 2020.
- Wazna, M.E., Gounni, A., Bouari, A.E., Alami, M.E., Cherkaoui, O., 2018. Development, characterization and thermal performance of insulating nonwoven fabrics made from textile waste. *J. Ind. Text.* 48, 1167–1183.
- Zach, J., Hroudová, J., Korjenic, A., 2016'a. Environmentally efficient thermal and acoustic insulation based on natural and waste fibers. *J. Chem. Technol. Biotechnol.* 91, 2156– 2161.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Şekil 1.** Termal bağlama yöntemi ile nonwoven (dokunmamış) keçe üretimi (<https://www.edana.org/nw-related-industry/how-are-nonwovens-made> / Erişim Tarihi: 12.09.2022).
- Şekil 2.** Collection Éléments Du Patrimoine VD, t.y., 3, s.1-3.
- Şekil 3.** Collection Éléments Du Patrimoine VD, t.y., 3, s.6.
- Şekil 4.** Collection Éléments Du Patrimoine VD, t.y., 3, s.6.
- Şekil 6.** Mesdan Laboratory Carding Machine- 337 (<https://www.mesdan.it/en/lab-division?catalogueRowId=39> / Erişim Tarihi: 25.09.2022).
- Şekil 7.** Örnek Uygulama Görselleri (HFM-25 Application Sheet, 2021)

TARİHİ ALANLARDA KORUMA-YENİLEME ÇALIŞMALARINDA KENTSEL TURİZMİN ETKİSİ VE REKONSTRÜKSİYON UYGULAMALARI, HAMAMÖNÜ-KAMİLPAŞA KONAĞI ÖRNEĞİ

KEVSER ÇELTİK ŞAHLAN³, GİZEM KUÇAK TOPRAK⁴

ÖZET

Bu çalışmada tarihi kent merkezlerinde kentsel turizmin itici gücü sayesinde hız kazanan koruma, yenileme, sağlıklılaştırma çalışmaları içerisinde sıklıkla kullanılan rekonstrüksiyon onarım tekniğinin olumlu ve olumsuz yönleri, bir alan ve bir yapı üzerinden değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Alan çalışması Ankara KentMerkezinde yer alan Hamamönü bölgesi ve bu bölgenin sembol yapılarından biri olan Kamil Paşa Konağı üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Turizm ülkeler için önemli bir ekonomik kaynak olarak görüldüğü için bu alanda yatırımlar yapılarak fırsatlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kentsel turizm de turizmin birçok çeşidinden birisidir ve kent merkezlerinin tarihi, soyut ve somut kültürel mirası ve bölgedeki yaşam tarzları, üretim biçimleri, yöresel özelliklerinin tanınması amacıyla gerçekleştirilen gezileri ve ziyaretleri kapsamaktadır. Kentlerin turizm açısından bir çekim merkezi haline getirilebilmesi için birçok faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Kentin sahip olduğu soyut ve somut kültürel varlıkları ile turistleri etkilemek önemli bir araç olarak görülmekte, özellikle somut kültürel varlıklarımız olan tarihi yapıların yoğun olarak bulunduğu alanlarda koruma, yenileme, canlandırma çalışmaları yapılarak bu alanlar etkileyici hale getirilmek istenmektedir. Bu kapsamda bu merkezlerin kendine özgü değerlerinin, tarihi dokuları ile sosyo- kültürel özelliklerinin öne çıkarılarak korunması ve yeniden canlandırılması hedeflenmektedir. Koruma, yenileme çalışmaları içinde alanda yer alan, korunması gereken yapılara uygulanabilecek müdahale türleri bakım, basit ve esaslı onarım ile rekonstrüksiyon (yeniden yapma) şeklindedir. Tarihi yapılar için uygulanan bu müdahale türleri tarih boyunca uluslararası alanda tartışılmış ve belirli kriterlere oturtulmaya çalışılmıştır. Bu müdahale türleri içinde en çok tartışılan ve mecbur kalınmadıkça uygulanması önerilen olanı rekonstrüksiyondur. Savaş ya da doğal afet gibi felaketler sonucu yıkılmış olan tarihi, kültürel, simgesel değerlere sahip olan yapıların güvenilir belgelere dayandırılmak kaydıyla rekonstrüksiyonunun yapılması kabul edilir görülmektedir. Rekonstrüksiyonla yeniden yapılan yapıların özgün değerinin olmadığı düşünülmektedir. Buna rağmen tarihi kent merkezlerinde kentsel turizmi sağlamak amacıyla gerçekleştirilen koruma, yenileme, sağlıklılaştırma çalışmaları içinde rekonstrüksiyon uygulamalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu alanlardan biri Ankara kent merkezi içerisinde yer alan Hamamönü bölgesidir. Ankara şehrinde tarihi geçmişi çok eskilere dayanan Hamamönü Bölgesi o dönemlerden itibaren önemli bir konut yerleşim alanı olmuş, Cumhuriyetin kurulduğu dönemde önemli yazarlara, şairlere ve bürokratlara ev sahipliği yapmıştır. Bu konutlar arasında sembol niteliği taşıyan konaklar dayer almaktadır. Hamamönü'nde tarihi değerlerin korunmasına yönelik koruma çalışmaları uzun bir süre yapılmamıştır. Bu alan için hazırlanan Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağıklaştırılması ve Korunması Projesi, 2006 yılında sokak sağıklaştırma çalışmaları ile uygulamaya geçilmiştir. Bu sağıklaştırma çalışmaları içinde tarihi yapıların onarımında restorasyon uygulamalarının yanı sıra sıklıkla rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmıştır. Kamil Paşa Konağı'nda bölge içinde sembol niteliğinde bir yapı olup rekonstrüksiyon tekniği ile yeniden yapılmıştır. Yapının rekonstrüksiyonu, yapıya ait rölöve ve alanda temel izleri bulunmadığı için yapının son mülk sahibi olan aile fertlerinden alınan bilgiler ve fotoğraflar ile tapu kadastro krokisine dayandırılarak yapılmıştır. Bu çalışmada yapının rekonstrüksiyonunun 660 sayılı ilke kararında tarif edilen kriterlere uygunluğu açısından analiz edilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

³ kevser.celtiksahlan@ostimteknik.edu.tr; Dr. Öğretim Üyesi; Ostim Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi; İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye

⁴ gizem.kucaktoprak@ostimteknik.edu.tr; Dr. Öğretim Üyesi; Ostim Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü; Ankara/Türkiye

Anahtar Sözcükler: Tarihi Alanlarda Koruma ve Yenileme, Kentsel Turizm, Rekonstrüksiyon, Hamamönu, Kamil Paşa Konağı

GİRİŞ

Turizm ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olarak görüldüğü için ülkeler bu alanda yatırımlar yaparak fırsatlar elde etmeye çalışmaktadırlar. Turizmin birçok çeşidinden biri olan kentsel turizm çok eskilerden beri var olsa da son yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile ulaşımın hızlanması, sosyal medya kavramıyla bilginin ve kültürel aktivitelerin kolayca yayılması gibi etkenler insanların daha sık seyahat etmelerini sağlamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) kent turizmini; “kentleri birbirine bağlayan ana yollar üzerinde olması nedeniyle, temelinde tarım olmayan ticari, idari ve üretime dayalı ekonomik faaliyetlere dayanan böylecekendine özgü özellikler geliştirmiş yerleşim birimlerindeki turizm aktiviteleri” olarak tanımlanmaktadır. Kent turizmi, insanların ziyaret ettikleri alanın tarihi, soyut ve somut kültürel mirası ve oradaki yaşam tarzları ile ilgili fikir edinmek amacıyla gerçekleştirdikleri gezileri kapsamaktadır (Emekli, 2014).

Bu anlamda bakıldığında şehirler sahip oldukları soyut ve somut kültürel varlıkları ile turistleri etkileyerek bir çekim merkezi haline gelebilmek için bir dizi faaliyetler yürütmektedirler. Bu faaliyetler ilk etapta eski kent merkezlerinin canlandırılmasına yöneliktir. Bu kapsamda bu merkezlerin kendine özgü değerlerinin, tarihi dokuları ile sosyo-kültürel özelliklerinin öne çıkarılarak korunması ve yeniden canlandırılması hedeflenmektedir. Bu alanlarda hayata geçirilen koruma veya tarihi yaşatma çalışmaları, kentsel kimliğin korunmasına, sosyal hafızanın diri tutulmasına, sosyal ve ekonomik açıdan bir çekim noktası oluşturulmasına ve böylece turizmin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Zeybek & Özbek Sönmez, 2014).

Turizm, kentlerin canlanması açısından olumlu bir takım ekonomik ve sosyal etkiler sağlasa da kontrollü ve doğru uygulamalar yapılmadığında özellikle tarihi alanlarda bazı sorunlara da yol açabilmektedir. Bu anlamda Ayvalık Kent Meydanı'nda gerçekleştirilen çalışmalardan birinde Kent Meydanı Silüetinin turizm etkisi ile bozulduğu, zarar gördüğü tespit edilmiştir (Kuçak Toprak, 2022). Turizmi geliştirmek adına yapılan kentsel koruma, canlandırma ve dönüşüm için yenileme, rekonstrüksiyon ve sokak sağlıklılaştırmaları gibi çeşitli uygulamalar mimari yapılarda değişimlere neden olmaktadır. Bu uygulamaların gerçekleştiği alanlardaki iktisadi ve toplumsal yapı da bu çalışmalar sonucunda değişmektedir. Bu kentlerdeki insanların gündelik yaşamlarını sürdürdükleri yapılar ve mekânlar turistler için ziyaret merkezleri haline geldiği için buralardaki faaliyetler ve işlevler de farklılaşmaktadır. Kent turizmi ekonomik etkilerin yanı sıra toplumsal ve fiziki yapı üzerine de olumlu ve olumsuz etkiler etmektedir. Kentsel turizm ile birlikte şehri canlandırma çalışmalarında onarım tekniği olarak rekonstrüksiyon uygulamalarının çok fazla kullanılması, koruma alanı içinde çok tartışılan bir konudur.

YÖNTEM

Bu çalışmada, arşiv belgelerinden ve alan çalışması sonucunda elde edilen bilgilerin karşılaştırmasına dayalı bir çalışma yöntemi geliştirilmiştir.

İlk aşamada kentsel turizmin tarihi alanlarda koruma ve yenileme çalışmalarında etkileri ve korunması gerekli tarihi yapılara yönelik koruma yöntemleri ve müdahale türleri literatür çalışmasıyla ortaya konulmuştur.

Daha sonra rekonstrüksiyon kavramı üzerinde durulmuş, tarihi süreç içerisinde uluslararası alanda rekonstrüksiyon konusundaki yaklaşımlar bir tablo oluşturularak özetlenmiştir.

Tarihi alanların koruma ve yenileme çalışmalarının gerçekleştirildiği alanlardan biri olan Ankara Hamamönü Bölgesi'nde gerçekleştirilen koruma çalışmaları ve rekonstrüksiyon uygulamaları arşiv belgeleri ve alanda gerçekleştirilen çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Hamamönü'nde simge değeri taşıyan yapılardan biri olan Kamil Paşa Konağı'nın rekonstrüksiyon uygulamaları incelenmiş ve analiz edilmiştir. Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü arşivlerinden elde edilen yapının eski haline ait fotoğraflar, tescil fişi, restitüsyon ve rekonstrüksiyon projeleri ile yapının bugününe ait fotoğraflar yapının cephesi üzerinden karşılaştırılmıştır.

Tüm bu bilgileri, 660 sayılı ilke kararında tarif edilen rekonstrüksiyon kriterleri açısından değerlendirmek adına analiz edilmiştir.

REKONSTRÜKSİYON KAVRAMI VE TARİHİ SÜREÇTE REKONSTRÜKSİYON İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Rekonstrüksiyon (Yeniden Yapma); Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5/11/1999 tarihinde yayınlanan 660 sayılı “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım Ve Onarımları” başlıklı ilke kararında korunması gereken yapılara uygulanabilecek üç müdahale türünden biri olarak ele alınmaktadır ve bakım ve onarımdan sonra üçüncü olarak yer almaktadır.

İlke kararında; “Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve / veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulamasının koşulsuz sağlanmasına; Ancak uygulama gerçekleşinceye kadar parsellerde her türlü inşai ve fiziki müdahalenin yasaklanmasına, (otopark, fuar, sergileme vb.) yeni bir işlev ile kullanma ve aynı parselde tescilli yapı yerinde veya diğer boş alanlarda başka bir yeni yapılaşmaya izin verilmeyeceğine,” ve “Tüm bu uygulamalar için koruma kurulu kararının alınması gerektiğine” dikkat çekilmiştir.

Hem Dünyada hem de ülkemizde yeniden kurma uygulamalarının bir “koruma” eylemi olarak kabul edilip edilmeyeceği üzerinde henüz net bir uzlaşma sağlanmamıştır. Tarihi yapıların savaş, afetler veya terkedilme gibi çeşitli nedenlerle yok olması ya da taşıyıcı sistem elemanlarının hasar görmesi gibi gerekçelerle yıkılması ile yeniden inşa edilmesi konusundaki tartışmalar, önemli koruma ölçütlerinden biri olan “özgünlük” kavramını gündeme getirmektedir. Uluslararası tüzük, sözleşme ve metinlerde rekonstrüksiyon kavramının 19. Yüzyıldan günümüze kadar hangi yaklaşımlar ve bakış açılarıyla ele alındığı, bu konuyla ilgili getirilen temel ilkeler kısaca Tablo 1’de özetlenmektedir (Mazlum, 2014).

Tablo 1: Rekonstrüksiyon Uygulamasına Yönelik Yaklaşımlar 1.

1814-1879	STİLİSTİK RESTORASYON (VIOLETT LE DUC)	Viollet Le Duc tarafından gerçekleştirilen Rekonstrüksiyon uygulamaları ilk rekonstrüksiyon örnekleri olarak kabul edilmektedir.
1819-1900	ANTI RESTORASYON HAREKETİ (WILLIAM MORRIS- JOHN RUSKİN)	Üslup birliği uygulamaları, bütünlük ve rekonstrüksiyonlar ile tarihi anıtlara yıkıcı zarar verildiği, restorasyon yerine korumanın önemli olduğu vurgulanmaktadır.
1854-1933	TARİHİ RESTORASYON (LUCA BELTRAMI)	Yapıların belgelere dayandırılması kaydıyla rekonstrüksiyonların yapılması konusuna esnek bir bakış açısı getiriliyor.
1931	ATİNA KARTASI	Bildiride rekonstrüksiyondan doğrudan bahsedilmemekle birlikte toptancı restorasyon anlayışından uzak durulması önerilmektedir.
1944	VARŞOVA KENT MERKEZİ'NİN REKONSTRÜKSİYONU	II. Dünya Savaşı'nda dünyada çok sayıda tarihi yapıların büyük hasar görmesi nedeniyle toplumsal kimliğin ve hafızanın da korunması adına tarihi yapıların yeniden ayağa kaldırılması gündeme gelmiştir. 1944 yılında, tamamen yıkılmış olan Varşova tarihi kent merkezinin, güvenilir belgelere, rölöve çizimlerine ve fotoğraflara dayanılarak başlatılan rekonstrüksiyon uygulamaları kent yeniden inşa edilmiş, sonrasında da yeniden başkent ilan edilmiştir.
	SAVAŞ SONRASI RESTORASYON KURAMI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER (CESARE BRANDI)	Rekonstrüksiyonun özgün olanla aynı anlama gelemeyeceği gibi tarihi ve estetik açıdan her türlü rekonstrüksiyonun sahte olduğu vurgulanmaktadır.
1964	VENEDİK TÜZÜĞÜ	Rekonstrüksiyon terimi tüzüğün 15. maddesinde, "arkeolojik alanlarda rekonstrüksiyon uygun bulunmamaıta, sadece mevcut olan fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir" şeklinde geçmektedir. Tüzüğün 9. maddesinde ise "onarımın amacı anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır" denilmekte ve rekonstrüksiyon uygulamaları önerilmemektedir.
1972	UNESCO DÜNYA KÜLTÜR VE DOĞA MİRASININ KORUNMASI SÖZLEŞMESİ	Sözleşme metninde "özgünlük" sözcüğü yer almıştır. Sözleşmeye göre rekonstrüksiyon, varsayıma hiç yer verilmeden, sadece güvenilir ve ayrıntılı bir belgelemeye dayandırılırsa kabul edilebilir. Özgünlük, Dünya Mirası Listesi'ne kabul işlemlerinde eserin özgünlüğü en temel kriterlerden biri olarak kabul edilmiştir.
1976	UNESCO KONFERANS KARARLARINAİROBİ	Güvenilir belgelere dayandırılmadan yapılan rekonstrüksiyon uygulamalarının tarihi ve kültürel mirasa ciddi zararlar verdiği belirtilmiştir. Özgünlüğün korunması üzerinde durulmuştur.
1978		Rekonstrüksiyonla yeniden ayağa kaldırılan Varşova Tarihi Merkezi Dünya Miras Listesine aday olmuştur.
1980		Varşova Tarihi Merkezi Dünya Miras Listesine kabul edilmiştir. Uygulama Rehberine Rekonstrüksiyonun uygulanabilirliğine dair özel maddeler eklenmiştir.
1982	DRESDEN DEKLERASYONU	Savaş gibi büyük yıkımlara neden olan durumlarda hasar görmüş ve yıkılmış anıtsal yapıların rekonstrüksiyonları meşru hale geldi.
1994	NARA ÖZGÜNLÜK BELGESİ	Özgünlük kriterlerinin genelleme yapılarak tek ve değişmez ölçütler olması yerine; her yapının, içinde yer aldığı tarihi ve kültürel bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.
2000	RİGA TÜZÜĞÜ	bir felaket sonucunda yıkılmış bir yapı, bulunduğu yer için tarihi, kültürel, sanatsal ve simgesel bir değere sahipse güvenilir tarihi belgeleri ve rölöveleri bulunuyorsa bir müdahale biçimi olarak rekonstrüksiyonun kabul edilebileceği belirtilmektedir.

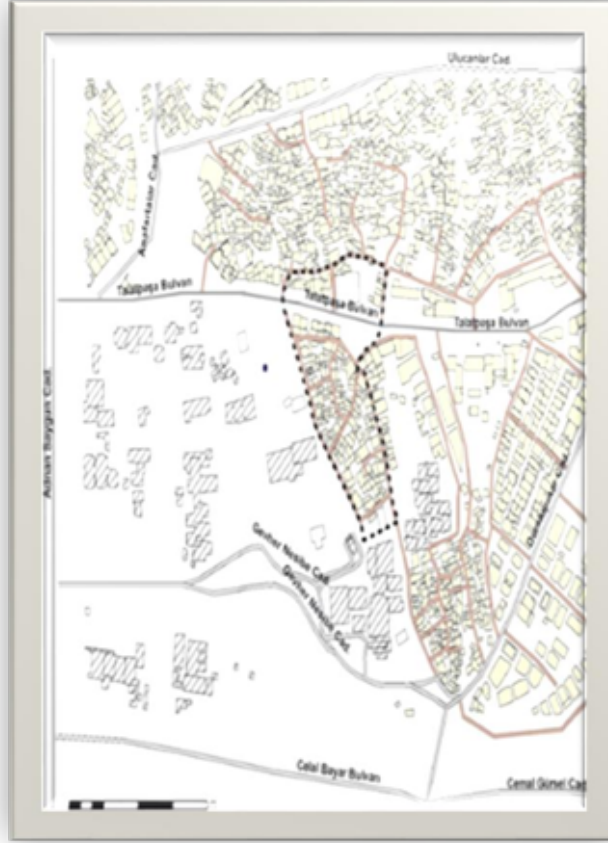
¹ Tablo-1: Mazlum,D. "Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı" (Mazlum, 2014) çalışmasındaki bilgilerden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Rekonstrüksiyon uygulamaları yukarıda bahsedilen tarihsel sıralamadaki belge ve kararlardan anlaşılacağı üzere ancak savaş veya doğal afet gibi bir felaket sonucu yok olmuş yapıları toplumsal hafızayı canlı tutmak gibi gerekçelerle yeniden inşa etmek nedeniyle bir ölçüde kabul edilebilmektedir. Ancak var olan tarihi yapıyı daha ekonomik ya da konforlu hale getirmek gibi gerekçelerle yıkarak rekonstrüksiyonunu yapmak hiçbir kuramsal yaklaşımda onaylanmamaktadır.

ANKARA HAMAMÖNÜ'NDE GERÇEKLEŞTİRİLEN CANLANDIRMA VE SAĞLIKLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

Ülkemizde "rekonstrüksiyon" uygulamalarının, son zamanlarda kentsel turizm için tarihi alanların yeniden canlandırılması amacıyla yapılan düzenlemelerde ve projelerde çok sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Bahsedilen uygulama örneklerinden bir tanesi Ankara Hamamönü'nde gerçekleştirilen canlandırma ve sağlıklaştırma çalışmalarıdır.

Ankara Kalesi'nin güneyinde yer alan Hamamönü Sempti, Şekil 1'de görüldüğü üzere, Altındağ İlçesinin Hacettepe Mahallesi sınırları içindedir. Semptin etrafında, Talatpaşa Bulvarı, Cebeci Sempti ve Hacettepe Hastanesi'nin kampüsü yer alır.

Şekil 1. Ankara Hamamönü ve yakın çevresi (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.)

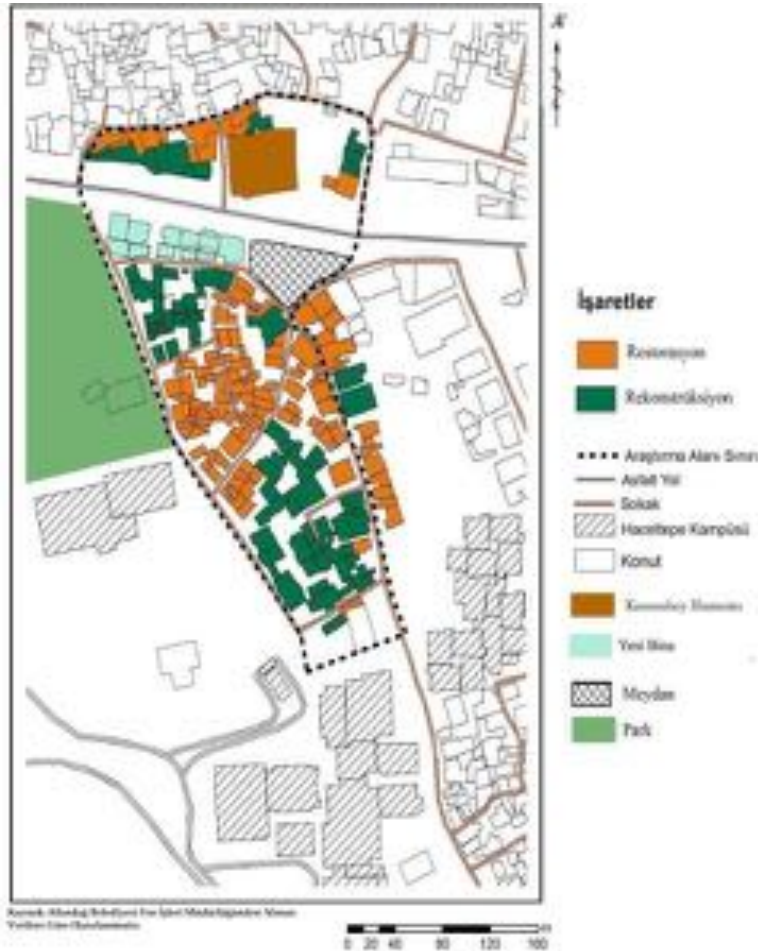
Hamamönü adını alanda yer alan Karacabey Hamamı'ndan almıştır. Karacabey Hamamı, II. Murat'ın kazaskeri Celalettin Karacabey tarafından 1440 yılında yaptırılmıştır. Hamam, içerisinde cami, kervansaray ve aşevleri bulunan geleneksel Osmanlı kent tasarımının bir örneğini barındıran Karacabey İmaretinin bir parçasıdır. Hamamönü de bu imaret alanının bir bölümünü oluşturmaktadır (Ergenç, 1995).

Hamamönü bölgesinde, XV. ve XVIII. yüzyıl ve Cumhuriyet dönemlerine ait pek çok önemli yapı vardır. Taceddin Cami, Karacabey Hamamı, Karacabey Cami, Sarıkadı Cami, Hacı Musa Cami, Osmanlı dönemini temsil eden önemli yapılardır. Pek çok yazar, şair ve bürokratin içinde yaşadığı Kabakçı Konağı, Beynamlızaade Konağı, Kamil Paşa Konağı gibi çok sayıda konut yapıları yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı bu alan tarihi değere sahiptir. Bölge bu tarihi değerini çeşitli nedenlerle kaybetmekle yüz yüze gelmiştir. Bunlardan en etkili olanı 1960'lı yıllarda Ankara'nın büyük bir göç alması ve bu göçünde en çok şehrin merkezi konumunda olan

Altındağ bölgesinde yaşanmasıdır. Bu göç hareketi sırasında şehir planlaması yapılamadığı için düzenli bir şehirleşme süreci yaşanmamıştır. Hamamönü'ndeki tarihi Ankara evleri, bu dönemde tahribata uğramış ve bölge suç güvenliği açısından tehlikeli bir yer olmuştur. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelen bu alanın koruma çalışmalarına duyulan ihtiyacı çok artırmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007).

Hamamönü'nde tarihi değerlerin korunmasına yönelik koruma çalışmaları uzun bir süre yapılmamıştır. Sonradan yapılan planlarda uygulanmamıştır. Bunun sonucu olarak alandaki tarihi doku büyük oranda yok olmaya başlamıştır. Bu bölgeye yönelik koruma faaliyetleri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2000 yılında öncülük edilen "Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi" ile başlamıştır. Bu proje kapsamında çalışmaların yöntemi ve detayları belirlendikten sonra 2006 yılında "Dutlu ve İnci Sokakları" sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile uygulanmaya geçilmiştir. Daha sonra da 2008 yılında "Sarıkadı Sokak" sokak sağlıklaştırma projeleriyle devam etmiştir (Kurtar & Somoncu, 2013). Altındağ Belediyesi tarafından başlatılan sokak sağlıklaştırma çalışmalarında, eski kent dokusunun yeniden canlandırılarak bu alanda kentsel turizmin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Sokak sağlıklaştırma çalışmaları, tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakan cepheleri, avlu duvarları, müstemilat ve çeşme gibi mimari öğelerinin ve özgün sokak dokusunun korunması ve sağlıklaştırılarak yaşatılması için rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projelerinin hazırlanarak uygulanmalarını kapsamaktadır (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.). Bunlara ek olarak sağlıklaştırma yapılan alanlarda kamulaştırma işlemleri yapılmış bazı yapılar yıkılarak, meydan ve parklar oluşturulmuştur (Kurtar, 2012). Sağlıklaştırma sonrasında alanın yenilenmesiyle popülerliği ve turistik değeri artmış, bunun sonucunda da ticarileşme hızlanmış, yapılar işlev değiştirerek konuttan işyerlerine dönüşmeye başlamıştır.

Sokak Sağlıklaştırma projeleri kapsamında geleneksel yapılara restorasyon ve rekonstrüksiyon onarım teknikleri uygulanarak bugünkü hallerine ulaşmıştır. Şekil 2'de görüldüğü gibi yapıların onarımında restorasyondan daha çok rekonstrüksiyon tekniği ile yeniden inşa edilmişlerdir. "Kentsel Sit Alanı Hamamönü Bölgesi'nde Yapılan Restorasyon Çalışmaları Teknik Raporu" na göre sahada tamamen yıkılan bazı yapıların aslına uygun olanını yapmak yerine, restore edilen geleneksel Ankara konutlarıyla uyumlu olması için benzerleri inşa edilmiştir (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Şekil 2. Hamamönü yapı onarım tekniği (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.; Kurtar & Somoncu, 2013)

Bu alanda Kamil Paşa Konağı gibi birkaç yapı çeşitli nedenlerle daha önceden “mail-i inhidam” durumundan tamamen yıkıldığı için fotoğraflara dayanarak rekonstrüksiyon uygulamasıyla yeniden yapılmışken bunların dışındaki diğer rekonstrüksiyon uygulamalarında kapsamlı restorasyon uygulamaları uzun zaman alacağı için yapıların yıkılarak yeniden yapılması tercih edilmiştir (Kurtar, 2012).

KAMİL PAŞA KONAĞI REKONSTRÜKSİYONU

Hamamönü’nde yer alan tarihi konak yapıları Cumhuriyetin ilk dönemlerine şahit olmuş ve o dönemde ülkemizin büyük değerleri olan Mehmet Akif Ersoy, Yakup Kadri Osmanoğlu gibi şairlere, yazarlara ve bürokratlara ev sahipliği yapmışlardır. Bu konaklardan biri olan Kamil Paşa Konağı bugün, meydanda, saat kulesinin karşısında, köşe konumda yer almaktadır.

Şekil 3. Kamil Paşa Konağı konumu (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Şekil 4. Kamil Paşa Konağı (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Tescil Kaydı olan Kamil Paşa Konağı, mülkiyeti yapı sahiplerinin üzerindeyken, yapının terk edilmesinden sonra zamanla bakımsızlık nedeniyle çökmeye başlamış ve sonunda 1980 li yıllarda mail-i inhidam” safhasına gelmiş veyıkılmıştır. Altındağ Belediyesi, bölgedeki koruma ve sağlıklaştırma faaliyetleri çerçevesinde, yıkılan yapının tescilli olan parselinin mülkiyetini almış ve yapının rekonstrüksiyonunun yapılması için çalışmaları başlatmıştır. Rekonstrüksiyon uygulamalarının 2009 yılında tamamlanmasıyla yapı ‘Kültür Evi’ olarak yeniden işlevlendirilerek “Kamil Paşa Konağı Kültür Evi” ismi ile kullanıma açılmıştır (Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 2008).

Şekil 5: Kamil Paşa Konağı'nın 1800'lü Yılların Sonundaki Hali (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Mavi Ağa (Mavağa) tarafından 19.yy'ın sonlarında yaptırılan konak ve sonradan Ankara merkez komutanı Kamil Paşa'ya satılmıştır. Paşa, ailesiyle birlikte bir dönem bu konakta yaşamıştır. Kamil Paşa'nın 1918'de vefatından sonra kardeşi Binbaşı Hüseyin Rüştü Bey ve ailesi konağa yerleşmiştir. 1920'li yıllarda konağa Rüştü Bey'in oğlu Osman Zeki Öğretmenoğlu ailesi ile birlikte konağa yerleşmiş ve 1969 yılına kadar burada yaşamıştır. 1969 yılında Zeki Öğretmenoğlu vefat edince eşi Rabia Hanım da konaktan ayrılmıştır (Çekül Vakfı, 2009).

1969'da aile fertlerinin konaktan ayrılmasıyla yapı yıllarca boş kalmış ve zamanla bakımsızlıktan çöküntüye uğrayarak 1980'li yıllarda yıkılmıştır. Yapıya ait rölöve çizimlerinin ve yapı parselinde temeline ait izlerin bulunmaması nedeniyle yapının restitüsyon projesi, 1930 Kadastro Müdürlüğü ölçü krokisine ve yapı sahiplerinin çocuklarından edinilen fotoğraflara dayanılarak hazırlanmıştır (Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 2008)

660 SAYILI "TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ GRUPLANDIRILMASI, BAKIM VE ONARIMLARI" İLKE KARARI REKONSTRÜKSİYON UYGULAMA ESASLARI DOĞRULTUSUNDA KAMİL PAŞA KONAĞI REKONSTRÜKSİYONU ANALİZİ

Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları 660 sayılı "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım Ve Onarımları" başlıklı ilke kararında Rekonstrüksiyon, korunması gereken yapılara uygulanabilecek müdahale türünden biri olarak kabul edilmekte aşağıdaki açıklamada uygulama esasları belirtilmektedir.

Buna göre rekonstrüksiyon uygulamasının ; "Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tesciledilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve / veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı" olmak kaydıyla yapılabileceği belirtilmiştir.

Tablo 2'de ilke kararında belirtilen rekonstrüksiyon uygulama esasları doğrultusunda, Kamil Paşa Konağı Rekonstrüksiyonu analiz edilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 2: Kamil Paşa Konağı Rekonstrüksiyonu Değerlendirilmesi

Eldeki belgelerden kalıntısı, fotoğraf, yazılı- sözlü, görsel arşiv belgesivb.) kaydıyla yeniden yapılabilir.

mevcut (yapı rölöve, özgün arşiv belgesivb.)

The document is a registration form for the Kamil Paşa Mansion. It includes a site plan on the left and a photograph of the building on the right. The text in the document is in Turkish and provides details about the property and its registration.

Kamil Paşa Konağı Tescil Fişi (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

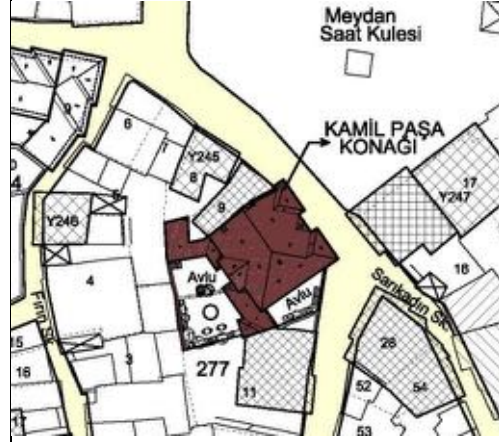
Kamil Paşa Konağı'na ait eski fotoğraflar (1800'lerin sonu) (Altındağ Belediyesi İmarve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Sözlü Bilgi: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından hazırlanmış olan raporda, yapının restitüsyonu için yapının eski sahibi olan aile bireylerinden Kübra Ayaz ve Yıldız Öğretmenoğlu'ndan yapı ile ilgili sözlü bilgiler elde edildiği belirtilmektedir.

Kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında olmalıdır.

Yapının tescil fişinde belirtilen konumu ve oturma alanı (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Yapının mevcut Konumu ve oturma alanı (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Yapının rekonstrüksiyonunun kendi parselinde daha önce bulunduğu alana yapıldığı görülmektedir.

Kamil Paşa Konağı tamamen yıkılmış durumdaydı. Yapıya ait rölöve çizimleri ve yapı parselinde yapının temel izleri bulunmamaktadır. Bu nedenle 1930 Kadastro Müdürlüğü'nün ölçü krokisi ve yapının eski sahibinden edinilen fotoğraflara dayandırılarak restitüsyon projesi yapılmıştır (Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 2008).

Eski cephe özelliğinde olmalıdır.

Yapının ön cephesi ve kısmen yan cephesinin algılandığı ait eski fotoğraflar (1800'lerin sonu) (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Yapının ön cephesi ve yan cephesinin restitüsyonu (Proje müellifi KM Mimarlık) (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Yapının rekonstrüksiyon uygulaması sonucu mevcut hali

Yapının ön cephesinin rekonstrüksiyon çizimi (Proje müellifi KM Mimarlık) (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).

Yapının restitüsyon projesi kurul raporlarında belirtildiğine göre yapıya ait eski fotoğraflara dayandırılıyor. Yapının ön cephesinin restitüsyonu ve uygulanmış olan rekonstrüksiyonunda eski fotoğraftakinden farklılıklar görülmektedir. Fotoğrafta cephede kesme taş kullanımı görülmüyor. Eski fotoğrafta üst kat pencereleri $\frac{1}{2}$ oranında ve giyotin pencereler olarak yer alırken rekonstrüksiyonda $\frac{1}{2}$ oranına uyulmadığı ve açılır pencereye dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca eski fotoğrafta zemin üstündeki katta sol tarafta görünen ahşap kafesli "kimgeldi" penceresinin yeni halinde yer almadığı ve yan cephede ise aynı katta yer alan pencerelerin boyutlarının farklı olduğu gözlemlenmektedir.

Aynı kütle ve gabaride olmalıdır	Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Altındağ Belediyesi-Kültür Evi Raporu'nda yapının rekonstrüksiyonunun aynı parsel üzerine yapıldığı ve 1930 Kadastro Müdürlüğü'nün ölçü krokisine ve eski fotoğraflara dayandırıldığı belirtilmektedir (Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 2008). Buna göre alanda yıkılan yapının izi olmasa da yapının oturma alanı Tapu kadastro müdürlüğünün ölçü krokisine göre hesaplandığı için yaklaşık olarak doğru bir taban alanına sahiptir. Ayrıca kat adedinin de tescil fişinde belirtildiği ve eski fotoğraftaki gibi zemin+iki kat olduğu görülmektedir.
Özgün plan şeması korunmalıdır	<p>Tescil fişinde yapının orijinal plan şemasının karniyarık plan tipinde olduğu belirtilmektedir.</p> <p>Yapının planlarının restitüsyonu (Proje müellifi KM Mimarlık) (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).</p> <p>Yapının planlarının rekonstrüksiyonu (Proje müellifi KM Mimarlık) (Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, n.d.).</p> <p>Yapının özgün plan şemasının karniyarık plan tipinde olduğu tescil fişinde belirtilmekteydi. Bunun dışında yapıya ait rölöveler ve zeminde yapı izleri bulunmamaktadır. Aile bireyleriyle görüşmeler, eski fotoğraflar ve 1930 tapu kadastro krokisine göre oluşturulan restitüsyon planlarının plan ve rekonstrüksiyon plan şemaları ve oda bölüntüleri aynıdır. Sadece yapının işlevi konut iken kültür evine dönüştüğü için odaların kullanımları farklıdır.</p>

Yapının özgün haliyle aynı malzeme ve yapım tekniği kullanılmalıdır.

Yapının mevcut halinin cephesi ile eski fotoğraflardaki cephesi karşılaştırıldığında Yapının zemin kat, birinci kat ve avlu duvarlarında eski fotoğrafta sıva+boya uygulaması görülürken mevcut cephede üzeri kaplamasız kesme taş duvar uygulandığı görülmektedir. Üst kat pencerelerinin açıklık oranlarının farklılaştığı ve özgününde giyotin pençe tipinde iken mevcutta açılır pencere tipinde yapıldığı görülmektedir. Birinci katta yer alan ahşap kafesli "kingeldi" penceresi mevcut halinde yapılmadığı görülmektedir. Yapının ana giriş kapısının sağında yer alan dükkânın camlı bölüntüleri eski fotoğraftakinden farklı şekilde yapılmıştır.

SONUÇ

Kamil paşa konağının restitüsyonu 660 sayılı ilke kararında tarif edilen rekonstrüksiyon kriterleri açısından analiz edilerek değerlendirilmiştir. Buna göre;

660 Sayılı ilke kararına göre; korunması gereken tarihi bir yapı, yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi gibi güvenilir kaynaklardan yararlanmak kaydıyla yeniden yapılabilir. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından hazırlanmış olan raporda belirtildiği üzere, Kamil Paşa Konağı tamamen yıkılmış durumdadır. Yapıya ait rölöve çizimleri ve yapı parselinde yapının temel izleri bulunmamaktadır. Bu nedenle 1930 Kadastro Müdürlüğü'nün ölçü krokisi ve yapının eski sahibinden edinilen fotoğraflara dayandırılarak restitüsyon projesi yapılmıştır. İlke kararına göre; yapının rekonstrüksiyonu kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında olmalıdır. Yapının tescil fişinde belirtilen konumu ve oturma alanı ile yapının mevcut konumu ve oturma alanı karşılaştırıldığında rekonstrüksiyonun kendi parselinde daha önce bulunduğu alana yapıldığı görülmektedir.

İlke kararına göre rekonstrüksiyonu yapılan yapının cepheleri özgün cephe özelliğinde olmalıdır. Yapının restitüsyon projesi kurul raporlarında belirtildiğine göre yapıya ait eski fotoğraflara dayandırılmıştır. Yapının ön cephesinin restitüsyonu ve uygulanmış olan rekonstrüksiyonunda eski fotoğraftakinden farklılıklar görülmektedir. Fotoğrafta cephede kesme taş kullanımı görülmemektedir. Eski fotoğrafta üst kat pencereleri 1/2 oranında ve giyotin pencereler olarak yer alırken rekonstrüksiyonda 1/2 oranına uyulmadığı ve açılır pencereye dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca eski fotoğrafta zemin üstündeki katta sol tarafta görünen ahşap kafesli "kingeldi" penceresinin yeni halinde yer almadığı ve yan cephede ise aynı katta yer alan pencerelerin boyutlarının farklı olduğu gözlemlenmektedir.

İlke kararına göre rekonstrüksiyonu yapılan yapının kütle büyüklüğü ve yüksekliği özgünü ile aynı kütle ve gabaride olmalıdır. Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Altındağ Belediyesi-Kültür Evi Raporu'nda yapının rekonstrüksiyonunun aynı parsel üzerine yapıldığı ve 1930 Kadastro Müdürlüğü'nün ölçü krokisine ve eski fotoğraflara dayandırıldığı belirtilmektedir. Buna göre alanda yıkılan yapının izi olmasa da yapının oturma alanının Tapu kadastro Müdürlüğü'nün ölçü krokisine göre hesaplanmasından dolayı yaklaşık olarak doğru bir taban alanına sahiptir. Ayrıca kat adedinin de tescil fişinde belirtildiği ve eski fotoğraftaki gibi zemin+iki kat olduğu görülmektedir.

İlke kararına göre rekonstrüksiyonu yapılan yapının özgün plan şeması korunmalıdır. Yapının özgün plan şemasının karniyarık plan tipinde olduğu tescil fişinde belirtilmektedir. Bunun dışında yapıya ait rölöveler ve zeminde yapı izleri bulunmamaktadır. Aile bireyleriyle görüşmeler, eski fotoğraflar ve 1930 tapu

kadastrrokisine göre oluşturulan restitüsyon planlarının plan ve rekonstrüksiyon plan şemaları ve oda bölüntüleri aynıdır. Sadece yapının işlevi konut iken kültür evine dönüştüğü için odaların kullanımları farklıdır.

İlke kararına göre rekonstrüksiyonu yapılan yapı, özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılarak yapılmalıdır. Yapının mevcut halinin cephesi ile eski fotoğraflardaki cephesi karşılaştırıldığında, zemin kat, birinci kat ve avlu duvarlarında eski fotoğrafta sıva+boya uygulaması görülürken mevcut cephede üzeri kaplamasız kesme taş duvar uygulandığı görülmektedir. Üst kat pencerelerinin açıklık oranlarının farklılaştığı ve özgününde giyotin pencere tipinde iken mevcutta açılır pencere tipinde yapıldığı görülmektedir. Birinci katta yer alan ahşap kafesli "kingeldi" penceresinin yapılmadığı görülmektedir. Yapının ana giriş kapısının sağında yer alan dükkânın camlı bölüntüleri eski fotoğraftakinden farklı şekilde yapılmıştır.

Sonuç olarak tarihi ve simgesel değerlere sahip olan Kamil Paşa Konağının bakımsızlık nedeniyle zamanla yıkılmış olması nedeniyle rekonstrüksiyonunun yapılarak yeniden ayağa kaldırılması sonucunda yapının tarihi değeri yokolsa da, estetik ve simgesel açıdan kent hafızasının korunmasına neden olmasından kaynaklı olumludur. Yapıya ait fotoğraflar, tescil fişi ve tapu krokisi gibi belgelerin dışında rölöve yapı kalıntısının olmaması nedeniyle restitüsyon projesinin ve buna bağlı olarak rekonstrüksiyonun güvenilirliğini zayıflatmaktadır.

KAYNAKÇA

Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü. (n.d.). *Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Arşivi*.

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2007). *Cumhuriyet ve Başkent Ankara*.

Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü. (2008). *Altındağ Belediyesi-Kültür Evi Raporu*.

Çekül Vakfı. (2009). Kamil Paşa Konağı Rekonstrüksiyonu Sarıkadıoğlu Sokak Sağlıklaştırması Kültür Merkezi ve El Sanatları Merkezi Projesi. In *TKB Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Projelerini Özendirme Yarışması TKB Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Projelerini Özendirme Yarışması* (pp. 32-37).

Emekli, G. (2014). Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 20(2), 27-39. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56748>

Ergenç, Ö. (1995). XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkısı. Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

Kuçak Toprak, G. (2022). Turizmin Kent Meydanı Çeperlerindeki Tarihi ve Yeni Yapıların İşlev ve Silüetine Etkisi Ayvalık Kent Meydanı Örneği. *Uluslararası Hakemli Tasarım Mimarlık Dergisi*, 25, 157-189. <https://www.mtddergisi.com/imagesbuyuk/25-sayi.pdf>

Kurtar, C. (2012). Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurtar, C., & Somoncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-47.

Mazlum, D. (2014). Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı. *Mimarlık Dergisi*, 380. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=394&RecID=3525>

Zeybek, R., & Özbek Sönmez, İ. (2014). Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Stratejileri. *Ege Mimarlık*, 18-21. <https://www.egemimarlik.org/cevirim-ici-okuma/87/1244>

MEKÂNI BİR İLETİŞİM NESNESİ OLARAK OKUMAK¹

GÖZDE ALTIPARMAKOĞLU SAKARYA²

ÖZET

Mekân kavramının ilk çıkış noktalarından biri, insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan barınma gereksinimine karşılık vermek olsa da zamanla farklı amaçlar ve işlevlerle mekân üretimi devam etmiştir. Bu üretimde kimi zaman mekânlar işlevlerinin ötesinde kullanıcılarıyla doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkileşime geçmektedir. Bu türde kurgulanan mekânların söyleyecek sözleri, anlatacak düşünceleri, tasarımcısı tarafından iletilecek mesajları vardır. Bununla birlikte, mekanda hikayesine, işlevine ve kurgusuna göre kullanıcıya hissettirilmek istenen; ferahlık, umut, prestij, çaresizlik, yalnızlık, rahatsızlık, güçsüzlük, korku gibi bir takım soyut kavramlar da bu iletişimde birer araç olarak kullanılabilir. Çeşitli duygu aktarımlarında bulunan mekânların insanlarla etkileşimi sonucunda, bir dil oluşmakta ve bu dil de mekânın bir iletişim nesnesine dönüşmesini sağlamaktadır. Karşılıklı mesaj iletimi olarak ifade edilebilecek iletişimin, mekân ve insan özelinde ele alınması durumunda, bir bakıma mekânın tasarımcısı ve kullanıcısı arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, tasarımcıları tarafından bilinçli bir şekilde kurgulanan, kullanıcıların ise bilinçli ya da farkında olmadan katıldıkları bu iletişimde, seçilen örnekler üzerinden duygu aktarımının mekân tasarımında ne gibi yollarla ifade edildiğini araştırmaktır. Çalışma kapsamında, tasarımcının aktarmak istediği duyguyu mekân özelinde irdeleyebilmek amacıyla, her birinde belli bir mesaj iletme kaygısı bulunduğu düşünülen; Berlin Yahudi Müzesi, Panopticon Hapishane Modeli, Alman Parlamento Binası (Reichstag Cam Kubbe) ve Ribbon Şapeli olmak üzere dört yapı örnek olarak belirlenmiştir. Seçilen bu dört yapı özelinde, çeşitli duygulara karşılık gelen soyut kavramların mekânlar aracılığıyla kullanıcıya nasıl iletildiği, mekân ve kullanıcı arasındaki iletişimin nasıl gerçekleştiği ve oluşan bu iletişimde kullanıcının ve mekânın rollerinin saptanması hedeflenmektedir. Çalışma sonucunda, incelenen örnekler özelinde, mekânların kullanıcılarla iletişim kurmasında birincil araç olarak mimari formun ve biçimsel uyarıcıların kullanıldığı bununla birlikte malzeme seçimi, renk, ışık, detay tasarımı gibi unsurların ise algıyı ve iletişimi destekleyen bileşenler oldukları görülmektedir.

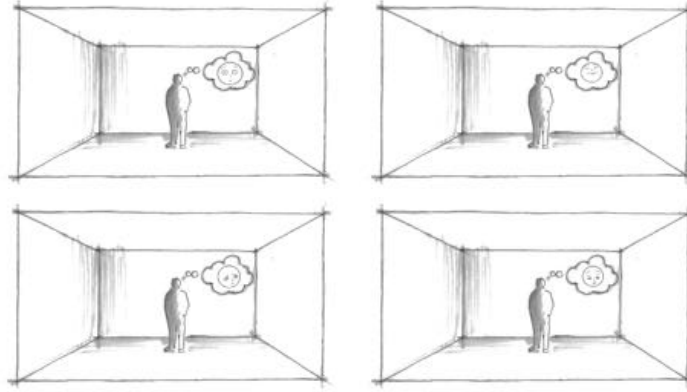
Anahtar Sözcükler: Mekân, Mimari, İletişim, Mekansal Algı

¹ Bu çalışma, DAKAM tarafından 15 Ekim 2021 tarihinde düzenlenen Mimarlık ve Kentsel Araştırmalar Konferansı'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş.Gör.Dr., Çukurova Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü

1. GİRİŞ

Mimarlık yalnızca insanın belirli gereksinimlerini karşılamaya yönelik ürünler ortaya koymaz. Yaratılan kimi mekânlar insanlarla iletişim kurma çabası içindedir. Söyleyecek sözleri, anlatacak düşünceleri, tasarımcısı tarafından iletecek mesajları vardır. Arayıcı'ya göre, Mekânda yer alan unsurların bir iletişim dizgesi olarak anlaşılması, ortak bir dil oluşturmanın ilk adımıdır. Ancak bir iletişim dizgesi oluşturmak, ardında bir dizi kültürel ve sosyal etkenlerin yattığı bir kimliğin tanımlanmasıyla mümkündür. Bir iletişim dizgesi, tekdüzelik oluşturmak değil, belirli bir düzende farklı ifade ediş biçimlerine olanak sağlamak için bir araçtır (Arayıcı, 2015, s.24) Bununla birlikte, mekanda hikayesine, işlevine ve kurgusuna göre kullanıcıya hissettirilmek istenen; ferahlık, umut, prestij, çaresizlik, yalnızlık, rahatsızlık, güçsüzlük, korku gibi bir takım soyut kavramlar da bu iletişimde birer araç olarak kullanılabilir (Şekil 1).

Şekil 1. Mekânda Hissedilen Duygular (Altıparmaoğlu Sakarya, G.)

Çeşitli duygu aktarımlarında bulunan mekânların insanlarla etkileşimi sonucunda, bir dil oluşmakta ve bu dil de mekânın bir iletişim nesnesine dönüşmesini sağlamaktadır.

2. MEKAN KAVRAMI

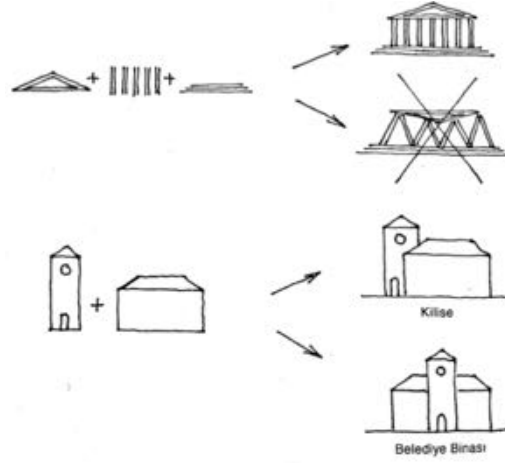
Mekan ilk bakışta, insanların barınma, korunma gibi birtakım temel gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte, ihtiyaca yönelik olarak ortaya koyulan temel bir olgu olmasına karşın yalnızca temel ihtiyaçları karşılamak için oluşturulmuş basit bir "barınak" tan çok daha öte bir kavram olarak ele alınmalıdır. Arayıcı'nın tanımına göre; Mekân, fiziksel boyutları ile ölçülebilir, ölçülemeyen boyutları ile varsayılabilir ve deneyimlenebilir, duyularla kavranabilir bir uyarılar bütünüdür (Arayıcı, 2015, s.31).

Bir mekân içinde yaşamak zorunda olan insanoğlunun, içinde bulunduğu mekânı anlaması, kavraması ve tanımaya başlaması ile algılama süreci de başlamaktadır.

2.1. Mekan algısı

Mekansal algı; içinde bulunulan çevreden duyular aracılığıyla bilgi alma, alınan bilgilerin işlenerek yorumlanması, anlamlandırılması ve sonucunda kavramanın gerçekleştiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Algılanan bir durumun, mekânın anlamlandırılabilmesi için; bireyin geçmiş deneyimleri, eğitim, kültür öğeleri; ışık, ses, koku, doku gibi çevresel etkenler ya da herhangi içsel neden söz konusu olabilir (Turgay, 2013). Bununla birlikte, "Sadece uyarılar değil kokusal, işitsel, dokunsal ve hatta denge uyarıları da mekânın algılanmasında belirleyicidirler" (Arayıcı, 2015,s.22). Mimari bütünün algılanmasında en önemli etkenlerden biri, biçimden gelen uyarıcılardır. Algılayıcının biçimden gelen uyarıları kavraması, değerlendirmesi algılayıcının kültürüne, yaşantılarına, psikolojik durumuna göre değişir (Ataç, 2006).

Fischer'e göre; Mimarlıkta da, ancak bazı bitişirmelere izin vardır ya da ancak bunlar belli bir anlatım yaratır. Kurala uymayan bitişirmeler "hiçbir şey" ifade etmez ya da bir anlam kaymasına yol açarlar. Ayrıntılara dikkat edilerek kurulmuş dizimsel bağlantılar, mimarlığın "konuşmasını" sağlarlar (Şekil 2) (Fischer, 2015).

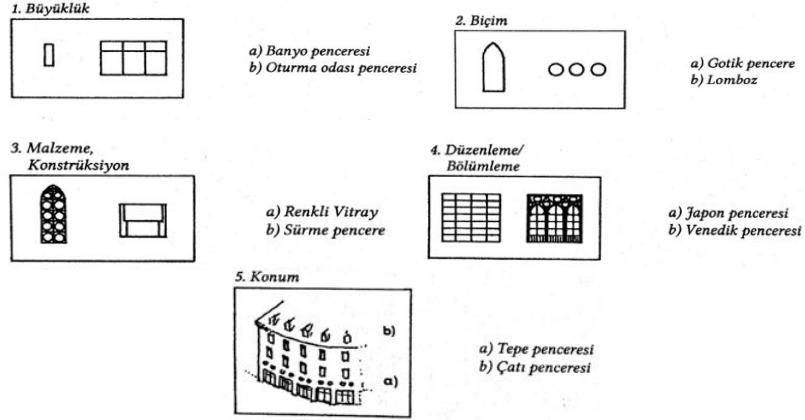
Şekil 2. Mimari biçimlerle anlam yaratma (Fischer, 2015).

Fischer, kitabında; mimarın mekânda anlam yaratmasını ve bunu kullanıcıya aktarabilmesini sağlayacak Şekil 3'te belirtilen iki temel stratejiden bahsetmektedir:

Şekil 3. Biçim yoluyla anlam yaratma stratejileri (Fischer, 2015).

Anlam değişkenlerinin birinin seçilmesi, anlamın somutlaştırılması demektir. Mimar, bir fenomenin ne zaman pencere sayılacağına (bunu bileşenlerin soyut yapısı belirler) karar veremez, ama kendi ürettiği tasarımda hangi özel anlamı taşıyan hangi pencereyi seçeceğine karar verebilir (Şekil 4) (Fischer, 2015)

Şekil 4. Anlam değişkenleri (Fischer, 2015).

Biçimsel uyarılar haricinde mekânın sahip olduğu pek çok farklı bileşen de mekânın algılanması konusunda önemli rol oynamaktadır. Biçimle beraber, ışık, renk, malzeme, iklimlendirme, doku gibi unsurlar da mekânı tanımlayıcı özelliktedir. Özellikle renk, ışık ve malzeme kullanımı görsel algının desteklenmesi için birincil araçlardır.

Mekân algısında, mekânın fiziksel kurgusu yanında mekân içinde zamanla ortaya çıkan hareket (nesnelere ve diğer kullanıcılar) de etki eder. Bunun yanında, hareket faktörü ile birlikte zaman olgusu da devreye girer çünkü hareket zamansal bir olaydır ve anlık konum ve pozisyonların kronolojik toplamında ortaya çıkar. Zaman içinde değişen mekândaki özne ve nesnelere konumu ve pozisyonu sebebiyle de bir andaki mekân algısı ile bir an sonraki mekân algısı birbiriyle özdeş olmaz (Aydoğan, 2017,s.11). Zamana bağlı olarak değişen mekân algısı, kullanıcının o anki ruh haline, duyu durumuna ve anlık algılama düzeyine bağlı olarak da farklılaşarak aynı zaman dilimi içerisinde kişiden kişiye göre de değişebilmektedir (Altıparmakoğlu Sakarya, 2020).

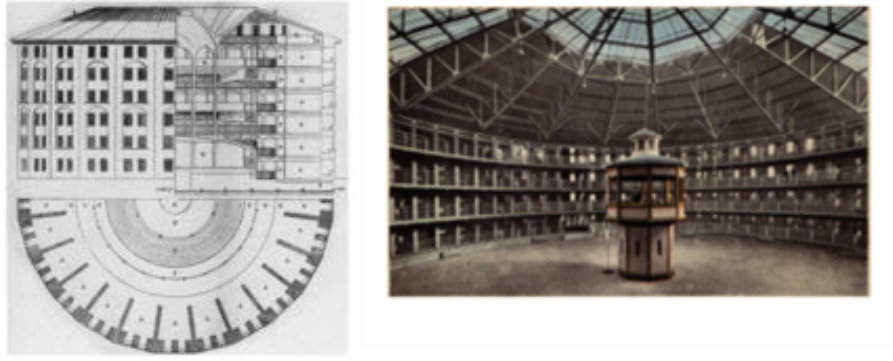
Mekânda algılama sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, mekân ve kullanıcı arasında bilişsel süreçler işlemeye devam etmektedir. Bunların sonucunda kişilerle buldukları mekân arasında bir etkileşim oluşmakta, kimi durumlarda ise bu etkileşim iletişime dönüşebilmektedir.

3. MEKÂNSAL İLETİŞİM

Bu çalışma kapsamında kullanıcılarıyla iletişime geçip belli mesajlar ilettiği düşünülen mekân örnekleri seçilerek, bu örnekler üzerinden mimari mekânların kullanıcılarla iletişim kurma biçimleri araştırılmaktadır.

3.1. Panoptikon Hapishane Modeli, 1785 / Jeremy Bentham

Mahkûmun her hareketini kontrol edebilme ve izleme ilkesine dayanan bu hapishane modelinde; merkezde bir nöbetçi kulesinden oluşan bir denetleme mekanizması ve onu çevreleyen birkaç katlı, tek odalı hücrelerden oluşan dairesel bir yapı mevcuttur (Şekil 5).

Şekil 5. Panopticon, Jeremy Bentham, 1785 - Panoptikon prensibiyle yapılmış Stateville Hapishanesi, ABD.

Panopticon, mahkûmların her an gözetim altında olduklarını bildikleri, hissettikleri ve davranışlarını ona göre şekillendirdikleri bir sistem üzerine kurgulanmıştır. Bu bakımdan mekân, mahkûmlara devamlı gözetim altında oldukları dolayısıyla davranışlarında kontrollü olmaları gerektiği mesajını iletmektedir.

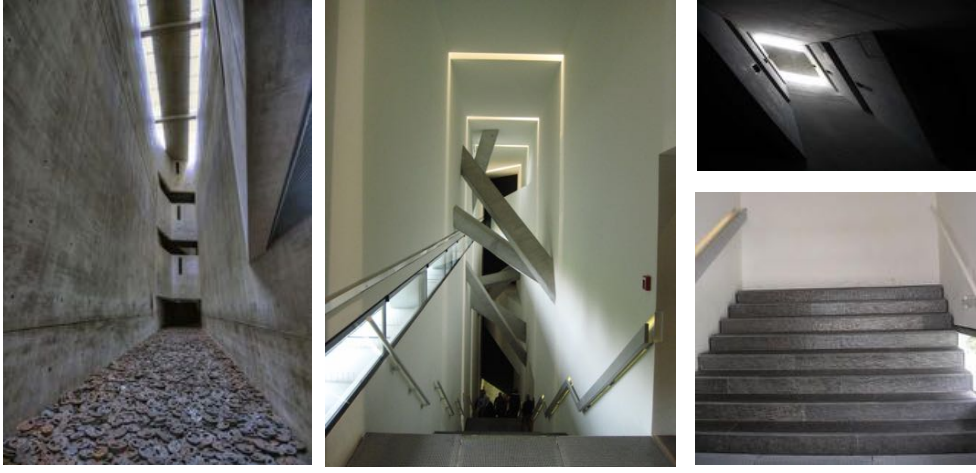
3.2. Berlin Yahudi Soykırım Müzesi, 1999 / Daniel LIBESKIND

İki yapıdan oluşan müze, Berlin merkezinde yer alan 18. yüzyılda inşa edilmiş barok bir mahkeme binası ile Polonya kökenli Amerikalı mimar Daniel Liebeskind'in dekonstrüktivist çizgileriyle var olan yapının birleşiminden oluşmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Berlin Yahudi Müzesi (URL-1)

Parçalanmış bir Davut yıldızı biçiminde olan yapı; zigzag form, sürekliliğin dışardan okunması, iç mekâna girildiğinde sona ermesi- tek yönlü bir sokak gibi- geometrinin gizem yaratarak, farklı anlatımlara olanak tanınması gibi anlamlar barındırmaktadır. Bununla birlikte yapı, içinde bulunan insanı ve dışarıda şehri seyreden insanı rahatsız kılmak amacındadır. İç mekanda ise; daralan sirkülasyon alanları, hiçbir yere çıkmayan merdivenler, sert yırtıklar ve yaşamayan bahçeler gibi öğelerle bu amaca hizmet edecek biçimde tasarlanmıştır (Şekil 7).

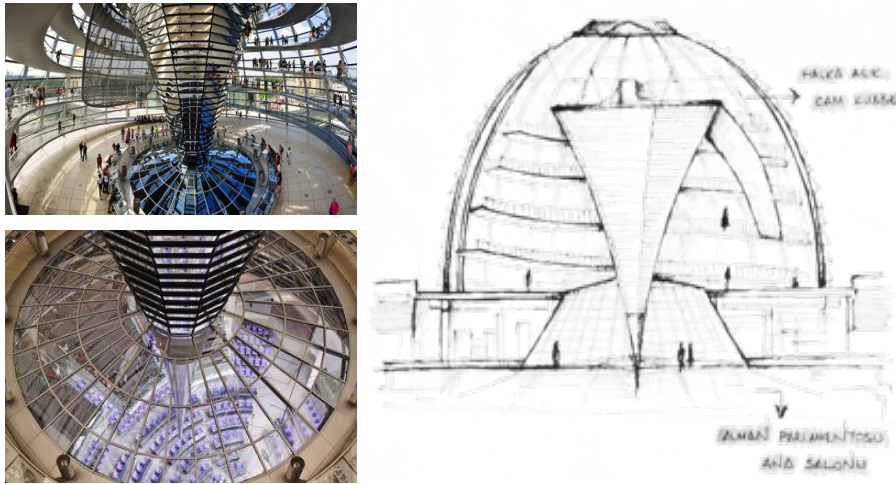

Şekil 7. Berlin Yahudi Müzesi İç Mekan (URL-1)

“Müzeye girebilmek için Barok üsluptaki Berlin Müzesi'nin yeraltındaki koridorundan geçmek gerekiyor. Ziyaretçilerin, yerin altında oluşturulan üç farklı rotayla, saklanma kaygısı ve yolunu kaybetme duygularını deneyimlemesi isteniyor. Bu üç rotanın farklı hikayeleri var. Birincisi ve en uzun olanı, geçmişten geleceğe uzanacak şekilde, süreklilik merdivenine çıkıyor. Ziyaretçiler bu merdivenlerden çıktıklarında sergi salonuna ulaşıyorlar. İkinci rota ise Berlin'den ayrılmak zorunda bırakılanları hatırlanması için “Sürgün ve Göç Bahçesi”ne çıkıyor. Üçüncü rota ise bir çıkmaz, Soykırım!” (URL-1) Müze mekânını deneyimleyen kişilerin mekânla iletişimi sonucunda, korku, çaresizlik, umut gibi duyguları yaşaması söz konusu olabilmektedir.

3.3. Reichstag Binası Cam Kubbe,1993 / Norman Foster

1894 yılından beri Alman Parlamentosu'nun toplanma yeri olarak hizmet veren Reichstag'a, 1933 yılında geçirdiği yangının ardından Norman Foster'ın restorasyonu sırasında eklenen cam kubbe, binanın üzerinde yer alan geniş bir cam bölümdür (Şekil 8).

Şekil 8. Reichstag Cam Kubbe (Fotoğraflar: URL-2, Çizim: Altıparmaklı Sakarya G.)

360 derecelik bir bakış açısına sahip olan kubbenin aşağısında parlamento ana salonu yer almaktadır. Ziyarete de açık olan bu yapıda ziyaretçiler, parlamento üyelerinin çalışma alanlarını doğrudan gözetleme olanağına sahiptirler. Böylece gözetleme altında olduklarını/olabileceklerini hisseden üyeler üzerinde panoptik etki oluşabilmektedir. Bununla birlikte, parlamentoyu yukarıdan gözetleme imkânına sahip olan ziyaretçilerin halkı temsil ettiği ve böylece halkın her şeyin üstünde olduğu mesajı da iletilmektedir.

3.4. Ribbon Şapeli, 2013 / Hiroshi Nakamura

Japonya'nın Hiroşima kentinde, Hiroshi Nakamura tarafından 2013 yılında tasarlanan Ribbon Şapeli, düğünlerin yapıldığı bir şapel olarak hizmet vermektedir. İki farklı spiral merdivenin birlikte kurgulanmasıyla oluşturulmuş yapı, iki farklı yaşamın birleşimini de simgelemektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Ribbon Şapeli (URL-3)

Yapının tasarımcısı Hiroshi Nakamura'nın anlatımına göre; " İki sarmal merdiveni biri diğerini destekleyecek şekilde birleştirerek bağımsız bir yapı oluşturduk. Tıpkı iki hayatın bir bütün olarak birleşmeden önce kıvrımlar ve dönüşler yapması gibi, iki spiral de 15.4 metrelik zirvelerinde tek bir şerit oluşturmak için sorunsuz bir şekilde bağlanır. Hareketlerinin merkezinde gelin ve damada destek olan insanların beklediği bir şapel bulunmaktadır".

Bu şapelde, gelin ve damat tepe noktasında buluşmak için ayrı yollardan ilerlemektedir. Böylelikle yürüyüşleri hafıza ve duygu yüklü bir deneyim haline almaktadır. Ayrı hayatlar yaşayan gelin ve damat, tepede birleşerek birlikte aşağı tören alanına inerler (Şekil 10).

Şekil 10. Ribbon Şapeli merdiven ve tören alanı (URL-3)

Bütünüyle hareket akışından oluşan bir anafikir benimseyen yapı, iki sarmal merdiveni iç içe geçirerek evlilik eylemini mimari olarak somutlaştırmaktadır.

Yapı, hizmet ettiği eylemle doğrudan ilişkili olarak kurgulandığından, kullanıcılarla iletişim kurarak, duyguları etkileşime geçirmekte ve böylelikle gerçekleşen eylemi daha anlamlı kılmaktadır.

4. SONUÇ

Basit bir barınaktan öte anlamlar ifade eden mekân kavramı; kimi durumlarda insanlarla belli bir ilişki kuran, onlara bir şeyler anlatma çabası içine giren bir iletişim nesnesi haline almaktadır. Bu iletişimde, tasarımcının iletmek istediği mesajı ve aktarmak istediği duyguyu kullanıcının algılamasında çeşitli aktarım araçları kullanılmaktadır.

Çalışmada yer alan mimari yapıların; işlevsel özellikleri haricinde, tasarımcıları tarafından bilinçli bir şekilde, belli bir mesaj iletme veya iletişim kurma amacıyla kurgulanan örnekler olduğu söylenebilir. Bu

iletişimde ise aktarım aracı olarak yoğunlukla mimari form ve malzeme seçiminin kullanıldığı saptanmıştır (Tablo 1). Özellikle biçimden gelen uyarıcıların mekânsal iletişim konusunda tüm örneklerde ortak olacak şekilde birincil rol üstlendiği, malzeme, renk seçimi, ışık kullanımı gibi diğer bileşenlerin ise algıyı destekleyici rolde olduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 1. İncelenen örneklerin iletişim aktarım araçları

Mimari Yapı	İletişim Aktarım Aracı
Panopticon Hapishane Modeli	Mimari form
Reichstag Cam Kubbe	Mimari form, cam malzeme
Berlin Yahudi Müzesi	Mimari form, mimari detaylar, malzeme
Ribbon Şapeli	Mimari form

“Soyut mimarlık yoktur, soyut bir bina olamaz, her pencere, her kapı, cephedeki her kesit, somut bir şekilde saptanmalıdır: Yeri, büyüklüğü, biçimi, eklemelişi, yapısı ve malzemesi açısından... Bu da ortaya çıkan her binanın, başka mesajların yanı sıra, bize, mimarın kendi kişisel seçimini ve kararlarını iletmesi, bunları temsil etmesi anlamına gelir. Böyle baktığımızda, her bina kişisel bir anlatımdır, dolayısıyla dilsel bir edimdir.” (Fischer, 2015)

KAYNAKLAR

- Altıparmakoğlu Sakarya, G. (2020). Mekan ve Kullanıcı Arasındaki Etkileşimin Fransa Mimarlık ve Milli Miras Müzesi Özelinde Değerlendirilmesi, Sanatta Yeterlik Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Arayıcı, O. (2015). Mekan ve Tasarım Üzerine Tanımlar. Dahi Yayıncılık, İstanbul.
- Ataç, B. (2006). Mimari biçimlenişte yorum. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Aydoğan, H., (2017), İstanbul'daki Üniversite Kütüphanelerinde Mekân ile Kullanıcı İlişkilerinin Sentaktik Olarak İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Fischer, G. (2015). Mimarlık ve Dil, 2015, Daimon Yayınları, İstanbul
- Turgay, O. (2013). Mekânların "Arayüz" Nitelikleri Bağlamında Gündelik Yaşantıdaki Kalıcılığı, *Beykent University Journal Of Science And Engineering* Volume 6(1), 2013,27-46
- URL-1 (<https://www.arkitera.com/haber/yarismayla-yapilan-yahudi-muzesi/>)
- URL-2 <https://www.alamy.com/stock-photo-interior-of-the-reichstag-dome-by-norman-foster-in-berlin-16225862.html>
- URL-3 <https://www.dezeen.com/2015/02/05/intertwining-staircases-spiral-wedding-chapel-hiroshi-nakamura-japan/>

MEKÂN TASARIMINDA ANA FİKRİN AÇIK VE GİZLİ İFADESİ¹

KEMAL SAKARYA²

ÖZET

Ana fikir, mekân tasarımının niteliğini arttıran önemli tasarım kararlarından birisidir. Tasarım problemine çözüm olarak önerilen alternatiflerin belirli bir olgunluğa erişerek tasarıma dönüşebilmesi, seçilen alternatifin diğer bir deyişle tasarım önerisinin sağlam bir gerekçeye dayandırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu noktada ana fikrin, tasarımda yer alan bütün bileşenlerin belirli bir sistematik doğrultusunda yönlendirilebilmesinde yardımcı nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Zihinsel süreçlerle soyut olarak oluşan ana fikrin somutlaşmaya başladığı ilk dışavurum, tasarımcının yaptığı eskizlerle gerçekleşmektedir. Diyagram olarak da adlandırılabilen ve yazılı-görsel öğelerle desteklenen bu eskizler, tasarımcının belirleyeceği bazı stratejik kararlara referans vermektedir. Yalın bir biçimde plan, kesit veya perspektif şeklinde hazırlanan diyagramlar, tasarım ana fikrinin ve fikirden ürüne tasarımın gelişiminin ortaya koyulmasına yardımcı olmaktadır. Ana fikrin bir diyagram haline dönüştürüldüğü ve tamamlanan tasarımda bu diyagramın okunabildiği tasarım örneklerinde ana fikrin açık ifadesinden bahsetmek mümkündür. Genellikle görsel olarak vurgulanan biçim, strüktür, renk, malzeme ve doku gibi ana fikir ifadeleri, doğrudan diyagramdan referans almaktadır. Bazı tasarımlarda ise net olarak tanımlanmış bir ana fikir diyagramı bulunmayabilir veya tasarımcı bunu kullanıcılarla paylaşmayı tercih etmeyebilir. Bu durumdaki tasarım örneklerinde ise ana fikrin gizli ifadesinden bahsedilebilir. Tasarım ana fikrinin algılanabilmesi için herhangi bir somut referansı bulunmayan bu örneklerde genellikle tasarımın tanıtım metinlerinden veya doğrudan tasarımcının sözlü ifadelerinden yararlanılarak ana fikir okuması sağlanabilir. Çalışma kapsamında ana fikrin açık ve gizli ifadeleri mevcut yapı ve mekân tasarımları üzerinden örneklendirilerek incelenmiştir. Örnekler aracılığıyla; tasarım ana fikrinin diyagramlara nasıl dönüştürüldüğü, ana fikre bağlı verilen kararların tasarıma aktarımında seçilen ana fikir ifade yaklaşımlarının nasıl belirlendiği ve tasarımcının kullanıcı üzerinde oluşturmayı hedeflediği etkilerin ana fikrin ifadesinde nasıl rol oynadığının saptanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mekân, Ana Fikir, Diyagram, Tasarım

¹ Bu çalışma, DAKAM tarafından 15 Ekim 2021 tarihinde düzenlenen *Mimarlık ve Kentsel Araştırmalar Konferansı*'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü, Türkiye

1. GİRİŞ

Bünyesinde yapı ve mekân tasarımı gibi farklı uzmanlık alanlarını barındıran mimari tasarım, temel olarak mevcut bir probleme çözüm üretme etkinliğidir. Tasarımcı, süreç başlangıcında işverenin talep ve beklentileri ile ihtiyaç programında bulunan gereklilik ve kısıtlamaları göz önünde bulundurarak bir fikir oluşturmaktadır. Tasarımın çıkış noktası konumunda olan ana fikir, süreç içerisinde tasarımcının karar alma mekanizmasını desteklemekte, alternatifler arasından yapılan seçimlerin ve verilen tasarım kararlarının net gerekçelere dayanmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte tasarım sürecini yönlendirmede tasarımcıya rehberlik eden ana fikre kullanıcıya mesaj iletme misyonu da yüklenebilmektedir. Bu mesajlar tasarımcının kullanıcı üzerinde bırakmak istediği etkiler ve uyarılmak istenen duygular özelinde olabilmektedir.

Ana fikrin oluşmasıyla birlikte tasarımcı, zihninde beliren soyut düşüncelerini sözlü, yazılı ve çizili somut çıktılara dönüştürerek ifade etmeye başlamaktadır. Eskizler, maketler ve sunum paftaları gibi çeşitli araçlarla ifade edilen ana fikrin aktarımında en etkili rol oynayan yöntemlerden biri de diyagramlardır.

2. DİYAGRAMLAR

Diyagramlar, tasarım fikrinin somut bir biçimde ifade edilmesinde kullanılan iki veya üç boyutlu grafik anlatımlardır. Üretiminde ölçekten çok oranlar ve ilişkiler ön plandadır ve gerektiğinde basit göstergeler ve sözlü ifadelerle de desteklenebilir (Sakarya & Canbolat, 2021, s.576). Tasarımcı, diyagramları kullanarak geliştirdiği ana fikri en yalın biçimde işveren ve kullanıcı gibi ilgililere aktarabilmektedir. Yapının ve/veya mekânın planı, kesiti veya perspektifinden oluşan diyagramlar, bazen zihinde beliren bir fikrin dışavurumundan oluşurken, bazen de tasarımla ilgili analizlerin eskizlerinden ortaya çıkmaktadır. Eisenman (1999) diyagramların “tasarımcıya serbestlik sağlayarak, tasarım etkinliğinin çözümlenmesine yardımcı olduğunu” ifade etmektedir (Eisenman, 1999, s.33). Dolayısıyla diyagramların, tasarım ana fikrinin anlaşılabilirliği için kullanıcılara ipuçları ilettiğinden bahsedilebilir.

Diyagramlar yalnızca fikir geliştirme aşamasında değil, tasarlanan mekândaki ana fikri net bir biçimde ifade etmek için tasarım sürecinin sonunda da üretilebilirler. Spankie (2012) bu yaklaşımı “diyagramlar belirli bir sorunu çözmek için tasarım sürecinin başlangıcında veya mekânın / yapının nasıl işlediğini açıklamak için tasarım sürecinin sonunda kullanılabilir” şeklinde ifade etmektedir (Spankie, 2012, s.59).

Tasarım için üretilen ana fikir diyagramının sonuç üründe gözlemlenebilme durumu, ana fikrin açık veya gizli ifadesini belirlemektedir. Bazı tasarımlarda ana fikir diyagramı mekânda ve/veya yapıda görülebilecek şekilde açıkken, bazı tasarımlarda ise diyagram net bir biçimde gözlemlenmemektedir.

3. ANA FİKRİN AÇIK İFADESİ

Bazı tasarımlarda ana fikir diyagramı oldukça belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Yapı strüktürünün, mekân kurgusunun veya tasarlanan biçimlerin ana fikir diyagramını vurgulayacak şekilde düzenlenmiş olması, ana fikrin açık ifadesini sağlamaktadır. Özler (1997)’e göre “ana fikir diyagramının tamamlanmış yapıdan okunabilmesi ana fikrin açık olarak ifade edildiğini göstermektedir” (Özler, 1997, s.37).

Janson, A., & Tigges, F. (2014) ana fikrin açık ifadesini okunabilirlik kavramı ile tanımlamaktadır. Onlara göre “okunabilirlik, yapı ve mekânlarda tasarım ana fikrine uygun olarak alınmış tasarım kararlarının sonuç üründen anlaşılabilmesini ifade etmektedir” (Janson, A., & Tigges, F., 2014, s.246).

3.1. Hemeroscopium House, 2008 / Ensemble Studio

Ensemble Studio’nun 2008 yılında Las Rozas, İspanya’da tamamladığı *Hemeroscopium House* projesinde tasarım ekibi yerçekimine meydan okuyan bir yapı sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda çarpıcı bir kirişleme sistemi oluşturulmuştur. Birbirlerine destek olan ve belirli noktalarda konsol şeklinde çalışan kirişlerin her birine yapı iç mekânlarının ve havuz, iç avlu gibi açık alanların sınırları işlevi yüklenerek yapının yerçekimini zorlaması sağlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Hemeroscopium House projesinin ana fikir diyagramı, kütle maketi ve cephe fotoğrafları (URL-1)

Kesit olarak hazırlanan ana fikir diyagramı ve yapının kütle maketi incelendiğinde, yapının kirişleme sistemi ve konsol şekilde çalışan bileşenleri net bir biçimde okunabilmektedir. Böylelikle *Hemeroscopium House* projesinde açık bir ana fikir ifadesinden bahsedilebilir.

3.2. Ribbon Chapel, 2013 / Hiroshi Nakamura

Hiroshi Nakamura'nın 2013 yılında Hiroshima, Japonya'da tamamladığı *Ribbon Chapel* projesi nikah organizasyonlarının yapıldığı bir şapel işlevindedir. Yapı formu farklı yönlerde yükselen iki rampanın şapelin çatısında birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. İki farklı rampa gelin ve damadın birbirlerinden bağımsız devam eden yaşamlarını temsil etmektedir. Rampalar şapelin çatısında birleşmekte ve bu birleşim gelin ve damadın hayatlarındaki kesişmeyi simgelemektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Ribbon Chapel projesinin ana fikir diyagramı ve iç mekân/cephe fotoğrafları (URL-2)

Ana fikir diyagramında yapı formunu oluşturan karakteristik rampa, üç boyutlu olarak gösterilmiştir. Diyagrama eklenen farklı renkteki simgelerle tasarım ana fikrinin arka planındaki kavramsal altyapı örtüşmektedir. Bu sayede *Ribbon Chapel* projesinde açık bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

3.3. Street House, 2014 / Massive Order

Massive Order'ın 2014 yılında Al-Ardiya, Kuveyt'te tamamladığı *Street House* projesi, tasarım ana fikrinin açık ifadesine bir örnek olarak verilebilir. Yapının iki cephesindeki ana yol ve servis yolunu birbirine bağlayan bir aks oluşturma fikri ile başlanan tasarımda zemin katta oluşturulan belirgin aks, yapının yaşama alanlarını ve hizmet birimlerini birbirinden ayıran keskin bir hat çizmektedir. Yalnızca bir köprü ile birbirine bağlanan üst katta da zemin kattaki fonksiyonların ayrımı kararı korunmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. *Street House* projesinin ana fikir diyagramı ve cephe fotoğrafları (URL-3)

Plan şeması olarak hazırlanan ana fikir diyagramında zemin katta yer alan fonksiyonları birbirinden ayıran aks belirgin hale getirilmiştir. Böylelikle bu tasarım özelinde açık bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

3.4. Pa Prank, 2018 / IDIN Architects

IDIN Architects'in 2018 yılında Phra Nakhon, Tayland'da tamamladığı *Pa Prank* projesinde hâlihazırda bitişik nizamdaki bir yapıda yenileme yapılmıştır. Yapının gün ışığı alamama sorununa çözüm olarak radikal bir kararla boşaltma fikri geliştirilmiştir. Yeni tasarımda bitişik yapının cephesi boyunca oluşturulan boşlukla, iç mekânların gün ışığı ve rüzgârdan olabildiğince faydalanması sağlanmıştır. Böylece tasarım probleminde akılcı bir çözüm getirilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. *PA Prank* projesinin ana fikir diyagramı ve iç mekân/cephe fotoğrafları (URL-4)

Tasarımın ana fikir diyagramı, çevresel verilerin ve biçimsel tasarım kararlarının işlenmesiyle hazırlanmıştır. Tasarımcının problemi ele alışı ve geliştirdiği çözüm önerisi diyagramlardan anlaşılabilir. Bu bakımdan *Pa Prank* projesinde açık bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

3.5. Newton Glasses Gallery, 2020 / Moein Nikaaeen

Moein Nikaaeen'in 2020 yılında Tahran, İran'da tamamladığı *Newton Glasses Gallery* projesi açık alanda konumlanan bir satış birimi işlevindedir. İç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi değerlendirerek mekânın çevresi ile bütünleşmesi fikri tasarımın mekân kurgusunu şekillendirmiştir. Yaya sirkülasyon aksları oluşturularak yapının her iki uzun cepheden de kesintiye uğramadan deneyimlenebilmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte teşhirler zeminden koparılarak yapıyı saran çevrenin sürekliliği vurgulanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Newton Glasses projesinin ana fikir diyagramı ve mekân fotoğrafları (URL-5)

Tasarımın ana fikir diyagramı, yayalar için oluşturulan sirkülasyon akslarının ve teşhirlerin konumlandırma kararlarının işlenmesiyle hazırlanmıştır. Tasarımcının problemi ele alışı ve geliştirdiği çözüm önerisi diyagramlardan anlaşılabilir. Bu sayede *Newton Glasses Gallery* projesinde açık bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

4. ANA FİKRİN GİZLİ İFADESİ

Ana fikir diyagramının sonuç üründen okunamadığı tasarımlarda, ana fikrin gizli ifadesinden bahsetmek mümkündür. Özler (1997) “ana fikir diyagramının bazen tamamlanmış ürüne doğrudan işaret etmeyebileceğini” belirtmiştir. O’na göre “ana fikri gizli olarak ifade edilmiş tasarımlarda plan şemasından, cepheden veya mekân kesitinden net bir ana fikir diyagramı ortaya çıkarılamamaktadır” (Özler, 1997, s.37).

Bununla birlikte bazı tasarımlarda ana fikrin ifade edildiği bir diyagram bulunmamaktadır. Tasarımcı, fikrini somutlaştıran bir diyagramı hazırlamayabilir veya diyagramı kullanıcılarla paylaşmamayı tercih edebilir. Bu şekilde tasarlanmış bir mekânda ana fikrin ne olduğu ve ana fikrin belirlenme gerekçeleri yalnızca tasarımcının sözlü veya yazılı ifadelerinden anlaşılabilir.

4.1. Light Church, 1999 / Tadao Ando

Tadao Ando'nun 1999 yılında Ibaraki-shi, Japonya’da tamamladığı *Light Church* projesinde tasarımcının imzasını taşıyan bir ana fikir diyagramı bulunmamasına rağmen, tasarım kararlarının arkasındaki felsefe tasarımcı ifadelerinden anlaşılabilir. İbadet mekânı işlevindeki projede iyi ve kötüyü tanımlayan dini yargılar, mimari zıtlıklarla ifade edilmiştir. Dolu-boş, aydınlık-karanlık, soyut-somut zıtlıklarını barındıran mekân, süslemeden uzak, meditatif ve içe dönük olarak tasarlanmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Light Church projesinin iç mekân fotoğrafları (URL-6)

Cephede açılan boşluklar, iç mekânda dolu yüzeylerle bir araya geldiğinde kullanıcıya tanrısal aydınlık ve ruhsal karanlık kavramlarını çağrıştırmaktadır. Ana fikir, tasarımcının sözlü ifadeleriyle birlikte değerlendirildiği zaman anlaşılabilirliğinden tasarım özelinde gizli bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

4.2. Neil Barret Flagship, 2008 / Zaha Hadid Architects

Zaha Hadid Architects, 2008 yılında Tokyo, Japonya’da tamamladığı *Neil Barret Flagship* projesinin ana fikrini tanıtım metniyle açıklamayı tercih etmiş, ana fikir diyagramı kullanıcıların erişimine sunulmamıştır. Tasarım ana fikri, kadın ve erkek arasındaki zıtlık kavramından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Mağazanın zemin katı “erkek”, birinci katı ise “kadın” kavramına göre tasarlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Neil Barrett Flagship projesinin zemin kat ve birinci katına ait iç mekân fotoğrafları (URL-7)

Duvar ögesi kullanılmadan amorf donatılarla sınırlanan ve fiziksel hareketleri yönlendiren mekânın tasarımında markanın minimalist kimliğine referans verilmiştir. Donatı biçimlerinde uygulanan kıvrımlar, katlamalar ve kesilmeler markayı temsil etmektedir. Tasarımı yönlendiren fikirler ve dayanak noktaları sözlü ifadelerle algılanabildiğinden *Neil Barret Flagship* projesinde gizli bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

4.3. Optical Glass House, 2012 / Hiroshi Nakamura

Hiroshi Nakamura’nın 2012 yılında Hiroshima, Japonya’da tamamladığı *Optical Glass House* projesi, şehir kalabalığından uzaklaşma ve dışa kapanıp içe dönme fikriyle tasarlanmıştır. Yapı içinde oluşturulan iç bahçeler ile kullanıcıların yapılaşmış çevrenin içinde doğal çevreyi de yaşayabilmeleri sağlanmıştır (Şekil 8)

Şekil 8. Optical Glass House projesinin dış cephe ve iç mekân fotoğrafları (URL-8)

Müşteriden gelen şehir karmaşasından kurtulma talebine yönelik önerilen içe dönük tasarım fikri, görsel iletişim ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Cephe kullanılan cam paneller, talepler ve ihtiyaçlar arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmış, kullanıcı mahremiyeti oluşturmada ve şehir silüetini görsel olarak iç mekâna yansıtmakta işe yarar bir çözüm olmuştur. Tasarım sürecinin ana fikir doğrultusunda yürütülmesine rağmen, ifadeyi sağlamak için kararların herhangi bir diyagrama dönüştürülmemesinden dolayı *Optical Glass House* projesi ana fikrin gizli ifadesine bir örnek olarak gösterilebilir.

4.4. Marble House, 2017 / Openbox Architects

Openbox Architects'in 2017 yılında Bangkok, Tayland'da tamamladığı *Marble House* projesinde tasarım ana fikri malzeme odaklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Tasarımdaki hedef, mermer malzemenin kütleli ağırlığını reddederek hafiflik etkisini vurgulamak olmuştur. Mermeri yerçekimine direnen hafif bir malzeme şeklinde vurgulama fikri, yapının üst katının tamamen mermer ile kaplanmasıyla birlikte ince taşıyıcılar ve boşaltmalarla zemin kattan koparılmasıyla desteklenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Marble House projesinin cephe fotoğrafları (URL-9)

Ana fikir malzeme odaklı bir yaklaşımla ele alınmış, ancak tasarımcılar tarafından ana fikrin ne olduğunu kullanıcılara ifade eden herhangi bir diyagram hazırlanmamıştır. Sözlü tanımlamalardan yola çıkılarak anlaşılabilmesinden dolayı tasarım özelinde gizli bir ana fikir ifadesinden bahsetmek mümkündür.

4.5. Artist's Studio, 2020 / Ruetemple

Ruetemple'in 2020 yılında Moskova, Rusya'da tamamladığı *Artist's Studio* projesi, çağdaş sanat eserleri üreten bir sanatçı için tasarlanmıştır. Mekânı sanatçının henüz dokunmadığı bir tuval olarak ele alan tasarım ekibi, sanatçının yaratım sürecinde konsantrasyon bozacak tüm renk, doku ve malzemeleri eleyerek oldukça yalın, pürüzsüz ve renksiz bir mekân tasarlamıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Artist's Studio projesinin iç mekan fotoğrafları (URL-10)

Tasarımda renk ve malzeme seçimi oldukça dikkat çekicidir. Yoğun beyaz ve tamamlayıcı siyah renk mekân atmosferini oluşturmakta ve tasarımcının süreç başında oluşturduğu ana fikre referans vermektedir. Ancak ana fikrin anlaşılabilirliği için tanıtım metnine ihtiyaç duyulması nedeniyle *Artist's Studio* projesi ana fikrin gizli ifadesine bir örnek olarak gösterilebilir.

5. SONUÇ

Ana fikrin bir diyagram haline dönüştürüldüğü ve tamamlanan tasarımda bu diyagramın okunabildiği tasarım örneklerinde ana fikrin açık ifadesinden bahsetmek mümkündür. Genellikle görsel olarak vurgulanan biçim, strüktür, renk, malzeme ve doku gibi ana fikir ifadeleri, doğrudan diyagram haline getirilebilmektedir.

Bazı tasarımlarda ise net olarak tanımlanmış bir ana fikir diyagramı bulunmayabilir veya tasarımcı bunu kullanıcılarla paylaşmayı tercih etmeyebilir. Bu durumdaki tasarım örneklerinde ise ana fikrin gizli ifadesinden bahsedilebilir. Tasarım ana fikrinin algılanabilmesi için herhangi bir somut referansı bulunmayan bu örneklerde genellikle tasarımın tanıtım metinlerinden veya doğrudan tasarımcının sözlü ifadelerinden yararlanılarak ana fikir okuması sağlanabilmektedir.

Ana fikrin açık veya gizli ifadesi yalnızca tasarımcının süreç içerisindeki hedeflerini ve tasarım kararlarını yönlendiren ana fikrin tamamlanmış üründe somut olarak gözlemlenebilmesi ile ilgilidir. Diyagramın okunabilmesi veya hâlihazırda var olmaması tasarımın belirli bir ana fikir çerçevesinde ortaya çıktığını veya ana fikre sahip olmadığını göstermez.

Diyagramlar, tanıtım metinleri ve sözlü ifadeler aracılığıyla öne çıkarılan ana fikir, mekân kurgusuna veya mekân atmosferine yansıtılabilmesi durumunda amacına ulaşabilmektedir. Mekân tasarımına yeterince yansıtılamayan bir ana fikir, mekânı deneyimleyen ve gözlemleyenler tarafından net bir biçimde algılanamamaktadır. Tasarımcının hedef ve kararlarının kullanıcıya geçemediği örnekler için nitelikli bir mekân tasarımından bahsetmek mümkün olamamaktadır.

KAYNAKLAR

Eisenman, P. (1999). *Diagram Diaries*. London: Thames & Hudson.

Janson, A., & Tigges, F. (2014). *Fundamental Concepts of Architecture: The Vocabulary of Spatial Situations*. Basel: Birkhauser Verlag GmbH.

Özler (1997). A Method for Introduction to Architectural Design. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Sakarya, K. & Canbolat, T. (2021). Ana Fikrin Mekân Tasarımına Aktarılma Sürecinin İrdelenmesi, *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(2), 571-593.

Spankie (2012). İç Mimarlıkta İç Mekân Çizimi ve Sunumu. İstanbul: Literatür.

URL-1: <https://www.archdaily.com/16598/hemeroscopium-house-ensamble-studio>

URL-2: <https://www.archdaily.com/594947/ribbon-chapel-nap-architects>

URL-3: <https://www.archdaily.com/587209/street-house-massive-order>

URL-4: <https://www.archdaily.com/934916/pa-prank-idin-architects>

URL-5: <https://www.archdaily.com/956970/newton-glasses-gallery-moein-nikaeen-plus-babak-nasirabadi>

URL-6: <https://www.archdaily.com/101260/ad-classics-church-of-the-light-tadao-ando>

URL-7: <https://www.archdaily.com/342960/neil-barrett-shop-in-shop-zaha-hadid-architects>

URL-8: <https://www.archdaily.com/885674/optical-glass-house-hiroshi-nakamura-and-nap>

URL-9: <https://www.archdaily.com/872904/marble-house-openbox-architects>

URL-10: <https://www.archdaily.com/959044/artists-studio-ruetemple>

TARİHİ YAPI VE YENİ YAPI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN GÖSTERGEBİLİM ARACILIĞI İLE OKUNMASI: ANKARA TARİHİ GAR BİNASI VE HIZLI TREN GARI ÖRNEĞİ

GİZEM KUÇAK TOPRAK¹, KEVSER ÇELTİK ŞAHLAN²

ÖZET

Çalışma, tarihi bir yapıya yakın bir konumda inşa edilen yeni bir yapı ile tarihi yapı arasındaki biçimsel ilişkinin keşfedilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Tarihi yapılar ve yeni yapılar süreç içerisinde, kaçınılmaz olarak bir araya gelebilmektedir. Fakat tasarlandıkları ve inşa edildikleri dönemlerin birbirinden farklı olması, yapıların biçimsel özelliklerinin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Çok doğal olan bu süreç içerisinde sonra inşa edilen yeni yapı tarihi yapıyı olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmekte, yeni bir silüetin oluşmasına neden olmaktadır. Beklenen çoğunlukla yeni yapının kendi tasarlandığı ve inşa edildiği dönemi yansıtmaması fakat tarihi yapının varlığına, temsil ettiği döneme, geleceğe aktaracağı bilgiye vb. değerlere zarar vermemesidir. Tarihi yapının baskılanmaması, kendi varlığını devam ettirebilmesidir. Özellikle tarihi yapının bahsedilen değerlerinin zarar görüp görmediğinin ve tarihi yapı ile yeni yapı arasındaki biçimsel ilişkinin nasıl algılandığının tespit edilebilmesi için ise çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bu çalışma kapsamında göstergebilimden yararlanılmıştır ve yananlam üzerinde durulmuştur. Elde edilen yöntem ise birbirlerine çok yakın konumlanan, aynı silüet içerisinde yer alan ve birbirlerini etkileyen iki yapı olan Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı üzerinde uygulanmıştır. Yapıların seçilme nedeni, iki yapının da hem işlevsel açıdan hem de tasarım açısından dönemine damga vurmasıdır. Ankara Tarihi Tren Garı Yapısı 1930'lu yılların sonunda inşa edilmiştir. Dönemin neoklasik üslup yaklaşımını ve diğer özelliklerini birlikte taşımaktadır. Aynı zamanda demiryollarının önemini, bir istasyon yapısı olarak demiryollarının düğüm noktasını temsil etmektedir. Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı ise işlevsel açıdan demiryollarının çağdaş ihtiyaçlar doğrultusunda geçirdiği değişimi temsil ederken tasarım açısından yine çağdaş teknik ve malzeme kullanımları ile dönemini yansıtmaktadır. Her iki yapı da kendi dönemini yansıtsa da aralarında kontrolsüz bir biçimsel ilişki oluşmuştur. Geliştirilen yöntem ile yapılar arasındaki anlamsal ilişki yananlam açısından ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar ise Hızlı Tren Garı yapısının Tarihi Gar Binasının baskıladığı ve aralarında uygun bir ilişkinin olmadığı yönündedir.

Anahtar Sözcükler: Tarihi Yapı, Yeni Yapı, Göstergebilim, Ankara Tarihi Gar Binası, Ankara Hızlı Tren Garı

¹ Dr. Öğretim Üyesi; Ostim Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü.

² Dr. Öğretim Üyesi; Ostim Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü.

GİRİŞ

Tarihi ile yeni olan arasındaki ilişki, çoğunlukla ilgi uyandıran ve ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair çeşitli düşüncelerin ortaya atılmasına neden olan bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Filozof Thomas Hobbes(Hobbes, 1839); Yunan mitolojisinin önemli kahramanlarından biri olan Theseus ve Atinalı gençlerin savaştan döndükleri geminin koruma ve yenileme süreçlerinin yarattığı kavramsal çelişkiye dikkat çekmektedir. Kutsanan ve korunan geminin eskiyen parçaları farklı zaman dilimlerinde yeni parçalar ile değiştirilmiştir. Hobbes ise bu geminin o ilk gemi olup olmadığını sorgular ve “bu gemi eski midir yoksa yeni midir?” sorusunu ortaya atar.

Tarihi bir yapının yanında ve/veya yakınında tasarlanacak yeni yapılar ise konunun farklı detaylarda tartışılmasına neden olmaktadır. Tarihi bir kentin yapılarının sürekli yeniler ile değiştirilmesi, yeni yapıların baskın hale gelmesi, tasarlanan yeni yapıların eski yapıları baskılaması, kullanımlarına, işlevlerine zarar vermesi kentin tarihi değerinin ne kadar sürdürülebildiği konusunda tartışmaları doğurmaktadır. Özellikle ICOMOS ve UNESCO tarafından yayınlanan çeşitli dokümanlar incelendiğinde tarihi yapı ve çevrelerin zarar görmemesine vurgu yapılmaktadır. Çünkü;

Tarihî veya geleneksel alanlar, tüm insanlığın günlük çevrelerinin bir parçası ve bu alanların tarihinin yaşayan temsilcileridir, toplumların farklılığına uyum sağlayabilmek için gerekli olan hayati çeşitlilik arka fonunu oluşturmaktadır ve böylece değer kazanmakta ve insani bir boyut edinmektedir;

- Tarihi veya geleneksel alanlar zenginlik, kültürel, dini ve sosyal faaliyetler çerçevesinde yüzyıllar boyunca ayakta kalabilen en somut örneklerdir ve bu alanlar korunarak ve çağdaş toplumların hayatlarına dâhil edilerek şehir planlamasında ve arazi gelişiminde temel etken oluştururlar;
- Tekdüzeleşme ve niteliğinin bozulması tehlikeleriyle karşı karşıya kalan bu geçmiş zaman tanıkları, insanoğlu ve bu alanları hayat tarzlarının ifadesi ve kimliklerinin temel taşlarından biri olarak gören toplumlar için hayati önem taşır;
- Bütün dünyada, tarihi miras, çağdaşlaşma veya genişleme bahanesi, tahrip edilenlerinin göz ardı edilmesi ile yıkılmakta; akıldışı ve uygunsuz yeniden yapımlarla ciddi zarar görmektedir;
- Taşınmaz miras olarak kabul edilen tarihî veya geleneksel alanların yıkımı çoğu zaman, iktisadi kayba sebep olmadığı yerlerde bile toplumsal rahatsızlığa yol açmaktadır (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 1976).

Bu nedenle tasarlanacak yeni yapıların; bağlamdan beslenen; yerin özelliklerini doğru tespit edip yorumlayan; tarihi çevreye zarar vermeden fiziksel ve anlamsal verilerin oluşturduğu bütüne dâhil olan ve bütüne katkı yapan; tasarım sürecinde bu bilgi birikiminden yararlanıp, mevcut olanı taklit etmeyerek kendi dönemine ait her türlü kültürel, teknolojik, yaşamsal faaliyeti yansıtan; kendi olmayı başaran yapı tasarımları olması beklenmektedir (Kuçak Toprak, 2020).

Bu çalışmada ise tarihi bir yapı ile yeni bir yapının arasındaki ilişki; TCDD Ankara Tarihi Gar Binası ve Ankara Hızlı Tren Garı üzerinden incelenmiştir. Bu iki yapının seçilmesinin en temel nedeni, Hızlı Tren Garının inşa edilmesinin ardından tarihi bir yapı ile yeni bir yapı arasındaki ilişki üzerine birçok tartışmayı da beraberinde getirmiş olmasıdır.

Yapılan inceleme sonucunda Ankara Tarihi Tren Garı ve yeni Hızlı Tren Garı arasındaki ilişkinin çözümlenmesi ve elde edilen sonuçların, geliştirilen önerilerin tarihi yapıların yanında/yakınında tasarlanacak olan yeni yapılara bir altlık oluşturması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada, giriş bölümünde de belirtildiği üzere tarihi yapı ve eski yapı arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır. Ve örneklem olarak Ankara Tarihi Gar Binası ve yeni Hızlı Tren Garı seçilmiştir. Yapıların ana seçilme nedenleri aşağı da belirtilmiştir.

- Ankara Tarihi Gar Binası'nın Cumhuriyet'in ilk dönemlerine damga vuran, Cumhuriyet dönemi mimarisi açısından önemli bir yapı oluşu.
- Korunmasının ve sürdürülmesinin sadece bir yapı aktarımı değil, tarih, kültür, yaşantı, bellek aktarımı vb. olması.

- Ankara Tarihi Gar Binası ve Hızlı Tren Garının aynı silüet içerisinde yer alması ve birbirlerinin görünüşlerini doğrudan etkilemeleri.

Çalışma Ankara Tarihi Gar Binası ve yeni Hızlı Tren Garının genel incelemesi ile başlayacak olup, yapıların birbirleri ile ilişkisi ve birbirlerine etkisinin göstergebilim aracılığı ile incelenmesi ile devam edecektir. Hem yapıların kendi dönemlerine ait özellikleri yansıtmaları hem de birbirlerine olan etkileri tespit edilecek ve elde edilen veriler birbirleri ile ilişkilendirilerek yapılar arası etkileşim ortaya konulacaktır.

Göstergebilim en basit anlamı ile göstergeleri inceleyen bir bilim dalıdır. Gösterge ise bir ölçümü doğrudan doğruya yapmaktan kurtaran, bizim ölçme eylemimizin yerine geçen bir araçtır diyebiliriz. Benzin göstergesi veya ısıölçer örnek gösterilebilir. Benzin göstergesi bizi her seferinde yolda durup, benzin kapağını açıp, benzin deposuna bir çubuk sokup benzin düzeyini araştırmaktan, ısıölçer suyun sıcaklığını ölçmek için elimizi sıcak suyun içine sokmamızdan alı koyar (Erkman, 1987).

Göstergebilim, gösterge dizgesi oldukları açık seçik görülen dizgeleri incelemekle kalmaz; tüm kültür görüngelerini gösterge dizgeleriymişler gibi ele alır; bunu yaparken tüm kültür görüngülerinin gerçekte gösterge dizgeleri olduğu varsayımında, yani kültürün temelde bildirişim olduğu varsayımından yola çıkar. Bu durumda, mimari de, göstergebilimin gerçeklikle yoğun bir biçimde hesaplaşmak zorunda kaldığı alanlardan biri olup çıkar (Eco, 2016).

Göstergebilim aracılığıyla yapılan incelemelerde bir gösteren ve bir gösterilen olduğu açıktır. "Nesneler ile onların dildeki karşılığı olan sözcükler arasındaki ilişki hiçbir zaman doğal bir ilişki değildir. Yani bir benzerlik ilişkisi yoktur aralarında. Örneğin "ev" sözcüğünün işitimsel imgesi ile "ev" kavramı arasındaki ilişki tümüyle nedensiz. Biz bu birleştirmeyi, "ev" sesini duyumsayıp, onu zihnimizdeki kavramına çağrışım yoluyla bağlayarak gerçekleştirebiliyoruz. Bu birleştirmenin nedensiz olduğu, farklı dillerdeki ev sözcüğünün (Fransızcada "maison" gibi) zihinde aynı kavrama bağlanması ile de açıklanabilir. İşte bu bağıntıya, yani işitim imgesi ile kavramın birleşimine gösterge diyoruz. "Ev" sözcüğü, "ev" kavramının taşıyıcısı yalnızca, başka deyişle onun göstereni. Bağıntının ikinci yanı olan "ev" kavramı ise gösterilen. Gösterenler anlatım düzlemini oluşturuyor, gösterilenler ise içerik düzlemini (Gümüş & Şahin, 1970)."

Mimaride gösterenin, gösterdiğinin anlamı açısından bakıldığında yanalam ve düzanlamdan bahsetmek mümkündür. Bildirişim açısından bakıldığında kullanım nesnesi bir gösterendir; bu gösterenin, düzanlamı kesin ve uzlaşım olan bir gösterileni vardır. Gösterilen gösterenin işlevidir. Merdiven yukarıya çıkmayı veya aşağıya inmeyi, sandalye oturma eylemini ifade eder ve anılan öğelerin düzanlamıdır. Merdivenin kaç kollu olduğu, saray merdiveni olup olmadığı düzanlamı etkilemez. Bir sandalyede taht da oturma eylemini düzanlamlar. Fakat taht aynı zamanda belli bir liyakatle oturulması için vardır ve bu liyakatle oturma eylemini bir dizi yan göstergeyle pekiştirir, bu yan göstergeler bir yandan da haşmet olgusuna gönderme yaparlar (Eco, 2016).

Mimari yapıları göstergebilim açısından incelediğimizde, Eco'nun da belirttiği üzere gösteren mimari ürünün kendisi iken düzanlamı işlevidir. Yananlam ise kişilerde çağrıştırdıkları, kişilerin nasıl algıladığı ve anlamsal değer ile ilişkilidir.

Bu çalışma kapsamında Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı gösteren, gösterilen, düzanlam ve yananlam başlıkları özelinde ele alınacaktır. Gösteren, gösterilen ve düzanlam başlıklarını doğrudan yapının kendisi ve işlevi ile ilişkidir. Fakat yananlamların belirlenmesi farklı alt başlıklar altında şekillenebilir. Bu çalışmada iki gar yapısının yananlamları biçimsel anlam üzerinden ele alınacaktır. Ve aynı silüette, önlü-arkalı yer almalarından kaynaklı birbirlerine olan etkileri değerlendirilecektir.

Mimarlık alanında biçimsel anlamları sınıflandırmanın yöntemlerinden biri Gestalt ilkeleri ve temel tasarım prensiplerinden yararlanmak olacaktır. Gestalt ilkeleri doğrudan algıya dayanırken, temel tasarım prensipleri de biçimsel kararların oluşturulma yöntemlerine ve algılanma biçimleri üzerine odaklanmaktadır.

Yapıların inceleme kriterleri adına belirlenen ilkeler doğrultusunda oluşturulan değerlendirme tablosu Tablo 1'de yer almaktadır. Tablo 1'de yananlam başlığı altında yer alan alt başlıklar Temel Tasarım ve Gestalt ilkeleri üzerine hazırlanan çeşitli kaynaklardan faydalanılarak oluşturulmuştur ve iki yapı arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasına katkı sunacak terimler alınmıştır (Aydınlı, 1993; Behrens, 1998; Ching, 2014; Güngör, 1972; Jules, 1979).

Tablo 1: Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı Gösteren, Düzenlam ve Yananlam açısından değerlendirilmesi.

	Gösterilen-Düzenlam	Yananlam
Ankara Tarihi Gar Binası	İşlev	Uygunluk
Ankara Hızlı Tren Garı	İşlev	Zıtlık Koram Egemenlik Denge Birlik Hiyerarşi Benzerlik

Tablo 1’de yer alan yananlam başlığı, kişiler tarafından nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Bu nedenle bu değerlendirmede kavramlara aşına olan, mimarlardan oluşan 10 kişilik bir gruba yapıların 4. Bölümde verilen fotoğrafları gösterilerek değerlendirme yapmaları istenilmiştir. Değerlendirme esnasında aşağıda yer alan sorular yöneltmiştir.

- Tarihi Gar Yapısı ile aynı siluet içerisinde yer alan Hızlı Tren Garı Tarihi Gar Binası ile uygunluk içerisinde tasarlanmış mıdır?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında zıtlık ilkesi var mıdır?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında koramdan bahsedilebilir mi?
- Yapılar arasında bir egemenlik, baskınlık ilişkisi söz konusu mudur?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında denge var mıdır?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında birlik var mıdır?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında hiyerarşi var mıdır?
- Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında benzerlik var mıdır?

ALAN ÇALIŞMASI: ANKARA TARİHİ GAR BİNASI VE YENİ HIZLI TREN GARI

Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı yapıları, Ankara’nın kentsel anlamda önemli bir noktasında konumlanan, ulaşım yapısı olması açısından bir düğüm noktasını temsil eden, tarihi ve yeni yapıların aynı siluet içerisinde yer aldığı, araştırmaya konu edilmeye değer önemli iki ulaşım yapısıdır.

Ankara Tarihi Gar Binası, Mimar Şekip Akalan tarafından tasarlanan 1935-1937 yılları arasında tamamlanan bir ulaşım yapısıdır.

Bu dönemde sanayi kesiminde yoğunlaşan çabaların yanı sıra ilgilenilen diğer alanlar bayındırlık, eğitim, sağlık ve sosyal yardım alanları olmuştur. Devletin önemseydiği diğer bir alan ise demiryolu ağının geliştirilmesidir (Aslanoğlu, 2001). Ankara Gar Binası da benzer şekilde dönemin önemli yapılarından biridir. Dünyanın ekonomik kriz etkisinde olduğu dönem içerisinde, Türkiye’de üç tane kamu binasının yapımı, Atatürk zamanında programa alınmıştır, bunlardan birincisi Türkiye Büyük Millet Meclisi, ikincisi Sıhhiye’deki Sağlık Bakanlığı, üçüncüsü Ankara Gar Binasıdır. Demiryolları desteklenen bir alan olmasının ötesinde aynı zamanda sosyal yaşantının da bir parçası haline gelmiştir. Demiryollarının sosyal yaşama etkisi, 1960’lara kadar Ankara’da belirli bir kitlenin gittiği Gar Gazinoları kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunlardan dikkat çekenlerden bir tanesi Ankara Gar Gazinosu iken diğeri yine Demiryolları tarafından yaptırılan, Demirspor Lokali olarak anılan eski Astorya Binasıdır (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2004).

“Geç Osmanlı döneminde yapılan istasyon yapıları dikdörtgen plan şemalı ve genellikle iki katlıdır. Üst katların hizmetli lojmanı olarak planlandığı, yolculara hizmet veren giriş katında giriş holü, bekleme salonu, bilet gişesi, idari ofis ve bagaj odası bulunduğu, yük taşımacılığı da yapılan istasyonlarda ayrıca yapıya bitişik depo ve yük boşaltma platformu bulunduğu tespit edilmiştir. Bodrumlu olan istasyonların bodrum

katının kömür depolama yeri olarak kullanılmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi yapılarının yapıldığı yıl itibarıyla döneminin, geniş saçaklar, kemerli pencereler, çini cephe süslemeleri gibi mimari özelliklerini taşıdığı görülmüştür. 1926'da yapılan Ankara Gazi İstasyonu ile 1912'de yapılan Adana Garı bu yapılara örnek sayılır. 1930'larda yapılan istasyon yapılarına bakıldığında ise modern mimarlığın sade ve birçok kütleli anlayışının devletin gücünün bir simgesi olarak harmanlandığı görülür. Örneğin, 1937'de yapılan Şekip Akalın tasarımı Ankara Gar ve 1939'da yapılan Afyon Gar'da görüldüğü gibi kuleli, prizmatik kütleler sayesinde hareketlenen cepheler tespit edilir (Sezginalp & Sezginalp, 2021)."

Ankara Tarihi Gar Binasının inşa edildiği dönemde inşa edilen kamu yapılarında genel mimarlık eğilimi ya uluslararası ilkelerin benimsenmesi ya da batının neo-klasik biçimciliğinin uygulanması yönünde gelişmiştir. Ankara Tarihi Gar Binasının ise tasarlandığı ve inşa edildiği dönem içerisinde mimari ürüne biçim veren bölgesel öğelerin doğru saptanması için bilimsel araştırmaların yapılmasının öneminin fark edildiği, ulusal bilincin geliştirilmesi için adımların atıldığı, gerçek ve doğru mimarlığın günün, çağın koşullarına ve gereksinmelerine cevap veren mimari olduğuna dair görüşün geliştiği bir dönemdir (Sözen & Tapan, 1973).

Şekil 1. Ankara Tarihi Gar Binası (Sözen & Tapan, 1973).

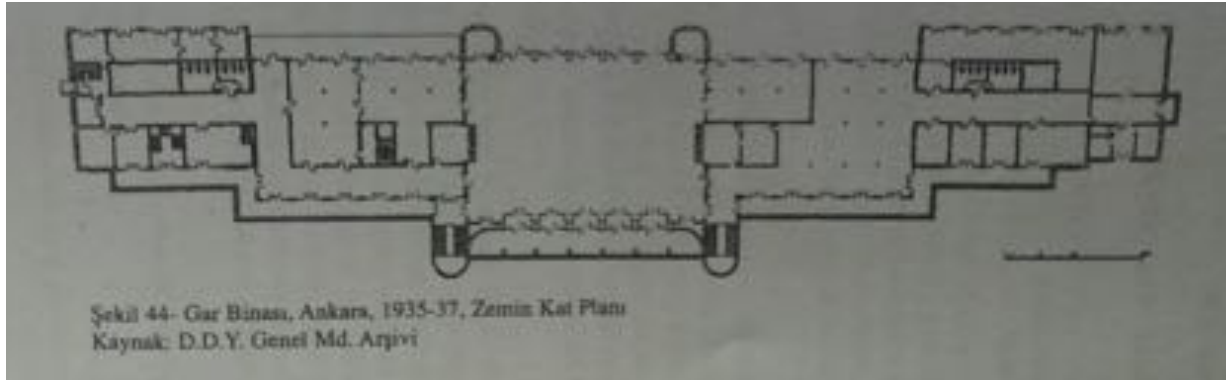
Gelişen ve büyüyen başkente yetersiz gelen eski istasyon yapısının yıkılmasının ardından inşa edilen Ankara Tarihi Gar Binası dönemin hem neoklasik üslup özelliklerini hem de diğer özelliklerini birlikte taşımaktadır. Neoklasik üslup 1930'lu yıllarda yaygınlaşmıştır.

"Üslûpları bir tarafa bırakarak, kübizime doğru giden, sanatta milliyeti kabul etmeyen beynelmilelci cereyandan sonra bugün her tarafta güzel sanatlarda millî bir ruh ve karakter aranmaya başlandı. Bu cereyan belki muhtelif memleketlerdeki idare sistemlerinin akidelerinden çıkan bir hareket ve belki de beynelmilelci sanatın tatmin etmeyen bünyesinden doğan bir reaksiyonu ifade etmektedir. Fakat ne olursa olsun sanatta milliyet aranmaya başlaması son birkaç seneden beri o kadar şumullenmiştir ki bütün memleketlerde, kuvvetli bir cereyan haline girmektedir (Maginnis, 1938)."

Benzer şekilde neoklasik üslup Türkiye'de de etkili olmuştur ve yabancı mimarlar tarafından ithal edilmiştir. Almanya ve İtalya'da tipik örneklerine rastlanılan neoklasik üslupta "dev düzen" olarak bilinen yüksek sütunları güçlülük, ciddiyet, anıtsallık anlatımı olarak, 1930'lar neoklasik mimarlığının vazgeçilmez bir özelliği olmuştur. Simetrik düzenlenmiş büyük kütleler, yüksek sütunlu, merdivenli giriş düzeni, yapı malzemesi olarak taş kullanımı ve her şeyden önce ezici ölçek yapılarıdaki ortak özelliklerdendir (Aslanoğlu, 2001).

Ankara Gar Binası'nın da kente girişi simgeleyeceği için anıtsal bir görünümde olması gerektiğine inanılmıştır. Uzun simetrik kütlelerin önündeki yüksek sütunlar düzeni bunun bir ifadesidir (Aslanoğlu, 2001).

Şekil 1 ve 2'de de görüldüğü üzere, yapı hem plan tipolojisi hem de cephe tasarımı açısından simetrik bir yapı olarak tasarlanmıştır. Giriş bölümünde 6 tane uzun sütun yer almakta, yüksek ve geniş bir giriş alanı oluşturmaktadır. Girişin her iki tarafında da yer alan yuvarlatılmış merdiven kuleleri yapının baskın elemanlarından biridir. Merdiven kulelerinde kullanılan dikey pencere açıklıkları, yine merdiven kulesinin en üst kotunda kalan yatay pencere açıklıkları, girişin sağ ve solunda yer alan yapı parçalarında ritmik yatay pencere düzenleri cephe tasarımının ana karakterine etki etmektedir. Cephede kaplama malzemesi olarak taş kaplama kullanılmış ve çoğunlukla Ankara taşından yararlanılmıştır. Malzeme, renk ve doku olarak yapının anıtsallığına katkı sunmaktadır.

Şekil 2. Tarihi Gar Binası – Zemin Kat Planı (Aslanoğlu, 2001).

Küreselleşen, hızlı ilerleyen dünyada demiryolu ulaşımı ve hızlı tren ulaşım ağları klasik tren ile ulaşım anlayışının önüne geçerek yaygınlaşmaya başlamıştır. Sadece demiryolu ulaşımına değil, karayolu ve havayolu gibi ulaşım yöntemlerine de bir alternatif oluşturmaktadır. Yüksek hızlı tren ulaşımının avantajları değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir (İnan & Demir, 2017).

- Yüksek Hızlı Tren ulaşımında etkinlik sağlar.
- Zaman ve yakıt tasarrufu hem yolcu ulaşımı hem de yük taşımacılığı için son derece önemlidir.
- Yüksek hızlı tren lojistik boyutuyla da önemli bir ulaşım türüdür.
- Büyük sanayi yerleşkelerini ve önemli uluslararası dağıtım merkezleri arasındaki bağlantılar son derece önemlidir.
- Hammadde, aramalı ve nihai ürünün sanayi bölgelerinden nihai pazarlara kadar etkin bir dağıtım ağıyla dağıtılabilmesi zincirleme bir dışsal tasarruf sağlayacaktır.
- Yüksek hızlı trenden bölgesel farklılıkları azaltarak ekonomik kalkınmaya katkı vermesi de beklenmektedir.

Türkiye'de yüksek hızlı tren ulaşım ağı ilk defa 2009 yılında hayata geçmiştir (*Hızlı Tren Seferlerine Başladı*, 2009). 2009 yılından günümüze, Ankara-İstanbul, Ankara-Eskişehir, Ankara-Konya, Ankara-Karaman, İstanbul-Konya, İstanbul-Karaman, Eskişehir-İstanbul olmak üzere toplam 7 farklı hat geliştirilmiştir. Ankara-İstanbul hattı üzerinde ise Bilecik ve İzmit illerine de doğrudan ulaşım sağlanmaktadır.

Yüksek Hızlı Tren hatları incelendiğinde Ankara'nın merkez oluşturduğu görülmektedir. Başkent üzerinden diğer yerleşimlere ulaşılırken, diğer kentlerin bağlantısı da yine Ankara üzerinden gerçekleşmektedir. Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı, sistemin toplanma ve dağılma noktası olarak çalışmakta ve başkenti temsil etmektedir.

Gar yapıları, demiryolu ulaşım ağı üzerinde toplanma, dağılma, aktarma gibi işlevlerle birlikte kentler arası bağlantıyı da simgeleyen önemli kentsel yapılardır. Ankara Tarihi Gar Yapısı ve Yüksek Hızlı Tren Garı da bu nedenlerle kentin önemli ulaşım yapıları içerisinde yer almaktadır. Şekil 3'de yapıların birbirlerine göre

konumları ve birbirleri ile ilişkisi gözlemlenebilir. Yüksek Hızlı Tren Garı, Ankara Tarihi Gar yapısına oldukça yakın bir konumda tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Eski işlevine devam eden Ankara Tarihi Gar Binası ile Yüksek Hızlı Tren Garı birbirlerine bir köprü ile bağlanarak ortak çalışmaktadır. Çağdaş, yeni ve tarihi yapı bir arada çalışmakta ve silüette de yine bir arada algılanmaktadır.

Her iki gar yapısı da demiryolu ulaşım ağının kesişim noktası olarak çalışmakta, yolcu inme, binme ve aktarma işlemlerinin aynı anda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda kendi dönemlerine ait birer prestij yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle işlev açısından sadece ulaşımaya yönelik değil, ulaşım esnasında duyulabilecek konaklama, alışveriş, yeme-içme ihtiyaçlarının da karşılanmasına yönelik tasarlanmışlardır ve çevreleri de bu işlevlere dâhil edilmişlerdir.

Şekil 3. Tarihi Gar Yapısı ve Yüksek Hızlı Tren Garı, Kuşbakışı Görüntü, Google Earth uydu görüntüsü – Ankara / 10.10.2022

2016 yılında kullanıma açılan hızlı tren garının mimari projeleri ilk etapta Serdar Akünel-SUDOPAK tarafından hazırlanmıştır. Yapım sürecinde ise, yatırımcı firmalar ihale projesi üzerinden yaptırdıkları fizibilite sonuçlarını TCDD ile değerlendirmişler ve yeni bir tasarım önerisi getirmişlerdir. Bu süreç sonunda A Tasarım-Ali Osman Öztürk'e onaylanan ihale projesinin (Serdar Akünel-SUDOPAK) kütle ve cephe ana kararları korunarak yeni bir proje hazırlanmış ve bu proje uygulanmıştır (Zeren, 2021). İhale projesinde bulunan kütle ve cephe ana kararları ile tasarım yeniden etüt edilmiş; iç mekan yapı kurgusu tümüyle yeniden ele alınarak uygulama projeleri hazırlanmıştır (Yüksek Hızlı Tren Garı , n.d.).

Şekil 4'de Serdar Akünel tarafından tasarlanan Yüksek Hızlı Tren Garı ve Tarihi Gar Binası arasındaki ilişkiyi gösteren şema verilmiştir. Tektaş ve Akalın tarafından yazılan makalede yer verilmiş olan SUDOPAK ve Serdar Akünel'a ait görselde Yüksek Hızlı Tren Garı ile Tarihi Gar Yapısının birbirine bağlandığı görülmektedir. Şekil 5'de ise yine Serdar Akünel'ın tasarımına ait olan perspektifler Arkitera üzerinden alınan görseller ile verilmiştir.

Şekil 4. Serdar Akunal-SUDOPAK tarafından geliştirilen tasarım önerisine ait vaziyet planı (Tektaş & Akalın, 2020).

Şekil 5. Serdar Akunal-SUDOPAK tarafından geliştirilen tasarım önerisine ait görselleştirmeler (TCDD Ankara Yüksek Hızlı Tren İstasyonu, n.d.).

A Tasarım tarafından projenin aktarım sürecine bakıldığında, kendi web sitelerinde öncelikli olarak Ankara Tarihi Tren Garı'na vurgu yapıldığı gözlemlenmektedir. "Ankara Tren Garı, Alman şehir plancısı Jansen'in tasarladığı şehir planına göre, Cumhuriyet Caddesi'nin bittiği noktada konumlanır. Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketinin mimari ürünlerinin konumlandığı cadde üzerindeki Gar binası, döneminde hem şehre giriş kapısı hem de şehrin bittiği nokta olarak kabul edilmiştir. Yurt içi kullanımı hızla yaygınlaşan "hızlı tren" altyapısının da gelişmesi yeni bir gar yapısı gereksinimini oluşturmuştur (Yüksek Hızlı Tren Garı , n.d.)."

Şekil 5'de verilen görsellerde de Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı arasındaki ilişkinin görselleştirmelerde de yer verildiği görülmektedir. Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı hem işlev açısından birlikte çalışmakta hem de konum olarak birbirine yakınlıklarından dolayı birbirlerini kütsel açıdan da etkilemektedir. Bu etkileşim ise özellikle Tarihi Gar Binası'nın dönemsel mimari özelliklerinin algılanmasını engellemektedir. Aynı zamanda Hızlı Tren Garı'nın giriş cephesi yönünden Tarihi Gar Binası tamamı ile baskılanmakta ve görülememektedir. Aynı silüet içerisine girdikleri Hipodrom Caddesi yönünden bakıldığında ise yine Tarihi Gar Binası Hızlı Tren Garı'nın gölgesinde kalmaktadır. Hızlı Tren Garı, Tarihi Gar Binasına bir arka fon oluşturmaktadır. Yükseklik ve kütle büyüklüğü açısından baskındır.

YAPILARIN MİMARİ ÖZELLİKLERİNİN VE ETKİLERİNİN GÖSTERGEBİLİM YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ankara Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı Binaları birbirlerine konum olarak oldukça yakın olmalarından kaynaklı, sadece aynı kent silüetinde yer almamakta, aynı zamanda doğrudan birbirlerini etkilemektedir. Bu biçimsel ilişki ve ilişkinin izleyenler ve deneyimleyenler tarafından nasıl algılandığının tespit edilmesi adına göstergebilimden yararlanılarak bir yöntem geliştirilmiştir. Geliştirilen yöntemde yananlam üzerinde durulmaktadır.

Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı arasındaki biçimsel ilişkinin tespit edilmesi adına yöntem bölümünde aktarılan sorular, 10 mimar ile görüşülerek doldurulmuştur. Çalışma kapsamında meslek disiplini olarak mimarlar ile görüşülmesinin en temel nedeni, yananlam kapsamında ele alınan, Gestalt İlkeleri, Temel Tasar Prensiplerine dayanılarak geliştirilen kavramlara aşina olmalarıdır. Görüşme yapılan mimarların Ankara'da yaşayan, Hızlı Tren Garı inşa edilmeden önce Tarihi Gar yapısını, Hızlı Tren Garı'nın inşa edilmesinin ardından ise her iki yapıyı da deneyimlemiş kişiler olması önemsenmiştir.

Mimarlar ile görüşme yapılırken, yapıları daha önce görmüş ve deneyimlemiş olmalarına rağmen aşağıda yer alan 2 fotoğraf gösterilmiştir.

Şekil 6. Ankara Tarihi Gar Yapısı ve Hızlı Tren Garı Silüeti-1³.

Şekil 7. Ankara Tarihi Gar Yapısı ve Hızlı Tren Garı Silüeti-2⁴.

Yapılan değerlendirme sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 2: Ankara Tarihi Gar Binası ve Hızlı Tren Garı arasındaki biçimsel ilişkinin yananlam açısından değerlendirilmesi.

³ Fotoğraf, Gizem Kuçak Toprak'ın arşivinden alınmıştır.

⁴ Fotoğraf, Gizem Kuçak Toprak'ın arşivinden alınmıştır.

	Mimar -1	Mimar -2	Mimar -3	Mimar -4	Mimar -5	Mimar -6	Mimar -7	Mimar -8	Mimar -9	Mimar -10
Tarihi Gar Yapısı ile aynı silüet içerisinde yer alan Hızlı Tren Garı Tarihi Gar Binası ile uygunluk içerisinde tasarlanmıştır mıdır?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında zıtlık ilkesi var mıdır?	Evet- Yükseklik, kaplanan hacim, kütle etkisi açısından.	Evet, Yükseklik, Kütle büyüklüğü, açıklık düzeni, malzeme ve renk açısından.	Evet Kütle etkisi açısından.	Evet Kütle etkisi, açıklıklar, malzeme açısından.	Hayır Kütle etkisi açısından.	Evet Kütle etkisi açısından.	Evet Kütle etkisi, renk açısından.	Evet Kütle etkisi açısından.	Evet Kütle etkisi açısından.	Evet Kütle etkisi açısından.
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında koramdan bahsedilebilir mi?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Yapılar arasında bir egemenlik, baskınlık ilişkisi söz konusu mudur?	Evet- Yüksek hızlı tren garı silüetinde daha baskındır.	Evet, Hızlı Tren Garı Yükseklik ve kütle etkisi olarak daha	Evet Yüksek hızlı tren garı tarihi gar yapısı üzerinde egeme	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet Yüksek hızlı tren garı daha baskındır.	Evet

		baskındır.	nlik kurmuştur.							
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında denge var mıdır?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında birlik var mıdır?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında hiyerarşi var mıdır?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Tarihi Gar ve Hızlı Tren Garı yapıları arasında benzerlik var mıdır?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır

SONUÇ

Çalışma kapsamında Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı'nın birbirlerine olan biçimsel etkisi, cephe tasarımı açısından, gösterebilim aracılığı ile değerlendirilmiş olup, yananlam açısından ele alınmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

- Hızlı tren garı, tarihi gar yapısına uygun olarak tasarlanmamıştır.
- Hızlı tren garı kütle boyutları, kapladığı hacim, malzeme ve renk açısından tarihi gar binası ile zıt bir ilişki oluşturmaktadır.
- İki yapı arasında koramdan bahsedilememektedir.
- Yüksek hızlı tren garı silüette tarihi gar binasına baskındır. Hatta verilen cevaplar detaylandırılırken ezici bir etkisinin olduğuna çoğunlukla dikkat çekilmiştir.
- Yüksek hızlı tren garı ile tarihi gar binası arasında dengeli bir birliktelik okunmamaktadır.
- Yüksek hızlı tren garı tasarlanırken tarihi gar yapısı ile birlik içerisinde tasarlanmamıştır.

- Yapılar arasında hiyerarşik bir düzenden bahsedilememektedir.
- Yapılar arasında benzerlik yoktur.

Elde edilen veriler bize hızlı tren garı yapısı ile tarihi gar binası arasındaki ilişkinin okunması esnasında aralarında uygunluğun, koramın, dengeli bir birlikteliğin, birliğin, hiyerarşinin ve benzerliğin olmadığını göstermektedir. Fakat aralarında zıtlık ve baskınlık aracılığı ile bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Tarihi bir yapının yanında yakınında tasarlanan yeni bir yapının benzer olması gerektiği gibi, zıtlık ilkesi ile bir uyumluluk, uygunluk yakalanabilir. Fakat burada zıtlık ve baskınlık ilkeleri uygunluğu, uyumluluğu getirmemiştir. Hatta baskınlık çoğunlukla ezici bir etki olarak yorumlanmıştır. Yüksek hızlı tren garının eski tren garının algılanmasına etki ettiği, hatta algılanmasını neredeyse tamamen engellediği belirtilmiştir. Bu bağlamda bakıldığında Ankara Tarihi Gar Binası ile Yüksek Hızlı Tren Garı arasında uyumsuzluk ve Hızlı Tren Garının baskınlığının söz olduğu görülmektedir. Tarihi ve yeni bir yapı arasında önerilmeyen, tarihi yapının zarar görmesine, algılanmasının engellenmesine neden olabilecek bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

Ankara Tarihi Gar Binası ve Yüksek Hızlı Tren Garı arasındaki mevcut ilişkinin düzeltilebilmesi çok mümkün gözükmemektedir. İlerleyen dönemlerde tarihi yapılara yakın konumda tasarlanacak yeni yapıların inşa aşamasından önce, çeşitli bilgisayar programlarında yapılabilecek görselleştirmelerden faydalanılarak, çalışmada kullanılan yöntemin geliştirilerek uygulanması ile önerilmeyen, tarihi yapı ve çevrelerin zarar görmesine neden olacak ilişkilerin önlenmesi mümkün hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aydın, S. (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Behrens, R. R. (1998). Art, Design and gestalt Theory. *Leonardo*, 31(4), 299–303.
- Ching, F. D. K. (2014). *Mimarlık: Biçim, Mekan, Düzen (çev. S. Lökçe)* (6th ed.). YEM Yayın.
- Eco, U. (2016). *Mimarlık Göstergibilimi (çev. Fatma Erkan Akerson)* (V. Atmaca (ed.); 1st ed.). Daimon.
- Erkman, F. (1987). *Göstergibilime Giriş*. Alan Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi.
- Gümüş, K., & Şahin, H. (1970). Temel Göstergibilim Kavramları. *Mimarlık*, 82(11–12), 35–37.
- Güngör, H. (1972). *Temel Tasar* (1st ed.). Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti.
- Hızlı tren seferlerine başladı* . (2009). <https://www.cnnturk.com/turkiye/hizli-tren-seferlerine-basladi>
- Hobbes, T. (1839). *Elements of Philosophy* (B. Sir William Molesworth (Ed.); 1st ed.). John Bohn.
- İnan, M., & Demir, M. (2017). Demiryolu Ulaşımı ve Türkiye’de Hızlı Tren Yatırımlarının Etkileri: Eskişehir-Konya Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 99–120. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/354307>
- Jules, F. A. (1979). Perceptual Bases for Architectural Design. In A. J. C. J. C. Snyder (Ed.), *Introduction to Architecture*. MCGRAW HILL BOOK COMPANY.
- Kuçak Toprak, G. (2020). A methodology proposal for new building design in urban protected areas in Turkey: Göynük, Sivrihisar, Sille. Gazi University.
- Maginnis, C. P. (1938). Milli Mimari Meselesi ve Cereyanlar. *Arkitekt*, 3(87), 95. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/55/483.pdf>
- Sezginalp, Ş. F., & Sezginalp, P. (2021). Demiryolu Mirası: Arşiv ve İstasyonların İzleri. *Mimarlık*, 420. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=435&RecID=5357>
- Sözen, M., & Tapan, M. (1973). *50 Yılın Türk Mimarisi*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- TCDD Ankara Yüksek Hızlı Tren İstasyonu*. (n.d.). Retrieved October 26, 2022, from <https://www.arkiv.com.tr/proje/tcdd-ankara-yuksek-hizli-tren-istasyonu/4412>
- Tektaş, E., & Akalın, A. (2020). Değişen ve Dönüşen Bir kentte Eski-Yeni Çelişkisi: Ankara tren Garı-Ankara YHT Garı. *Mimarlık*, 412, 68–72. <http://www.mo.org.tr/mimarlikDergisiDocs/pdf/MIMARLIK412.pdf>

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2004). TCDD-Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları. In *Kamu Hizmetinde Mimarlığa Tanıklık* (pp. 19, 21). Desen Ofset A.Ş.

United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (1976). *Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararı*. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kultur/tarihirol_t_k.pdf

Yüksek Hızlı Tren Garı. (n.d.). Retrieved October 26, 2022, from <https://atarim.com.tr/tr/proje/yuksekhizli-tren-gari>

Zeren, Z. (2021). Çok Merkezli Yeni Dünya ve Kentsel Ağın Düğüm Noktaları: Yüksek Hızlı Demiryolu Sistemi ve Yüksek Hızlı Tren İstasyonları. *Mimarlık*, 420, 49-56. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=435&RecID=5360>

KAMUSAL ALANA MİMARLIK VE ÇEVRE PSİKOLOJİSİNİN MERCEKLERİNDEN BAKMAK: PANDEMİ SÜRECİNDE MAHALLE PARKLARINDA BİR İNCELEME

PINAR KILIÇ ÖZKAN¹

ÖZET

Yaşadığımız pandemi sürecinde, mahalle parkları gibi görece risksiz kabul edilen, açık kamusal alanların kullanımı artmıştır. Öyle ki, mahalle parkları mahallelinin çocukları veya evcil hayvanlarıyla kısa sürede erişebildiği, dinlenebildiği, sosyalleşebildiği, hatta çalışabildiği veya özel alandaki gündelik aktivitelerini sürdürebildiği başka türlü bir kamusal alana dönüşmüştür. Bu dönüşümden ilhamla yola çıkan bu araştırma, *kamusal alana çevre psikolojisi ve mimarlık disiplinlerinin ara kesitinden bir bakış önerisi olabilir mi*, sorgulamasından hareketle ortaya çıkmıştır. Araştırma, kamusal mekanlara mimarlık ve çevre psikolojisi disiplininin kesişiminden bakmaktadır. Araştırma kapsamında, öncelikle literatürde kamusal alanı kavramlaştıran farklı modellerdeki kamusal mekanları ele alma biçimleri incelenmekte ve çevre psikolojisi ve mimarlık disiplinlerinin perspektifinden faydalanarak kamusal mekanları ele alma biçimlerine yeni bir bakış önerisi sunulmaktadır.

Öncelikle literatürde kamusal alanı kavramlaştıran farklı modellerdeki kamusal mekanların ele alınış biçimleri incelenerek, *sosyo-mekansal* ve *politik* olmak üzere iki farklı perspektif olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırma, kamusal alanı ele alış biçimi bakımından sosyo-mekansal perspektife daha yakın olsa da, fiziksel mekan kullanıcıların davranış ve ihtiyaçlarından daha öncül tuttuğu için sosyo-mekansal perspektifi eleştirir. Oysa, kamusal alanı kullanıcılarının farklı davranış ve ihtiyaçları açısından ele almak, kullanıcıların farklı ihtiyaçlarına cevap verebilen başarılı kamusal alanların tasarlanabilmesi açısından önemlidir. Özellikle pandemi gibi toplumsal travma zamanlarında, kullanıcılarının farklı davranış ve ihtiyaçları açısından kamusal alanı ele almak daha da önem kazanmaktadır. Bu sebeple bu çalışma, mimarlık ve çevre psikolojisi disiplinlerinin kesişiminde kamusal alana davranışsal bir perspektif önermektedir.

Bu öneri perspektif çerçevesinde şekillenen araştırma, pandemi sürecinde sıklıkla kullanılan açık kamusal mekanlardan olan mahalle parklarında yaşanan mekânsal değişimleri, çevre psikolojisi disiplininden taşınan *mahremiyet*, *kişisel mekân* ve *alansallık* kavramları üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışma, pandemi sürecinde mahalle parklarının kullanıcı tarafından nasıl algılandığına ve kullanımlarının nasıl değiştiğini odaklanır. Vaka analizi yöntemiyle, İzmir'in Bornova ilçesinde bulunan Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı ile Yüzbaşı Şerafettin Parkı isimli iki mahalle parkını ele alan çalışmada, bu parkların pandemi sürecinde kullanıcı tarafından nasıl algılandığı ve kullanımlarının nasıl değiştiği araştırılmıştır. Bu araştırma ile pandemi sonrasında da tasarlanacak olan kamusal mekanlardan mahalle parklarının geleceğine mimarlık ve çevre psikolojisi disiplinlerinin merceklerinden bir bakış sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kamusal alan, Mahremiyet, Kişisel mekân, Alansallık

¹ Dr.Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü. ORCID: 0000-0003-1423-7976.

GİRİŞ

Kamusal mekân, herhangi bir kişinin, herhangi bir amaçla, herhangi bir zaman diliminde kullanımına açık olan mekanlardır (Carr ve diğ, 1992; Neal, 2009). Kentteki toplumsal yaşamın şekillenmesinde kamusal mekanların büyük bir rolü vardır (Amin, 2008). Öyle ki, Neal'e (2009) göre gündelik hayatlarımız içinde kamusal alanda gerçekleştirilmeyen aktivitelerimizi rutininde sürdürebilmek için bile kamusal mekanlara bağımlıyız. Bu bağımlılığımızı, yaşamakta olduğumuz pandemi sürecinde de toplumca gözlemledik diyebiliriz.

Pandeminin başlangıcında, Sennett'in (1992) kulaklarını çınlatırcasına, başta konutlar olmak üzere özel mekanlarda geçirilen sürenin kamusal mekanlarda geçirilen süreye oranla daha çok arttığını yaşayarak deneyimlemiş olduk. Evde kaldığımız süre arttıkça, farklı mekanlarda gerçekleştirmeye alışık olduğumuz pek çok rutin aktivitenin özel alanlarımızda iç içe geçiyor olması sebebiyle özel alanlardan mümkün olduğunca uzaklaşmayı istedik. Bu uzaklaşma zamanlarında mahalle parkları gibi kent içinde görece risksiz kabul ettiğimiz ve nefes alabildiğimiz açık kamusal mekânların kullanımı sıklaştı. Pandemi öncesinde belki her gün önünden geçip pek de uğramadığımız, bazen kısa süreli dinlendiğimiz, kısa mesafede erişilebilir oldukları için küçük bir zaman diliminde çocuklarımız veya evcil hayvanlarımızla ziyaret ettiğimiz kamusal mekanlardan olan mahalle parkları, pandemi sürecinde mahallelinin güvenli bir şekilde nefes alabildiği, saatlerini geçirebildiği, sosyalleşebildiği ve hatta çalışıp özel alandaki gündelik aktivitelerini sürdürebildiği başka türlü bir kamusal alana dönüştü.

Bu argümandan hareketle, bu araştırma, kamusal mekanlara mimarlık ve çevre psikolojisi disiplinin kesişiminden bakmaktadır. Araştırma kapsamında, pandemi sürecinde nefes aldığımız açık kamusal mekanlardan olan mahalle parklarında ne tip değişimler yaşandığını, bu parkların pandemi sürecinde kullanıcı tarafından nasıl algılandığı ve kullanımlarının nasıl değiştiğini anlamak için çevre psikolojisinden yararlanılmıştır.

Çalışma, kamusal mekânı, çevre psikolojisi literatüründen taşınan *mahremiyet*, *kişisel mekân* ve *alansallık* kavramları üzerinden incelemeyi amaçlamakta ve kamusal alan teorisine odaklanan literatüre çevre psikolojisi ve mimarlık disiplinlerinin perspektifinden faydalanarak yeni bir bakış önerisi sunmayı hedeflemektedir. Fiziksel ve kurgusal mekanlardaki değişimlere odaklanırken çevre psikolojisinin merceğinden yararlanılması, birey ve mekân etkileşiminin problemleri ve potansiyelleri gözlemlenerek deşifre edilen değişkenlerin mimarlık disiplininde gelecekteki tasarımlara referans olabilmesi adına önem teşkil etmektedir.

Bu bağlamda, kamusal alana çevre psikolojisi ve mimarlık disiplinlerinin ara kesitinden bir bakış önerisi sunmayı hedefleyen bu çalışma ile, pandemi sürecinde kamusal mahalle parklarında gözlemlenen, deşifre edilen ve yorumlanan değişkenlerin, pandemi sonrasında tasarlanmaya devam edilecek olan açık kamusal mekanların tasarımına katkı koyabileceği düşünülmektedir.

KURAMSAL VE YÖNTEMSSEL ÇERÇEVE

Kamusal Alan Teorisi ve Kamusal Mekanların Ele Alınma Biçimleri

Kamusal alan teorisini şekillendiren üç temel kavram, *kamu*, *kamusal alan* ve *kamusal mekandır*.

Kökleri Antik Yunan ve sonra Antik Roma'ya dayanan ve antik çağdan bu yana kapsayıcılığı artarak kullanılan *kamu* kelimesi, en temel anlamda eşit haklara sahip olan vatandaşları işaret etmektedir (Calhoun 2005). Calhoun (2005, s.282) *kamunun* farklı anlamlarını şöyle belirtmektedir:

"a) bir devlet tarafından himaye altına alınan insanlar, çıkarlar ve eylemler; b) açık ve erişilebilir olan herhangi bir şey; c) paylaşılanlar, özellikle de paylaşılması gerekenler; d)evin dışındaki herşey; e) hitabet, metin veya diğer kişisel olmayan medya aracılığıyla iletişimsel alışverişle oluşturulan veya dağıtılan bilgi veya görüş."

Kamusal alan kavramını *kamu* fikrinden hareketle Jürgen Habermas kavramsallaştırmıştır (Habermas, 1989) Habermas'a göre (1989), kamu fikri, 18.yüzyıl aydınlarının bir araya geldiği kafelerde veya sergi salonlarında ortaya çıkmıştır. Sergi salonları, saray mensupları ya da akademiden sanatçıların sergilerin gerçekleştirildiği ve sanatsal, politik ve sosyal fikir paylaşımlarının yapıldığı mekanlardır. Öte yandan, kafeler, burjuvazinin sanat, edebiyat, devlet ve siyaset hakkındaki farklı konuları tartıştıkları ve iletişimsel

alışverişte buldukları yerlerdir. Habermas, farklı fikirlerin söylemsel bir etkileşim alanı içinde paylaşarak müzakere edildiği, kamuoyunun ve kamu kültürünün oluşturulduğu mekânları “*kamusal alan*” olarak tanımlamaktadır (Habermas, 1989, s.6). Bu bağlamda, Habermas (1989) kamusal mekanları fiziksel olarak tanımlamaz, Habermasın kavramlaştırmasında kamusal mekanlar fiziksel olmayan ve daha çok soyut, söylemsel bir mekân olarak tariflenir. (Mitchell, 1995; Orum ve Neal, 2010; Sheikh, 2008)

Habermas’ın (1989) kamusal alanı söylemsel bir model çerçevesinde kavramsallaştırmasından hareketle, kamusal alan sadece sosyal boyutu olan bir kavram olarak düşünülebilir. Oysa, Habermas (1992), bu noktada kavramın normatif ve politik boyutuna da işaret eder. Habermas’ın (1989) *söylemsel modeli* kamuyu homojen bir biçimde ele aldığı için literatürde çokça eleştirilmiştir (Benhabib, 1992; Merryday, 2002; Fraser, 2004; Oskar ve Kluge, 2004; Mouffe, 2007a). Bu eleştiriler ile literatürde kamusal alan kavramı farklı modeller üzerinden yeniden tanımlanmıştır. Böylece *kamusal alan* kavramı, Habermas’ın (1989) *söylemsel modeli* haricinde kamusal alan teorisine odaklanan farklı disiplinlerce *sosyal, proleter, mücadelecı, feminist* ve *yasalıcı* olmak üzere beş farklı modelde daha kavramlaştırılmıştır (Benhabib, 1992; Hohendahl, 1992; Weintraub, 1995; Özbek, 2004).

Sosyal model, kamusal alanı, değişen toplumsal ilişkiler bağlamında ele almaktadır (Goffman, 1959; Sennett, 1992). Bu bağlamda, Habermas’ dan (1989) daha önce Erving Goffman gündelik hayat ve kamusal alan hakkındaki tartışmalarında kamusal alanı özel alanın dışında yer alan dramaturjik bir mekân olarak tarifler. Goffman’a (1959) göre, toplumun performansları gündelik hayattaki ilişkileri şekillendirmekte ve bunun sonucunda kamusal hayatın koreografisi oluşmaktadır. Benzer şekilde Richard Sennet de kamusal alanı özelin dışında ve kurgulanmış büyük bir sistem olarak tanımlar (Sennet, 1992). Sennet’a göre (1992), kamusal yaşam dışsal bir pratikten daha çok içsel bir pratiğe kaydığı için, kamusal alan erozyon yaşamaktadır.

Proleter model, kamusal alanı üretim ilişkileri açısından tanımlamaktadır (Oskar ve Kluge, 2004). Kamusal alanı egemen, alternatif ve karşı kamuları tanımlayarak üçe ayırır. Egemen kamusal alan, yönetici sınıfın gücünün olduğu siyasi kamusal alanı ifade eder. Alternatif kamusal alan, toplumun ezilen grupları adına sorunların çözümüne yönelik söylemleri ve eylemleri kapsar. Karşı kamular, egemen kamusal alana ait olmayan paydaşları ifade eder. Burjuvazinin kamusal alanına karşı çıkar ve kolektif, üretken ve anti-kapitalist eylem ve söylemlerle kamusal alanı yeniden inşa etmeyi amaçlar (Oskar ve Kluge, 2004).

Mücadelecı model, kamusal alanı, politik ve eşit haklara sahip bireylerin farklılıklarının sadece görünür olmadığı aynı zamanda da üretildiği ortak bir dünya olarak tanımlar (Arendt, 1958; Mouffe, 2007). Hanna Arendt, kamusal alanı, farklılıkların bir görünüm alanı içinde ortaya çıktığı ancak kamuoyuna ulaşmak için tüm farklılıkların uyum içinde hareket ettiği bir alan olarak tanımlamaktadır (Arendt, 1958). Öte yandan, yine mücadelecı model bağlamında Chantal Mouffe (2007), kamusal alanı Arendt’in (1958) uyum vurgusundan farklı bir şekilde, tüm farklılıkların düşman değil fakat mücadelecı olduğu ve uyum içinde hareket etmekten fazlasıyla uzak bir savaş alanı olarak tanımlamaktadır. Mücadelecı modelde kamusal alan siyasi bağlamda ele alınırken, siyasi olmayan her şey özel alanla ait olarak kabul edilir.

Feminist model, kadınların kamusal alandan dışlanmasını tartışmaya açar (Fraser 2004). Bu sebeple, kamusal alanın dışında ve özel alana ait olduğu düşünülen tüm konuları kamusal alana taşıyarak kamusal alanı daha kapsayıcı olması yönünde dönüştürmeye çalışır. Bu bağlamda, proleter modelde olduğu gibi feminist model de kamusal alanda dışlanan grupları kapsayarak kamusal alanı yeniden inşa etmeyi amaçlar.

Yasalıcı model, adil ve tutarlı bir kamu politikası oluşturma anlayışına dayanmaktadır ve bu model Kant’tan bu yana kamusal alana liberal yaklaşımları kapsamaktadır. (Benhabib 1992). Yasalıcı modelde kamusal alan devlet tarafından güvence altındadır ve hukuki olarak tanımlanmış vatandaşlar kamusal alanın bir parçası olarak kabul edilmektedir (Ackerman 1980). Bu bağlamda, yasalıcı model kamusal alanı politik ilişkilerin hukuki ilişkilerle birlikte değerlendirildiği yurttaşlık, hukuk ve politikayı kapsayan üç ayaklı bir düzlemde inşaa eder ve toplum içinde “bir ara denetim alanı” olarak tarifler. (Özbek, 2004, s.35).

Kamusal alan teorisinde kamusal alanı kavramsallaştıran altı farklı modeli, kamusal mekanların ele alınma biçimleri açısından *iki farklı bakış* açısıyla gruplayabiliriz.

İlk bakış açısını *sosyo-mekansal bakış açısı* olarak yorumlayabiliriz. Kamusal mekanları sosyo-mekansal bakış açısıyla ele alan kuramcılar, kamusal mekanları fiziksel olarak ele alırlar ve toplum içindeki farklı kamuların sosyal pratiklerinde etkisi olan kamusal alanların fiziksel özelliklerine odaklanırlar. Başka bir deyişle, kamusal mekanların mekânsal ve sosyal özellikleri ile bu mekanlarda gerçekleşen kamusal yaşam arasındaki ilişkiyi incelerler.

Bu bağlamda, sosyo-mekansal odaklı kuramcılar, kamusal mekanları, kamusal alanda *birbirine yabancı insanların sosyal etkileşimi ve kamusal mekânın erişilebilirliği* olmak üzere iki boyutta incelerler. Kamusal mekanları *birbirini tanımayan insanların sosyal etkileşimi* boyutunda inceleyen kuramcılar, kamusal mekanların sosyal pratikler açısından potansiyellerini ve kamusal yaşamda rol oynayan çeşitli kamuların değişen toplumsal ilişkilerini tartışırlar (Jacobs, 1961; Sennett, 1992; Mitchell, 1995; Banerjee, 2001; Mitchell, 2003; Amin, 2008). Öte yandan, *kamusal mekânın erişilebilirliğini inceleyen kuramcılar*, kamusal mekanlara ve bu mekanlarda gerçekleştirilen her türlü aktiviteye farklı kamuların fiziksel ve sosyal olarak erişebilme hakkı üzerinde dururlar. (Young, 1990, 2000; Madanipour, 1996, 1999; Spector, 2014)

Kamusal mekâna ikinci bakış açısını ise *politik bakış açısı* olarak yorumlayabiliriz. Kamusal mekanları politik bakış açısıyla ele alan kuramcılar, kamusal mekanları politik bir eylem gerçekleştirilen veya söylem üretilen somut veya soyut mekanlar olarak açıklarlar. Ya somut ya da soyut bir alana odaklanarak farklı kamular için demokrasiye ulaşmanın yollarını aramak amacıyla kamusal mekanları incelerler. Kamusal mekâna politik bakış odağı içinde yaklaşan kuramcılar, kamusal mekanları, kamusal alanda müzakere ile *kamu yararına ulaşmak* (Habermas, 1989), *karşı-kamuların dışlanmasına karşılık çoğulculuk* (Oskar ve Kluge, 2004; Fraser, 2004), konuşma ve eylemle ortaya çıkacak bir uzlaşma için *kamusal alanda farklı perspektiflerin çokluğu* (Arendt, 1958) ve ortak bir uzlaşmayı hedeflemeden *kamusal alanda farklılıkların mücadelesi* (Mouffe, 2002, 2007a, 2007b, 2013) olmak üzere dört boyutta incelerler.

Bu çalışma, kamusal alan teorisinden deşifre edilen bu iki farklı bakış açısından *sosyo-mekansal* bakış açısına daha yakın konumlandırılmıştır. Fakat şunu belirtmek gereklidir ki, sosyo-mekansal bakış açısıyla ele alınan çalışmalarda fiziksel mekân ana aktördür. Oysa, kamusal mekânı insan davranışları ve ihtiyaçları açısından da ele almak çok önemlidir. Çünkü başarılı tasarlanmış kamusal mekanlar farklı insan ihtiyaçlarını karşılamaya açık olmalıdır (Carr ve diğ., 2007). Örneğin, bir kişinin tek başına ya da grup ile birlikte gerçekleştirebileceği dinlenme ve rahatlama gibi ihtiyaçların yanında, tek başına gerçekleştirebileceği pasif etkileşim içinde mekânı gözlemleme ihtiyacına cevap verme ya da farklı veya tanıdık insanlarla direkt etkileşimde bulunabilmeye fırsat sağlayabilmelidir (Carr ve diğ., 2007).

Kamusal mekânı insan davranışları ve ihtiyaçları açısından ele almanın önemi özellikle toplumsal travmalar anında ve pandeminin sürekli değişen koşulları altında daha da ön plana çıkmaktadır. Bu argümandan hareketle bu çalışma ile, insan ve mekân etkileşiminin şekillendiği önemli kentsel mekanlardan olan kamusal mekanların ele alınma biçimlerine üçüncü ve yeni bir bakış açısı olarak çevre psikolojisi çerçevesinden *davranışsal* bir bakış açısı önermekteyiz.

Kent İçinde Risksiz Kabul Edilen Açık Kamusal Mekânlara Çevre Psikolojisi Çerçevesinden Bakmak

Çevre psikolojisi alanında 1960'lı yıllardan bu yana yapılan çalışmalar, insan davranışlarının fiziksel ve sosyal çevre ile sürekli bir etkileşim halinde olduğunu söylemektedir (Barker, 1968; Proshansky ve diğ., 1970; Altman, 1975; Gürkaynak, 1988; Sundstrom ve diğ., 1996; Gifford, 1997; Göregenli, 2010). Bu etkileşimin odağında çevre psikolojisi, mekânsal değişkenlerin insan davranışını etkilemiş biçimlerini incelemektedir (Gifford, 1997; Göregenli, 2010). Çevre psikolojisi, insanın çevre ile devingen ilişkisi sonucu açığa çıkan değişiklikleri, sorunları ve potansiyelleri yorumlamayı amaç edinir (Proshansky ve diğ., 1970; Gifford, 1997; Bonnes & Bonaiuto, 2002).

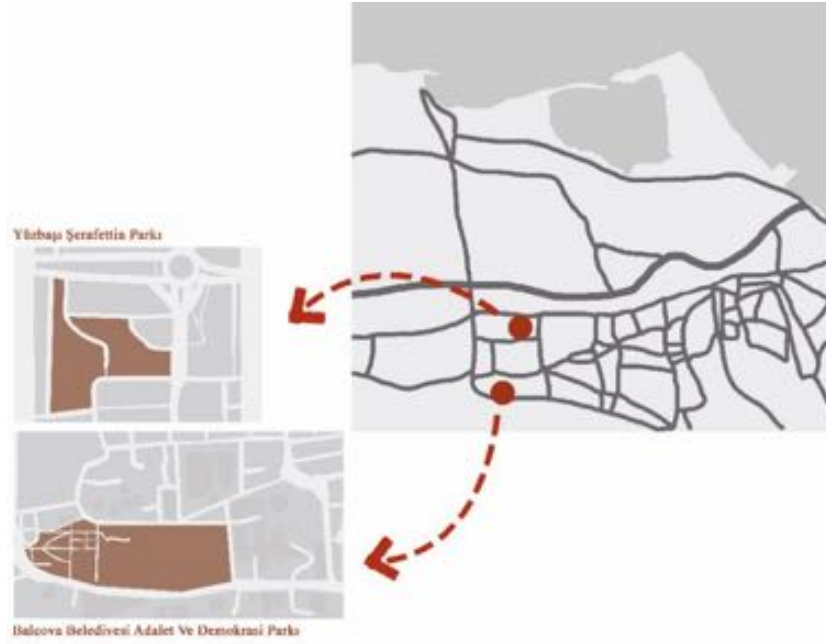
İnsan davranışı, fiziksel ve sosyal çevre arasındaki etkileşimin son aktörü de 2019 yılından beri yaşadığımız pandemi sürecidir. Gündemimizde Covid-19 pandemisi olsa da, tarih boyunca kentler belirli periyotlarda salgın hastalıklarla mücadele etmiş, salgın süreci ve sonrasında kent içindeki kamusal mekanlarda pek çok mekânsal değişiklik görülmüştür. Örneğin, 14. yüzyılda Avrupa nüfusunun en az üçte birini yok eden hıyarcıklı veba, radikal kentsel değişimlere yön vererek Avrupa kentlerindeki sıkışık ve sağlıksız yaşam alanlarının dönüşmesini sağlamıştır (Özden ve Özmat, 2012). Başka bir dönüşüm de sanayi devrimi

sürecinde ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile kırdan kente göç artmış ve kent nüfusunda hızlı bir artış yaşanmıştır. Bunun sonucunda kentler konut, altyapı, ulaşım, çevre sağlığı konularında yetersiz kalmış ve hijyen yetersizliğinin ortaya çıkardığı çeşitli salgın hastalıklar etkisini göstermiştir. Böylece, 18.yüzyıl sarı humması, 19. yüzyıl kolera ve çiçek hastalığı salgınları, geniş bulvarlar, kanalizasyon sistemi düzenlemeleri, hastalık haritalaması gibi uygulamaları da beraberinde getirmiştir (Lubell 2020). Coğrafi sınırlar arası etkileşimin günümüze göre daha kısıtlı olduğu dönemlerde, ülkeler özelinde alınacak yönetsel ve mekânsal önlemlerle salgınları durdurmak daha kolay iken, küreselleşme ile ekonomik faaliyetlerin ülke sınırlarını aşmasıyla ülkeler arası etkileşim arttıkça bir ülkede çıkan salgın hastalığın dünya çapında hızla yayılması kaçınılmaz bir hale gelmiştir (Çam 2020).

Bu kaçınılmaz yayılımın son örneği de sağlığın yanında, ekonomik, sosyal ve mekânsal krizlere neden olan Covid-19 pandemisi sürecinde yaşamış bulunmaktayız. Bu süreçte, birçok ülkede kentlerde bulaş hızını düşürmek amacıyla insanların gündelik hayatlarında sıklıkla kullandığı kapalı kamusal mekanların kullanımı sınırlandırılmış, kısmi sokağa çıkma yasakları uygulanmış ve bireylerin evlerinde geçirdiği süre artmıştır. Evde geçen sürenin uzaması ve kent içi kapalı kamusal mekanların sınırlandırılmasıyla, görece risksiz kabul edilen açık kamusal mekanların kullanımı artmış ve bu mekanlarda pandemiye bağlı mekânsal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimin en belirgin örneklerinden biri de kentsel kamusal mekânlardan mahalle parklarında görülmektedir. Evde geçirilen uzun sürelerin rahatsız edici oluşu ve dışarı çıkıldığında güvenle gidilebilecek kamusal mekanların kısıtlı olması, bireylerin genellikle evlerine en yakın olan mahalle parklarına gitmelerini sağlamıştır. Bu mekanlardaki kullanım yoğunluğuyla pek çok farklı aktivite bir araya geldiğinden, pandemi sonrasında açık kamusal mekanların geleceği pek çok mekânsal değişime muhtaçtır.

Bu argümandan hareketle, *kamusal alan teorisinde kamusal mekanları ele alma biçimlerine ek olarak önerdiğimiz davranışsal bakış açısı çerçevesinde*, açık kamusal mekânlardan olan mahalle parklarına odaklandığımız bu çalışmada, mahalle parklarında yaşanan değişimleri çevre psikolojisi disiplininin taşıdığımız temel kavramlardan olan *mahremiyet, kişisel mekân ve alansallık* boyutlarında inceleyeceğiz. Çevre psikolojisi disiplininin bu üç temel kavramın taşınma nedeni, pandemi sürecinde kamusal mekânda çevre psikolojisinin bu kavramlarında algısal değişikliklerin açıkça gözlemlenebilir oluşudur.

Çalışmada, mahalle parklarının pandemi öncesinde ve pandemi sürecindeki yeni düzende kullanıcı tarafından nasıl algılandığı ve kullanımlarının nasıl değiştiği tartışılmıştır. Çalışma kapsamında, vaka analizi yöntemiyle İzmir'in Balçova ilçesinde bulunan Korutürk Mahallesi'ndeki Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı ile Yüzbaşı Şerafettin Parkı'na odaklanılmıştır (Şekil 1). Pandemi sürecinde, pandemiye deneyimleyen birer mahalleli olarak, bu parklara güvenle, kolayca ve sıklıkla erişebiliyor oluşumuz çalışma kapsamında bu iki parka odaklanmamızı sağlamıştır.

Şekil 1. Balçova semtinde Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı ile Yüzbaşı Şerafettin Parkı'nın konumları.

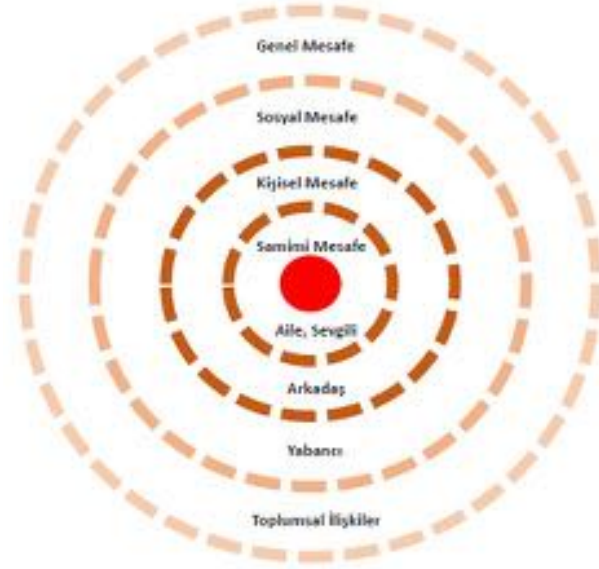
Pandemi Sürecinde Mahremiyet, Kişisel Mekan Ve Alansallık Bağlamında Yaşanan Değişiklikler

Mahremiyet, kişisel mekân ve alansallık kavramları çevre psikolojisinin temel kavramlarından. Bireylerin içerisinde bulunduğu mekâna ve duruma göre şekillenirler. Pandemi sürecinde gündelik hayatımızda yaşanan değişimler ve akabinde gösterdiğimiz davranışsal tüm değişiklikler bu üç kavramla ilişkilendirilebilir. Öyle ki, pandemi sürecinde özel mekanlarımız olan evlerimizin içine daha önce kamusal mekanlara ait olan aktiviteler girdikçe ve de özel mekanlardaki aktivitelerimizi kamusal mekanlara taşıdıkça bu üç kavrama dair kabullerimiz değişmektedir.

Çevre psikolojisi alanının Türkiye'deki ilk araştırmacılarından Melek Göregenli'ye göre mahremiyet "kişiler arası eşitlik bağlamında, diğer insanlarla ve benlikle duygusal iletişim kurma alanında oluşan çevresel bir yaşantı"dır (Göregenli 2010). Toplumun sosyal ve kültürel yapısı kadar bireylerin yaşama biçimleri de mahremiyet kavramının şekillenmesinde belirleyicidir. Bu bağlamda mahremiyet, mekanla ve diğer insanlarla fiziksel ve sosyal ilişkilenebilir. Altman (1976) ve Westin (1970) mahremiyeti bir düzenleme mekanizması olarak görmektedirler. Altman'a (1976) göre bir kişi kendisine veya ilişki içinde olduğu kişilere ne kadar erişilebileceğini seçer ve bu seçimleri doğrultusunda mahremiyeti kontrol eder. Westin (1970) ise mahremiyeti iletişim ile bağdaştırmış, bilgi ve iletişim yardımıyla kendimizi kontrol edebilir, yalnız kalma veya başkalarıyla birlikte olma kararını kendimiz verebiliriz demiştir. Mahremiyeti bir düzenleme mekanizması olarak gören Altman (1976) ve Westin'den (1970) yola çıkarak, pandemi sürecinde hastalığın hızlı bir şekilde hava yoluyla bulaştığı bilgisini edindikten sonra kendimizi izole etmeye ve bireylerle aramıza gönüllü olarak daha fazla mesafe koymaya başladığımızı söyleyebiliriz. Bireylerin kendilerini korumak için uyguladıkları bu mesafe sosyal ilişkilerinde kendilerini daha zor ya da daha kolay ulaşılır kılmak ve sahip oldukları mahremiyeti kontrol altında tutmak için kullandıkları temel mekanizmalardan birisi olmuştur. Alışık olduğumuz gündelik düzeni bozan pandemi süreci en yakınlarımızla bile aramıza sınırlar koymamıza neden olurken, sosyal ilişkilerin mekânsal seyrinin değişmesine yol açmıştır.

Bu mekânsal seyrin değiştiği bir diğer mekân türü de mahremiyet düzeyi yüksek olan *kişisel mekân*dir. Pandemi sürecinde bulaş hızını azaltmak için Sağlık Bakanlığı'nın tavsiye ettiği bir buçuk metre *fiziksel mesafe* uygulaması *sosyal mesafe* olarak yanlış bir biçimde ifade edilse de aslında vurgulanmak istenen *kişisel mekân* kavramıdır. Kişisel mekân, "kişiler arası ilişkilerde, kişinin kendisini diğer bireylere daha az veya daha çok ulaşılabilir kılma çabası içinde bulması" olarak tanımlanabilir (Bekçi ve Taşkan, 2012). Hall

(1966; 1974) ise kişisel mekân proksemi teorisi kapsamında tarifler. Ona göre kişisel mekân mesafenin aktör olduğu bir iletişim biçimidir ve bu mekâna ancak aile ve arkadaş gibi en yakınlar kabul edilir. Kişisel mekânın yanı sıra alansallık kavramı ile de ilişkili olan proksemi teorisi çerçevesinde Hall (1966)'ın tanımladığı *samimi mesafe*, *kişisel mesafe*, *sosyal mesafe* ve *genel mesafe* olmak üzere dört tip mesafe bölgesi bireyler arasındaki mesafeyi ve sosyal etkileşimleri organize etmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Hall'ın Proksemi Teorisi, Nishihara ve Okubo'nun (2015) çalışmasından modifiye edilerek çizilmiştir.

Samimi mesafe kişinin bedenine en yakın olan mesafedir. Bu mesafede kişilerin uzuvları birbirine temas eder. Pandemi sürecinde bu mesafe düzeyinde bulunmamak önceliklerimiz arasında yer almıştır. Kişisel mesafe, bir başka insan ile aramıza koyduğumuz mesafedir. Hall (1966)'a göre 45 cm. ile 1.25 m. arasında tanımlanan kişisel mesafe, pandemi sürecinde 1.5 ile 2 m. arasına çıkmıştır. Sosyal ve genel mesafe ise kamusal alanda bireyler arası var olan mesafelerdir. Bireyler birbirine temas etmez, bireylerin kişisel mesafesini korumaları önem kazanır. Pandemi sürecinde samimi ve kişisel mesafe gibi bu mesafe türleri de toplumca algısal olarak kabul edilen değerlerin üzerine çıkmıştır.

Alansallık, pandemi sürecinde kişiler arası deneyimde çevresel koşulların farklılaşmasıyla değişikliklerin gözlemlendiği bir başka çevre psikolojisi kavramıdır. Gifford 'a (1997) göre, alansallık, "Tanımlanabilir bir fiziksel alanın, nesnenin veya fikrin algılanan, denenen veya fiili kontrolüne dayanan ve işgali, savunmayı, kişiselleştirmeyi ve işaretlemeyi içerebilen bir davranış ve tutum modelidir". Altman (1975) ise alansallığı, erişilebilirlik ve mahremiyet seviyelerinin farklı olduğu *birincil*, *ikincil* ve *kamusal* olmak üzere üç farklı mekan tipi üzerinden tanımlar. Birincil mekanlar, ev ya da yatak odası gibi kişilerin günlük yaşamlarının merkezinde olan, görece kalıcı, kontrol edilebilen ve temel ihtiyaçlarının karşılandığı mekanlardır. İkincil mekanlar ise, bireylerin geçici bir süre sahiplendiği, kullanıcıyı değişken olan, parkta gölgeli bir bank, favori kafe veya kütüphanedeki en sıcak çalışma köşesi gibi pek çok insanla, farklı zamanlarda veya aynı anda paylaşılan mekanlardır. Kamusal mekanlar ise, plajlar, parklar, yürüyüş yolları gibi ortak kullanıma açık ve kısa zaman aralığında kullanılıp terk edilen alanlardır. Erişilebilirlik seviyelerine göre sıralamak gerekirse, en erişilebilir olan kamusal mekanlar, sonra ikincil mekanlar ve en erişilemez olanlar ise birincil mekanlardır.

Fakat pandemi sürecinde, Altman'ın (1975) alansallığı tanımladığı üç mekân tipinde ve bu mekânların erişilebilirlik düzeylerinde, bireylerin günlük rutinlerinin değişmesi ile büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Görece erişilebilir olan ikincil mekanların erişimi kısıtlanmıştır. Öğrenciler her gün gittikleri ikincil bir mekân olan okullarında ders işlemek yerine, birincil bir mekân olan evlerinde eğitim süreçlerini devam ettirmişlerdir. Uzaktan çevrimiçi toplantıların birincil mekanlara sızması ile, birincil mekanlar bir

anlamda iş veya okul gibi ikincil mekanları ikame etmiştir. Yine ikincil mekanlar olan restoran ve kafeler sadece paket servis verdiği için, öğle arasına çıkan bir çalışan yemeğini kamusal bir mekân olan parkta yemek zorunda kalmıştır. Kalabalık bir aile nüfusuna sahip evden çalışan biri ise, birincil mekân olan evindeki farklı kullanıcılarının çalışma zamanı, eğitim zamanı veya dinlenme gibi farklı aktivitelerinin eş zamanlılığı nedeniyle kamusal mekânı kendileştirerek, ikincil mekâna dönüştürmüştür. Bu bağlamda pandemi sürecinde birincil, ikincil ve kamusal mekanların tanımları ve aralarındaki sınırlar bulanıklaşmıştır denilebilir.

PANDEMİ ÖNCESİNDE VE SÜRECİNDE BALÇOVA'DA İKİ MAHALLE PARKI

Balçova Belediyesi Adalet Ve Demokrasi Parkı

Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı Balçova semtinde İzmir Ekonomi Üniversitesi'nin ve Balçova son durağının tam ortasında yer almaktadır. Yatayda büyüyen bu parkın içerisinde çam ve zeytin ağaçlarının arasında basketbol sahası, tenis kortu, wc, masa tenisi, sokak satranç, oturma alanları, yürüyüş parkuru, yapay şelale ve iki adet çocuk parkı bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı'nın Mekânsal Öğeleri

2019 yılında pandeminin hemen öncesinde yenilenme çalışması tamamlanan bu park, yenilenmeden önce çam ve zeytin ağaçları ile çevrili, gündüzleri insanların kestirme geçişler ve evcil hayvanlarını dolaştırmak için kullandığı, akşamları ise görece tekinsiz kabul edilen bir arazi idi. Yenilenmeden sonra hem gündüz hem de gece aktif olarak kullanılmaya başlanan kamusal bir mekân haline gelmiştir. Yenilenme sonrasında parkın kullanım alanlarının artması ile kullanıcı sayısı da artmıştır. Kullanıcıların çoğunluğunu parkın yanında bulunan üniversitenin öğrencileri oluşturmaktadır. Pandemi öncesinde, öğrenciler genellikle ders öncesi, sonrası ve ders arasında parkın okula yakın olan tarafında zaman geçirmekteydiler. Parkın Balçova son durağa yakın olan kısmında yer alan çocuk oyun alanı genellikle akşamüstleri ve okul çıkışında aileler tarafından tercih edilmekteydi. Çocuk oyun parkını çevreleyen yürüyüş parkuru ise kullanıcılar tarafından çoğunlukla sabahın erken saatlerinde veya akşam yediden sonra kullanılmaktaydı. Üst yaş grubu ise genellikle akşamüstleri park içerisinde bulunan banklara oturup etrafı izlemeyi veya arkadaşlarıyla buluşup sohbet etmeyi tercih etmekteydiler.

Pandeminin beraberinde getirdiği kısıtlamalar sonrasında on-sekiz yaş altı ile altmış-beş yaş üstüne getirilen sokağa çıkma yasağı, okul ve üniversitelerin kapatılması, restoran ve kafelerin paket servise geçmesi ve ülke genelinde uygulanan kısmi sokağa çıkma yasakları, Balçova Belediyesi Adalet ve

Demokrasi Parkı'nın kullanımında değişmelere sebep olmuştur. Salgın başlarında hastalık ve tedavisi hakkında çok fazla doğru bilginin bulunmadığı dönemde parkın kullanımı nerdeyse durmuş, bireyler tarafından sadece geçiş mekanı olarak veya evcil hayvanlarının ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için kısa süreli olarak kullanılmaya başlanmıştır. On-sekiz yaş altı kısıtlamalarından dolayı çocuklar evde olduğundan, park, çocuk oyun alanı işlevini kaybetmiştir. Dışarı çıkılabilen genç yaş gurubu ise sosyalleşmek için kişisel mekânın mesafe sınırını ihlal etmemeye özen göstererek bu parkı tercih etmeye başlamıştır. Temas riskini arttırması sebebi ile park içerisinde yer alan spor aktiviteleri yapılmayarak, park içi kolektif spor alanları işlevsizleşmiştir. Bireysel olarak bir yere temas etmeden açık havada yapılabilecek en risksiz aktivite olan yürüyüş aktivitesine talep artmış ve park içinde yer alan yürüyüş parkuru aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır.

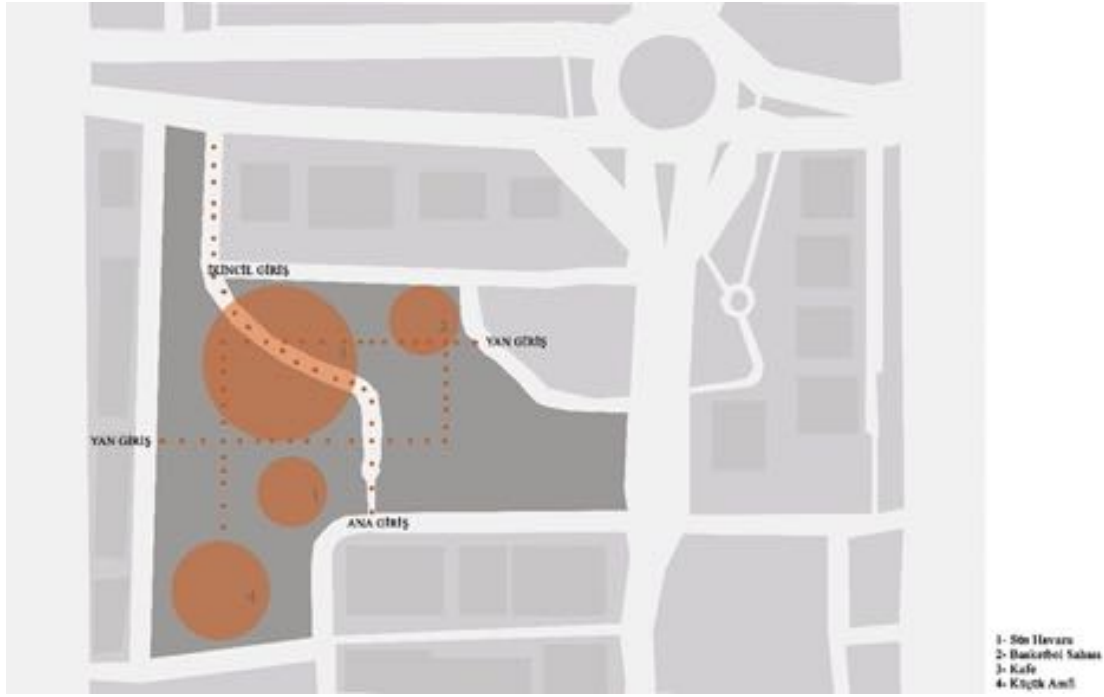
İlerleyen aylarda, aşının bulunması, vaka sayılarının azalması ve yasakların esnetilmesi ile park daha geniş bir yaş aralığı için erişilebilir olmuştur ve kalabalıklaşma görünür hale gelmiştir. (Şekil 4). Kendi çevreleri ile kişisel mesafede oturan bireyler, diğer gruplar ile aralarına koydukları kişisel mesafeyi ihlal etmemeye özen göstererek oturmuşlardır. Bireyler, eğlence, toplantı, kutlama, ev ziyareti gibi kalabalık bir sosyal çevre ile gerçekleştirilebilecek bu aktiviteleri parka taşımıştır. Rutin bir park aktivitesi olarak park masalarında yiyip içmeye, çimlerde oturup sohbet etmeye, doğum günü kutlamaya, komşu günü yapmaya kadar daha önce park içerisinde görmeye alışık olmadığımız aktiviteler yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, Hall (1966)'un tariflediği şekliyle kişisel ve sosyal mesafe arasındaki ayırım bulanıklaşmıştır denilebilir. Ayrıca okullar kapalı olmasına rağmen, özellikle öğrenciler sosyalleşmek ve zaman geçirmek için bu parkı tercih etmektedirler. Bu kullanım özelinde, Altman'ın (1975) alansallık tanımındaki kamusal mekân, kendileştirme ile ikincil mekâna dönüşmüştür. Parkın pandemi ertesinde bu kullanımını koruyup bu dönüşümün kalıcı hale gelip gelmeyeceği ise belli değildir.

Şekil 4. Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı, mekânsal aktiviteler.

Yüzbaşı Şerafettin Parkı

Yüzbaşı Şerafettin Parkı konum olarak Balçova Sağlık İlçe Müdürlüğü ile Mithatpaşa Caddesi arasındadır. Çam ağaçlarıyla çevrili parkın içerisinde bir kafe, yapay süs havuzu ve etrafında konumlanmış oturma alanları, küçük bir amfi ve bir basketbol sahası bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Yüzbaşı Şerafettin Parkı'nın Mekânsal Öğeleri

Salgın öncesinde parkın sirkülasyonu gün içerisinde oldukça fazlaydı. Bunda park içerisinde yer alan kafenin önemi büyüktür denilebilir. Kafe içerisinde küçük gruplar halinde masa oyunlarının oynanabilmesi, ayrıca çay, kahve ve tost gibi gıdaların satılması parkın kullanımını arttırmaktaydı. Parkı gündüzleri genellikle üst yaş grubu tercih ederken, akşam saatlerinde daha çok gençler tercih etmekteydi. Sabahın erken saatlerinden itibaren aktif olarak kullanılmaya başlayan parkta, oyun oynayanların yanı sıra oyunu izleyen veya etrafı seyredip arkadaşları ile sohbet eden arkadaş grupları vardır. Parkın üst yaş grubu kullanıcısının yanı sıra bir diğer kullanıcısı da çalışmayan kadınlardır. Yaz aylarında evde toplanmak yerine bu parka gelip sohbet edip, sosyalleşmeyi tercih etmekteydiler.

Yüzbaşı Şerafettin Parkının genel kullanıcısının altmış-beş yaş ve üzeri olup, oyun oynamaya geldikleri düşünülürse, pandemi sürecinde getirilen kısıtlamalar parkın kullanımında değişimlere yol açmıştır. Park, sadece belirli bir saat aralığında çıkma hakkı olan park kullanıcısının kamusal bir mekânda saatlerini geçirmek yerine birkaç tur yürüyüş yaptığı veya Carr ve diğ.'lerinin (2007) işaret ettiği gibi kamusal mekânda pasif etkileşim ihtiyacına cevap verecek şekilde banklara oturarak temiz hava aldığı kısa sürelerde kullanılan ikincil bir mekâna dönüşmüştür. Salgın öncesi dört kişilik bir masada kişisel mekânı çok da önemsemeden kalabalık bir biçimde oturabiliyorken, yeni düzende masaların arasına mesafe koyulmuş ve masaya oturabilecek kişi sayısına sınırlama getirilmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda park kullanıcısı bu kuralı dönüştürmüştür. Masa etrafında sıralanırsa da, yarım daire biçiminde yan yana sıralanarak kişisel mesafeyi salgın öncesi mesafelere dönüştürerek oturanlar da gözlemlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Yüzbaşı Şerafettin Parkı'ndan kişisel mesafe örnekleri.

Diğer yandan, gençlerin sosyalleşmek için tercih ettikleri alışveriş merkezi, restoran, kafe gibi kapalı mekanlar kapanınca, gece dışarı çıkma yasakları ve saat kısıtlamaları olunca, gençler arkadaşları ile gündüz saatlerinde bu parkta buluşmaya başlamıştır. Ev çalışanları ise parka gelmeye devam etmiş, fasulye ayıklamak gibi mahremiyet bağlamında bazı ev içi aktivitelerin parka taşındığı görülmüştür (Şekil 7). Böylece salgın sonrası parkın kullanıcı profili çok fazla değişmese de, kullanım saati ve yapılan aktiviteler değişime uğramıştır.

Şekil 7. Yüzbaşı Şerafettin Parkı, özel alana ait ev içi mekânsal aktivitelerin kamusal mekân olan parka taşınması.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Covid-19 pandemisi hem dünyadaki hem de ülkemizdeki kentleri, ekonomik, sosyo-politik ve kültürel bağlamda etkilemiştir. Yüksek yayılma hızına sahip ve yıkıcı etkisi fazla olan pandeminin açtığı hasarları kontrol edebilmek, aynı zamanda azaltabilmek için sosyal mesafe uygulaması zorunlu kılınmış, buna ek olarak ülkemizde bazı kısıtlamalar uygulanmıştır. Bunun sonucunda kamusal mekanların kullanımında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kullanım değişiklikleri özellikle pandemi sürecinde görece risksiz kabul edildiği ve kısa mesafede erişilebilir oldukları için sıklıkla kullanılan açık kamusal mekanlardan mahalle parklarında açıkça gözlemlenebilmektedir.

Bu çalışma kamusal mahalle parklarının başka türlü bir kamusal alana dönüştüğünü tartışmıştır. Bu dönüşüm sebebiyle, kamusal alan teorisinde, kamusal mekanları ele alma biçimlerine ek bir bakış açısı önerilmiştir. Önerilen *davranışsal bakış açısı* çerçevesinde, vaka analizi yöntemiyle İzmir ili Balçova ilçesinde bulunan iki mahalle parkında yaşanan değişimler, çevre psikolojisi disiplininin taşınan temel kavramlardan olan *mahremiyet*, *kişisel mekân* ve *alansallık* boyutlarında incelenmiştir.

Çalışmada, açık kamusal mekânlardan biri olan Balçova Belediyesi Adalet ve Demokrasi Parkı ile Yüzbaşı Şerafettin Parkı incelenmiştir.

Pandemi ile iki parkın içindeki aktivitelerin, alansallık, kişisel mekân ve mahremiyet mekanizmalarının değiştiği ortaya koyulmuştur. Pandemi öncesi kişisel mekânın sınırının belirlenmesi sadece bireye aitken, pandemi ile bireyin kişisel mekânı hem birey hem de devlet tarafından korunmaya alınması da bu değişiklikte etkilidir.

Altman'ın (1975) alansallığı incelediği *birincil*, *ikincil* ve *kamusal mekanlara* pandemi sürecinde bakıldığında, incelenen iki park kapsamında üç mekân tipinde de değişimler yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Yüzbaşı Şerafettin Parkına düzenli olarak gelen, oyun oynayan ve sosyalleşen altmış-beş yaş ve üzeri grubu, pandemi sonrası gelen yasaklar ve hastalığın bulaşma korkusu ile evlerinde yani birincil mekânlarında kalmak zorunda kalmışlar ve ikincil mekânlara gidememeye başlamışlardır. Sosyalleşmek için genellikle kafe ve restoran gibi ikincil mekânları tercih eden bireyler, kısıtlamalardan sonra gidebilecekleri fazla bir seçenek olmadığı için park gibi kamusal mekânlara yönelmişlerdir. Ayrıca bu mekânlarda mahremiyet bağlamında da değişimler görülmeye başlanmıştır. Örneğin yemek hazırlamak gibi aile içinde belirli bir mahremiyet çerçevesinde süregelen bir aktivite parka taşınabilmiştir (Şekil 7).

Son olarak, sağlıklı kentlerin ve başarılı kentsel planlarının insan sağlığı üzerinde ne kadar etkili olduğu aşikâr bir durumdur. Pandemi sürecinde yaptığımız gözlemlerden ve edindiğimiz deneyimlerden yola çıkarak, bu çalışmanın kent içinde bulunan mahalle parklarının açık kamusal mekanlar olarak önemini ve kullanıcıların mekânsal kullanım değişimlerinin ve algısal değişimlerinin incelenmesi gerekliliğini vurguladığını söylemek mümkündür. Çünkü mahalle parkları henüz hangi pandemilere ve salgınlara gebe olduğunu bilemediğimiz geleceğin daha da önem kazanan nefes alma mekanları olacaktır. Bu mekanların işlevselliği ise tasarımcı kadar, mekânı kullanan, tarifleyen ve şekillendiren kişiye dolayısıyla kamuya ait olduğunu da ifade edebiliriz. Pandemi sürecinde görmekteyiz ki, çeşitli kamusal kısıtlamalar kişilerin gündelik hayatında farklı ve yeni mekânsal tanımları, esnek kullanımları doğurmaktadır. Birincil, ikincil ve kamusal mekanlar gibi kanıksadığımız mekânsal kabuller zaman zaman birbirine, zaman zaman da birbirinin yerine geçebilmektedir. Kişisel mekân korunmaya çalışılsa da mahremiyet algısı farklılaşabilmektedir. Evdeki öğrenci okul eğitimine devam edebilsin ve çalışanların toplantısı aksamсын diye parkta fasulye de ayıklanabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ackerman, B. A. (1980). *Social justice in the liberal state*. New Haven: Yale University Press.
- Altman, I. (1975). The environment and social behavior : Privacy, personal space, territory, crowding. Montorey: Brooks/Cole.
- Altman, I. (1976). Privacy: A conceptual analysis. *Environment and behavior* 8(1), 7-29. <http://dx.doi.org/10.1177/001391657600800108>
- Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City* 12(1):5-24. <https://doi.org/10.1080/13604810801933495>
- Arendt, H. (1958). *Human condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Banerjee, T. (2001). The future of public space: Beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American planning association* 67(1):9-24. <https://doi.org/10.1080/01944360108976352>
- Barker, R.G. (1968). *Ecological psychology : Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. California: Stanford University Press.
- Bekçi, B. & Taşkan G. (2012). Açık yeşil alanlardaki kent donatılarının kişisel mekan uzaklığına etkisi: Bartın kenti örneği. *Bartın orman fakültesi dergisi* 14 (22):61-71. <https://dergipark.org.tr/en/pub/barofd/issue/3391/46722>
- Benhabib, S. (1992). Models of public space: Hannah Arendt, the liberal tradition and Jürgen Habermas. In C. Calhoun (Ed), *Habermas and the Public Sphere*, 73-98: Cambridge: MIT Press.
- Bonnes, M. & Bonaiuto, M. (2002). Environmental psychology: From spatial-physical environment to sustainable development. In R. B. Bechtel and A. Churchman (Ed), *Handbook of Environmental Psychology*, 28-54: New York: John Wiley & Sons.
- Calhoun, C. (2005). Public. In T. Bennett, L. Grossberg, and M. Morris (Ed), *New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society*, 282-286: Oxford: Wiley-Blackwell.
- Çam, Y. (2020). Covid-19 süreci ve kentsel mekanların kullanımının yeniden planlanması. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi* 4(2):67-79. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oskaiibfd/issue/59226/823574>
- Carr, S., Mark F., Rivlin, L. G. & Stone, A. M. (1992). *Public Space*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Carr, S., Mark F., Rivlin, L. G. & Stone, A. M. (2007). Needs in public space. In S. Tiesdell and M. Carmona (Ed), *Urban Design Reader*, 230-240: Oxford: Architectural Press Elsevier.
- Fraser, N. (2004). Kamusal alanı yeniden düşünmek: Gerçekte varolan demokrasinin eleştirisine bir katkı. In M. Özbek (Ed), *Kamusal Alan*, 103-33: İstanbul: Hil Yayın.
- Gifford, R. (1997). *Environmental psychology : Principles and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday: Anchor Books.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre psikolojisi: İnsan mekan ilişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Gürkaynak, İ. (1988). Çevresel psikoloji: Doğası, tarihçesi, yöntemleri. *Ankara Üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi dergisi* 21(1):1-9. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000993
- Habermas, J. (1989). The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society. Cambridge: MIT Press.
- Habermas, J. (1992). Further reflections on the public sphere. In C. Calhoun (Ed), *Habermas and the Public Sphere*, 421-461: Cambridge: MIT Press.
- Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*. New York: Doubleday.
- Hall, E.T. (1974). *Handbook for proxemic research*. Washington D.C.: Society for the Anthropology of Visual Communication.
- Hohendahl, P. U. (1992). The public sphere: Models and boundaries. In C. Calhoun (Ed), *Habermas and the Public Sphere*, 99-108: Cambridge: MIT Press.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Vintage Books.
- Lubell, S. (2020). *Commentary: Past pandemics changed the design of cities. Six ways Covid-19 could do the same*. *Los Angeles Times* , Erişim tarihi: 22 Ocak 2022 <https://www.latimes.com/entertainment-arts/story/2020-04-22/coronavirus-pandemics-architecture-urban-design>
- Madanipour, A. (1996). Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities?. *Environment and planning B: Planning and design* 26(6):879-891. <https://doi.org/10.1068/b260879>
- Merryday, M. (2002). The relevance of Jurgen Habermas's concept of the public sphere for contemporary public art practices. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Florida State University, Florida.
- Mitchell, D. (1995). The end of public space? People's Park, definitions of the public, and democracy. *Annals of the association of American geographers* 85(1):108-33.
- Mitchell, D. (2003). The right to the city : Social justice and the fight for public space. New York: Guilford Press.
- Mouffe, C. (2002). Which public sphere for a democratic society? *Theoria: A journal of social and political theory* 49 (99):55-65. [10.3167/004058102782485448](https://doi.org/10.3167/004058102782485448)
- Mouffe, C. (2007a). Artistic activism and agonistic spaces. *Art & research: A journal of ideas, contexts and methods* 1(2):1-5.
- Mouffe, C. (2007b). Public spaces and democratic politics. *LAPS, research institute for art and public space* Erişim tarihi: 12 Aralık 2021 <https://laps-rietveld.nl/?p=829>
- Mouffe, C.(2013). *Agonistics: Thinking the world politically*. London: Verso.
- Neal, Z. P. (2009). Locating public space. In A. M. Orum and Z. P. Neal (Ed), *Common Ground? Readings and Reflections on Public Space*, 1-10, New York : Routledge.
- Nishihara, R. & Okubo M.(2015). A study on personal space in virtual space based on personality. *Procedia Manufacturing* 3:(21) 83-90 doi: 10.1016/J.PROMFG.2015.07.359.
- Orum, A. M., & Neal, Z. P. (2010). *Common ground: Readings and reflections on public space*. New York: Routledge.
- Oskar, N. & Kluge, A. (2004). 'Kamusal alan ve tecrübe'ye Giriş. In M. Özbek (Ed), *Kamusal Alan*, 131-141: İstanbul: Hil Yayın.
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları. In M. Özbek (Ed), *Kamusal Alan*, 19-91: İstanbul: Hil Yayın.
- Özden, K. & Mustafa Ö. (2012). Salgın ve kent: 1347 veba salgınının Avrupa'da sosyal, politik ve ekonomik sonuçları. *İDEALKENT* 5(12):60-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36690/417681>
- Proshansky, H., Ittelson, W. & Rivlin, L. (1970). The influence of the physical environment on behavior: Some basic assumptions. In H. Proshansky, W. Ittelson, and L. Rivlin (Ed), in *Environmental Psychology: Man and His Physical Setting*, 27-46: New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sennett, R. (1992). *The fall of public man*. New York: W. W. Norton & Company.

- Sheikh, S. (2008). Publics and post-publics: The production of the social." *Open 14* (Art as a Public Issue): 28–36. Erişim tarihi: 5 Aralık 2021, <https://onlineopen.org/publics-and-post-publics>
- Spector, T. (2014). Publicness as an architectural value. *Journal of architecture and urbanism 38*(3):180–86. doi:10.3846/20297955.2014.960199
- Sundstrom, E., Paul B., Paul B., and Cheryl A. (1996). Environmental psychology 1989-1994. *Annual review of psychology 47*:485–512. doi: 10.1146/ANNUREV.PSYCH.47.1.485.
- Weintraub, J. (1995). The theory and politics of the public/private distinction. In J. Weintraub and K. Kumar. (Ed), *Public and Private in Thought and Practice: Perspectives on a Grand Dichotomy*, 1-42: Chicago: The University of Chicago Press.
- Westin, A. (1970). *Privacy and freedom*. New York: Atheneum.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton: University Press.
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.

DIŞA KAPALI KONUT GRUPLARINA AIT MEKANLARIN AMPIRİK İNCELEMESİ; KONYA- YAZIR MAHALLESİNDEN ÜÇ ÖRNEK

YAVUZ ARAT¹, HÜMA ÖZCAN²

ÖZET

Mekân, farklı boyutlarıyla farklı bileşenleri ve özellikleriyle karşımıza çıkan temel bir kavramdır. Mekân kavramına ilişkin farklı tanımlamalar mevcut olsa da günümüzde mekân kavramından yoksun olarak herhangi bir durum ve olay düşünülmemesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, varlığından yoksun olarak bir durumun düşünülmediği mekân, günümüzde en çok konutlardaki tasarımlar üzerinden tartışılmaktadır. Zira, konutların insanlar için sadece ikamet edilen ve barınmaya olanak sağlayan bir mekân olarak değerlendirilmesinin yanında konutların ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel vb. birçok bağlamda karşılık bulduğu mekanların başında gelmektedir. Bu yönüyle konutlar birçok alanda ve birçok şekilde araştırma konuları olsa da, halen günümüze de konut üretiminin devam etmesi nedeniyle araştırmaya değer, ilgi çeken konuların başında gelmektedir. Nitekim konut üretimin, yapı teknolojisiyle birlikte geliştiği günümüzde farklı mekan üretim şekilleri geliştirilse bile nitelik barınma odaklı yapıların mekanlarının birarada yoğun bir şekilde üretiliminde üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu noktada arazi verilerinin öngördüğü biçimde site konut üretimi yapılırken karşılaşılan, sosyal etkileşim olanağının site türü çok konutlu yapılarda mekansal karşılığının bulma eğilidir. Bu çalışmanın konusu olarak da Konya kentinin Yazır Mahallesi'nde bulunan ve son 5 yıl içerisinde inşa edilmiş farklı ölçekteki site tipli konutların mekanları kapsamlı olarak, yerinde yapılan gözlemler ve elde edilen mimari prolemler ile ulaşılan veriler doğrultusunda incelenmiştir. Konya ilinde arazi bakımından çok geniş ve büyük arazilere sahip olan Selçuklu ilçesinin son on beş yılda farklı ölçeklerde konut üretimin gerçekleştirildiği Yazır mahallesinde bulunan site tipi toplu konut uygulamalarından olması düşünülmüş, bu seçim mekansal niteliğinin karşılık bulunabileceği rastgele üç örnek üzerinden belirlenmiştir. Sitelerde bulunan mekanlar; dairelerin plan tipolojisi, iç mekanlar ve sosyal alanlar malzeme, form, renk, doku gibi birleşenler doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmeleri ayrı ayrı yapılmıştır. Bu noktada her siteden elde edilen veri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Kullanılan malzemeler, formlar ve donatılar doğrultusunda sitelerin içerisinde bulunan farklı ölçekteki mekanlar yorumlanmıştır. Çalışma bu yönüyle gelecekte yapılacak konutların mekan tercihlerinde çok kapsamlı bir altyapı olanağı sunacağını düşündürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Mekan, İç mekan, Konut, Yazır Mahallesi, Konya.

¹ Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mimarlık Bölümü.

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

GİRİŞ

Mekân kavramı var olma, vücut ve varlık anlamına gelen Arapça “kevn” sözcüğünden türemiştir (Arslan vd, 2015). Mekân, günümüz tanımları doğrultusunda içerisinde birtakım hareketleri ve durumları gerçekleştirilmeye olanak sağlayan bir kavram olarak tanımlanabilir. Bireylerin etkileşime girdikleri ya da girmek durumunda kaldıkları pek çok farklı boyutlarda, farklı ölçeklerde, farklı mekanlar vardır. Mekân kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından ev, yurt olarak da tanımlanmaktadır (TDK Sözlük, 2019). Konutlar da günümüzde kişilerin en çok etkileşimde buldukları mekanlar arasında bulunmaktadır.

Mekanların belirli öncüller doğrultusunda değerlendirme kriterleri vardır. İç mekân tasarımlarında kullanılan renk, doku, malzeme, mobilya gibi farklı donatılar mekânların farklı algılanmalarına ve olumlu ya da olumsuz değişik atmosferler oluşturmalarına sebep olmaktadır. Günümüzde kişilerin en çok etkileşimde buldukları mekanlardan biri olarak karşımıza çıkan konutlarında bu bağlamda iç mekân tasarımları, belirli teknik özellikleri ve kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etkiler kapsamında araştırmaya değer konulardan biridir.

Literatürde iç mekân temalı olarak; birçok farklı fonksiyonu farklı kriterler bağlamında ve farklı iç mekân özellikleri çerçevesinde değerlendiren pek çok çalışma mevcuttur. İç mekânda renk kavramı ve etkileri üzerinde yapılan çalışmalar mevcuttur (Alicı, 2019), (Özdemir 2005). Konutun işlevsellik ve esneklik (Bayram 2011), teknolojik donatı elemanları (Özturan 2010), (Yıldırım vd, 2007), sürdürülebilirlik (Ceyda & Karıptaş 2019) gibi birleşenleri kapsamında yine iç mekân özelliklerini değerlendiren araştırmalar da bulunmaktadır.

Çalışmada Yazır Mahallesi’nde son 5 yıl içerisinde inşa edilmiş, 3 farklı büyüklükteki sitelerin içerisinde bulunan 3+1 ve 4+1 daire tipleri incelenmiş, ulaşılan görseller ve bilgiler doğrultusunda yorumlanmıştır. Sitelerin plan düzlemleri, iç mekânda kullanılan donatıların renk, malzeme, doku, form gibi pek çok bileşenleri ve site içerisinde bulunan sosyal alanlar renk, malzeme, algı ve atmosfer vb. gibi çerçeveler doğrultusunda değerlendirilmiş ve tablolştırılmıştır.

Kavramsal Çerçeve; Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada kullanılan kavramlar başlığı altında mekan ve mekan çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın materyali olarak, Konya Kenti’nin Yazır Mahallesi’nde son beş yıl içerisinde inşa edilmiş ve nispeten daha lüks olarak nitelendirilebilecek konutların iç mekanları hem plan şemaları üzerinden ve ulaşılan görseller doğrultusunda hem de yerinde incelemeler sonucunda değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın yöntemi; plan şeması, dairelerin iç mekanları ve sosyal alanların iç mekanları gibi farklı başlıklar altında incelenmiştir.

MEKÂN

Mekân, varoluşa ilişkin temel kavramlardan biri olmasına rağmen tanımı oldukça güçtür. Gündelik yaşantıda mekânın fiziksel ya da matematiksel bazı nesnel özelliklerinin daha baskın olduğu sıradan kullanımı yaygın olsa da mekân öznel deneyimlerle var olur ve herkes tarafından farklı olarak algılanabilecek karmaşık bir olgudur (Avar, 2009), (Ünver 2015). Mekân, Doğan Hasol tarafından insanı çevreden belirli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini devam ettirmesine imkân veren boşluk olarak tanımlanmıştır (Hasol 2017). Ancak Lefebvre’ye göre mekân hiçbir zaman boş değildir (Lefebvre, 2014). Mekân gerek tanımlanmaya çalışılan detaylarıyla gerek içinde barındırdıklarıyla çok katmanlı bir terimdir. Aristo ise mekânı nesnel birlikteliği olarak görmektedir. Başka bir deyişle en kapsamlı anlamından en darına kadar birbirlerini kapsayan tüm olguların birlikteliğinin bir başarısı olarak adlandırmaktadır (Beşışık, 2013). Mekân cansız, sabit, durağan değil, canlı, değişken ve akışkandır. Hem kavram hem de gerçekliktir (Avar, 2009), (Ünver 2015). Farklı tanımlamalarla ilişkili olarak mekânın farklı boyutları ve dinamikleri olduğu açıkça görülmektedir gündelik yaşantıda en büyük oranda karşımıza çıkan mekanlar ise genelde konutlar ve yaşadığımız evler olmaktadır.

MODERN BİR BARINAK VE MEKÂN OLARAK KONUT

Geçmişten günümüze kadar canlılar yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmek için çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Abraham Maslow ilk defa 1943 yılında ortaya attığı ve daha sonrasında şekillendirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında insanların hayatlarını idame ettirebilmesi için gerekli olan bu ihtiyaçları tanımlamış ve belirli gruplara ayırarak sınıflandırmıştır. İhtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre barınma ihtiyacı hava, su ve yiyecek gibi fizyolojik ihtiyaçların bulunduğu ilk bölümde yer almaktadır (Maslow, 1943). Barınma ihtiyacını karşılayabilmek ve dış dünyadan gelebilecek tehditlere karşı koyabilmek adına insanlar ilk çağlardan bugüne kadar en ilkel olanından en gelişmiş olanına kadar farklı yapı malzemeleriyle, farklı ortamlarda ve farklı dönem özelliklerine uygun olarak barınaklar inşa etmişlerdir. Günümüzün modern barınakları konutlar; yalı, apartman, kulübe, gecekodu (Önver, 2016), köşk ve site gibi farklı isimlerle ve farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Esas amacı barınma ihtiyacını karşılamak olan konutu Doğan Hasol, bir ya da daha çok insanın ikamet ettiği yer, mesken olarak tanımlamıştır (5). Ancak bu tanımın ötesinde konut, iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür (Gür, 2000). Casey'e göre konutlar duygusal bağlılık hissetmeye ve orada bulunmanın bir ev olduğu hissine katkıda bulunan fiziksel ve psikolojik canlanma kaynaklarıdır (Casey, 1993). Evler insanların kök saldığı, aidiyet duygusu hissettiği ve nihayetinde yer kimliği ya da evle birlik deneyimi yaşadığı güvenli sığınaklardır (Proshansky, 1978). Çoğu zaman evler ve daireler ortamı anlamlı bir yere dönüştüren paha biçilemez hatıralarla doludur (Pynoos & Regnier, 1991). Konut sadece fiziksel ve barınma amaçlı kullanılan bir mekân değil aynı zamanda farklı özellikleri bağlamında sosyal, kültürel ve psikolojik bir kavramdır. Tanımlamaların ötesinde geçmişten günümüze kadar içerisinde yaşayan bireyler için gerek fiziksel özellikleriyle gerekse psikolojik ve sosyal boyutlarıyla konutlar gündelik yaşamımızın önemli parçalarıdır ve tarihin ilk çağlarından günümüze kadar ihtiyaçlara göre değişimler ve gelişimler gösteren konut ve iç mekanları bu bağlamda araştırmaya değer konulardandır.

ÇALIŞMA ALANI

Çalışma alanı olarak, yapılaşmanın son yıllarda yoğun olarka görüldüğü Konya kenti, Yazır mahallesindeki site içi konut projelerinden seçilmiştir. Yazır Mahallesi Konya'nın Selçuklu ilçesinde bulunmaktadır. Selçuklu'nun görece büyük mahalleleri arasında yer almakta, içerisinde Ecdat Parkı, Kanyon Parkı ve Konya Otogarı gibi büyük ölçekli alanları barındırmaktadır. Sınırları içerisinde bulunan konut ve diğer yapılar açısından farklı yapılaşma söz konusu olmaktadır. Mahallenin sosyo-ekonomik durumunun Konya'da bulunan diğer mahallelere oranla yüksek olduğu da söylenebilir (Ebad 2020). Günümüzde de inşaat faaliyetlerinin yoğun olarak sürdüğü bir mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda Yazır mahallesinde bulunan görece seçilmiş dışa kapalı konut gruplarından, Naturapark Sitesi (2014-2017), Altınpark Konutları (2018-2020) ve Adım Park Sitesi (2016-2017) incelenmiştir.

Naturapark Sitesi

Naturapark Siteleri, Binko Yapı ve Sami Güler Yapı ortaklığı ile inşa edilmiştir. Proje toplam inşaat alanı 238.500 m² ve yapı inşaat alanı 109.258 m² olarak belirlenmiş ve proje %80'i yeşil alan olacak şekilde planlanmıştır. Naturapark Sitesi, vaziyet ve kapladığı alan olarak büyük ölçekli bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Site 2+1, 3+1, 4+1, 5+1 ve 6+1 olmak üzere 25 farklı tipte 715 daire ve 37 mağaza yer alabilecek şekilde tasarlanmıştır. Projenin yapımına 2014 yılında başlanmış ve 2017 yılının sonlarına doğru daireler teslim edilmiş ve konutların kullanımına başlanmıştır (Anonim a, 2015).

Naturapark Sitesi İç Mekanları

Konutlarda akıllı ev sistemleri tercih edilmiştir. Bu kapsamda jeneratör sistemi, balkonu olmayan tüm odalarda panjur sistemi akıllı ev sistemiyle kumanda edilmektedir (Anonim a, 2015). Zemin döşemesi olarak tüm dairelerde giriş holünün zeminine 60×60 ebatlarında açık renkli seramik seçilmiştir. Giriş holünde (Şekil 1) bulunan duvarların bazı bölümlerinde beyaz boya bazı bölümlerinde sarı tonlarında duvar kağıtları kullanılmıştır. Hollerde bulunan vestiyerler gri renklidir, hollerin tavanlarında farklı formlarda asma tavanlar kullanılmıştır, bu bölümde bulunan prizler ve kapılar beyaz renklidir.

Lavabo/tuvalet (Şekil 2) ve banyolarda bulunan dolaplarda genel olarak gri tonları kullanılmıştır, kapılar beyaz, prizler gri renklidir. Yerler beyaz, banyonun bir duvarı yumuşak hatlara sahip daha koyu tonlu bir seramikle kaplanmıştır. Yatak odalarında (Şekil 3) zeminde laminant parke, duvarlarda duvar kağıtlarına yer verilmiştir. Mutfak (Şekil 4) beyaz ve gri renk ağırlıklı döşenmiştir, üst mutfak ve alt mutfak dolapları farklı renklerde seçilmişlerdir. Oturma odası ve salon zemini laminant parke, duvar renkleri beyaz ve gri tonları ağırlıklı seçilmiştir, bu odalarda farklı formlarda asma tavanlar mevcuttur.

Şekil 1. Naturapark Giriş Holü (Anonim a, 2015)

Şekil 2. Naturapark Lavabo/Tuvalet (Anonim a, 2015)

Şekil 3. Naturapark Yatak Odası (Anonim a, 2015)

Şekil 4. Naturapark Mutfak (Anonim a, 2015)

Şekil 5. Naturapark Havuz (Anonim a, 2015)

Şekil 6. Naturapark Havuz (Anonim a, 2015)

Şekil 7. Naturapark Kafeterya (Anonim a, 2015)

Naturapark Sitesi Sosyal Mekanlar

Naturapark Sitesi'nin sosyal alanları arasında kadın ve erkeklere ayrı olarak hizmet veren 2 adet yüzme havuzu (Şekil 5 ve 6), 2 adet spor salonu, Türk Hamamı, sauna, buhar odası, kafeterya (Şekil 7), restoran, mescit, çocuk oyun salonu ve vitamin bar gibi kapalı alanlar ile suni çim yüzeyli futbol sahası, basketbol sahaları, tenis kortları, masa tenisi alanları, çocuk oyun alanları, yürüyüş parkuru ve bisiklet yolu gibi açık alanlar bulunmaktadır. Bu alanlarda farklı fonksiyonlara uygun olarak ağırlıklı olarak yeşil, mavi, gri, beyaz ve ahşap tonları; sitenin bütünlüğüyle uygun olacak biçimde farklı yapı malzemeleri ve donatılar kullanılmış, tasarım kriterlerinin göz önünde bulundurulduğu estetik alanlar mevcuttur.

PLANLAR

Bu kapsamda daire planları farklı seçeneklerle kullanıcılara sunulmuştur. Katlarda farklı plan tipleri bulunmaktadır.

3+1 Daire Planları

Naturapark Sitesi'nde 3+1 tipi 2 farklı standart daire planı, 2 tane de zemin katta konumlanacak biçimde toplamda 4 farklı daire tipi bulunmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Naturapark 3+1 planlar (Anonim a, 2015)

3+1 A tipi ve 3+1 B tipi daire planlarında giriş salon, mutfak ve oturma odasının sağ tarafındadır, giriş göre daha kuzeyde kalan bölümde ise yatak odaları, tuvalet ve lavabo bulunmaktadır. Küçük olan yatak odalarının daha batıda bulunan bölümündeki odada balkon mevcuttur, ebeveyn yatak odası olarak planlanan bölümde ebeveyn lavabo/tuvalet, banyosu ve giyinme odası bulunmaktadır. Her iki plan tipinde aynı bölümlerde çamaşır ve ütü odası bulunmaktadır. Yine her iki daire tipinde de mutfaka ait bir balkon vardır, ancak A tipi daire planında mutfak ortalama olarak 18 m² büyüklükte bulunurken B tipi daire planında mutfağın büyüklüğü yaklaşık olarak 23 m² civarındadır. A tipi daire planında giriş holü L tipi bir formdadır mekânda sabit donatı olarak konumlandırılan vestiyerde yine L forma sahiptir, B tipi daire planında ise giriş holü dikdörtgen formlu tasarlanırken vestiyer bölümü yine dikdörtgen formdadır. A ve B daire planlarının zemin katlarında ekstra olarak mutfak terası daha büyük ve L formundadır.

4+1 Daire Planları

Naturapark Sitesi'nde 6 adet 1.kat ve standart plan tipi; A, B, C, D 1.kat plan tiplerinin her birinin zemin kat plan tipleri olmak üzere toplamda 10 adet farklı daire tipi bulunmaktadır. Giriş A ve B plan tiplerinde aynı bölümde, C ve D plan tiplerinde aynı bölümlerde konumlandırılmıştır. A tipi 1.kat ve B tipi 1.kat planlarında 4 tane yatak odası bulunurken diğer tüm plan tiplerinde 3 yatak odası bulunmaktadır. 4 yatak odası bulunan plan tiplerinde yatak odalarının 2 tanesinin kendi banyo, tuvalet/lavaboları vardır ve bu plan

tipleri diğer tiplere oranla 1 adet daha fazla tuvalet/lavabo ve banyoya sahiptirler. Tüm plan tiplerinde yatak odalarından sadece 1 tanesinin balkonu bulunmaktadır ve tüm tiplerde 1 adet giyinme odası ve 1 adet çamaşır-ütü odası mevcuttur. A tipi 1.kat planında mutfığa ait bir kiler bulunurken diğer tiplerin hiçbirinde kiler mevcut değildir. Daire tiplerinin tümünde mutfak balkonları vardır, mutfağın konumu da farklı daire tiplerinde doğu, batı ve orta olmak üzere farklı noktalarda konumlandırılmıştır. Salon büyüklükleri daire tiplerinin çoğunda farklı büyüklüklere sahiptir. Giriş holleri farklı plan tiplerinde dikdörtgen ve L formlarında farklı büyüklüklerde. Zemin kat daire tipine sahip olan planların bu katlarında ekstra zemin terası ve bahçe alanları bulunmaktadır. 10 adet farklı 4+1 konut tipinin bulunması, konutların birbirlerinden farklı cephelerde, farklı işlevlere ve farklı kullanıcı profillerine cevap verebilecek biçimde farklı oda bulundurmaları sunulan çeşitlilik kapsamında önemlidir (Şekil 9).

Şekil 9. Naturapark 4+1 planlar (Anonim a, 2015)

ALTINPARK KONUTLARI

Özboyacı İnşaat ve İnovya yapı iş birliği ile inşa edilmiştir. Altınvadi Konutları'nın yapımına Haziran 2018'de başlanmış ve yapımı Ağustos 2020'de tamamlanmıştır. İnşaat alanı 52.277 m², arsa alanı 24.633

m²dir. Betonarme karkas olarak inşa edilen yapıda tümü 3+1 ve 4+1 olmak üzere 220 daire bulunmaktadır (Anonim b, 2018).

Altınpark Konutları İç Mekanları

Altınvadi sitesinde giriş holünün (Şekil 10 ve 11) zemini laminant parke ile, holün tek duvarı tamamen ayna ile, duvarlar açık renk tonlara sahip duvar kağıtları ile kaplanmıştır. Kapılar PVC ahşap kaplama ve lake boyalıdır. Vestiyer rengi duvarlarla neredeyse aynı renge sahip sarı tonda, uzun çizgisel vestiyer kulpları siyah bant şeklindedir. Giriş bölümünün tavanı asma tavan olarak tasarlanmıştır. Bu sitede bulunan mutfağın (Şekil 12) pek çok mutfaktan da farklı olarak zemini seramik-granit değil laminant parke ile kaplanmıştır. Mutfak duvarları farklı renk ve desenlerde duvar kağıtları ile kaplanmışlardır. Üst mutfak dolapları beyaz, alt mutfak dolapları gri renktedir, mutfak dolabının malzemesinin yansıtıcı bir cinsten olduğu söylenebilir. Mutfakta ocağın girişe yakın olan bölümüne mutfakta başka bir yerde bulunmayan ahşap bir malzeme ile raf konumlandırılmıştır (Şekil 13). Oturma odasının (Şekil 14) ve salonun (Şekil 15) tüm duvarları aynı cins duvar kâğıdı ile kaplanmış, her iki odanın da zemini laminant parke ile döşenmiş, tavanı da asma tavan olarak düzenlenmiştir ve odalarda hem asma tavana tutturulmuş biçimde led aydınlatma hem de avize bulunmaktadır. Evin seramikle döşenen zeminleri banyo (Şekil 16), tuvalet/lavabo (Şekil 17) ve çamaşır odalarıdır (Şekil 18). Lavabo ve banyoların zeminleri, duvarları ve dolapları dahil donatılarının büyük bölümü yakın sıcak tonlarda seçilmiştir, bu durumun kullanıcı algısını zayıflatacağı ve alanda yoğun bir atmosfer oluşturacağı düşünülmektedir. Tuvalet duvarının arka tarafında 3 farklı renkten oluşan bir duvar tasarlanmıştır, zemini ve diğer duvarları banyo ve lavaboyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yatak odalarının duvarları 2 ya da 3 farklı desen ve renkte bulunan duvar kağıtlarıyla kaplanmıştır, duvar kağıtları gri ve beyaz tonlarındadır. Zeminleri laminant parke ile kaplanmıştır. Yatak odalarında asma tavanlar bulunmamaktadır. Duvar prizleri gri ve beyaz renklerde düzenlenmişlerdir.

Şekil 10. Altınvadi Giriş Holü (Anonim b, 2018)

Şekil 11. Altınvadi Giriş Holü (Anonim b, 2018)

Şekil 12. Altınvadi Mutfak (Anonim b, 2018)

Şekil 13. Altınvadi Ahşap Mutfak Detayı (Anonim b, 2018)

Şekil 14. Altınvadi Oturma Odası ((Anonim b, 2018)

Şekil 15. Altınvadi Salon (Anonim b, 2018)

Şekil 16. Altınvadi Banyo ((Anonim b, 2018)

Şekil 17. Altınvadi Lavabo/Tuvalet ((Anonim b, 2018)

Şekil 18. Altınvadi Çamaşır Odası ((Anonim b, 2018)

ALTINPARK KONUTLARI SOSYAL MEKANLAR

Site içerisinde çok amaçlı spor salonu, çocuk oyun alanı, kafeterya gibi kapalı alanlar, yürüyüş yolu, süs havuzu, oturma alanları ve çocuk oyun alanları gibi açık sosyal alanlar bulunmaktadır. Farklı sosyal alanlar, tasarım kriterlerine uygun olarak kırmızı, gri, beyaz, siyah ve ahşap tonlarda farklı donatılarla inşa edilmişlerdir.

PLANLAR

Bu kapsamda daire planları farklı seçeneklerle kullanıcılara sunulmuştur. Katlarda farklı plan tipleri bulunmaktadır.

3+1 Daire Planları

3+1 standart daire planlarında girişin hemen sağ tarafında salon ve karşı tarafında mutfak konumlandırılmıştır. Girişe göre daha kuzeyde ise ebeveyn yatak odası, yatak odası ve oturma odası bulunmaktadır. Yatak odaları yan yana bulunmaktadır ancak gece holü ve ayrı bir kapıyla yatak odalarının bulunduğu bölüm ayrılmamıştır.

Ebeveyn yatak odasında ebeveyn banyosu ve tuvalet/lavabo bulunmaktadır ancak giyinme odası yoktur. Oturma odası yatak odalarına salon ve mutfaktan daha yakındır. Mutfakta ve oturma odasında balkon bulunmaktadır. Giriş ve hol bölümü U formunda tasarlanmıştır. Zemin katta bulunan 3+1 daire planlarında ebeveyn yatak odası ve oturma odası, 3+1 standart daire planının tam zıttı şekilde konumlanmıştır. Zemin kat 3+1 dairelerin yatak odalarında giyinme odası bulunmaktadır (Şekil 19).

Gece holü tanımlanmamıştır, oturma odasına ulaşabilmek için yatak odalarının önünden geçmek gerekmektedir. Bu plan tipinde bulunan her daire için ekstra çamaşır- ütü odası ve kiler mevcuttur. Mutfağı, salonu, mutfak balkonu standart tip daireden daha büyüktür. Balkon hem salona hem de mutfağa açılmaktadır.

Şekil 19. Altınpark 3+1 planlar ((Anonim b, 2018)

ADIM PARK SİTESİ

Adım Yapı Yazır, çalışmada seçilen diğer projelere oranla çok daha küçük ölçekli bir projedir. Sitede 6 adet 3+1, 6 adet 4+1 ve 2 adet işyeri bulunmaktadır. Projeye Şubat 2016 yılında başlanmış ve proje Ocak 2017 tarihinde tamamlanmıştır (Anonim c, 2016).

Adım Yapı Sitesi İç Mekanları

Adım yapı sitesinin giriş bölümünün (Şekil 20) zemini 60×60 boyutlarında beyaz desenli seramiklerle döşenmiştir, giriş holünün vestiyeri metalik gri kulplu ve beyaz gövdelidir. Yine bu bölümün bir duvarı canlı renkli mavi bir duvar kâğıdı diğer duvarı ise gri-beyaz renkli bir duvar kâğıdı ile kaplanmıştır. Giriş bölümünün hemen karşısında yer alan mutfak (Şekil 21) cam kapılıdır ve mutfak kapısı çift kanatlıdır.

Şekil 20. Adım Yapı Giriş Holü (Anonim c, 2016)

Şekil 21. Adım Yapı Mutfak (Anonim c, 2016)

Mutfak gri ve sarı renkleri yoğunluğuyla tasarlanmıştır. Mutfak dolapları mat gri renkli ve kulpları metalik gri renklidir. Mutfak tezgâhı L formulu, gri desenli beyaz gövdelidir. Ocak ve ankastre takımı ise siyah tercih edilmiştir. Mutfak kapısı hariç odalarda bulunan diğer kapılar beyaz renklidir. Salonunda laminant parke bulunmaktadır, asma tavan mevcuttur ve salon farklı iki renk duvar kâğıdı ile kaplanmıştır. Salonun 2 cephesinde büyük gri gövdeli ve kanatlı pencereler mevcuttur. Oturma odasında da benzer şekilde laminant parke ve duvar kağıtları kullanılmıştır. Yatak odalarında farklı duvar kağıtları ile kaplanmış ve düz beyaz mat boya ile boyalı duvarlar bulunmaktadır. Gece holü uzun ince bir formdadır, duvarları gri beyaz duvar kâğıdı zemini ise seramik döşeme ile kaplıdır. Banyo tamamen beyaz ve gri seramikler ile çevrelenmiştir. Banyo dolapları ise koyu kahverengi ve ahşap malzemedendir. Evin içerisinde çamaşır odası bulunmadığından çamaşır makinesine banyonun içerisinde yer verilmiştir. 4+1 dairelerde bulunan giyinme odasında beyaz renkli hem açık hem de kapalı tarzda dolap bölümleri mevcuttur, bu bölümün devamında bulunan banyo ise koyu kahverengi seramiklerle döşenmiştir.

ADIM YAPI SİTESİ SOSYAL MEKANLARI

Projenin diğer projelere oranla küçük ölçekli olmasından ötürü kamelya, otopark ve bodrum katta bulunan depolar dışında herhangi bir ortak kullanım ve sosyal alanı bulunmamaktadır.

PLANLAR

Bu kapsamda daire planları farklı seçeneklerle kullanıcılara sunulmuştur. Katlarda farklı plan tipleri bulunmaktadır.

3+1 Daire Planları

Adım Yapı Sitesi, incelenen diğer sitelere göre çok daha küçük ölçekli bir sitedir, ancak daire büyüklüğü her iki siteden de daha fazladır. Sitede 6 adet 3+1 daire bulunmaktadır. 3+1 daireler plan düzleminin batı cephesinde bulunmaktadır. Bu dairelerde girişin karşısında mutfak ve girişe göre sağ tarafta lavabo/tuvalet bölümü bulunmaktadır. Mutfağın daha güney bölümünde ise salon bulunmaktadır, salonun ve mutfağın ortak bir balkonları da mevcuttur. Salonun bitişiğinde oturma odası yer almaktadır. Oturma odasının bitişiğinde ise 2 adet yatak odası bulunmaktadır, yatak odalarına gece holü ile gidilmektedir ve bu bölüm kapıyla diğer yaşam alanlarından ayrılmıştır. Daha küçük olan yatak odasının bir balkonu mevcuttur. Banyo ise ebeveyn yatak odasının karşısındadır. Bu dairelerde ebeveyn yatak odası için herhangi bir giyinme odası, ebeveyn banyosu, lavabo ve tuvalet bulunmamaktadır. Projenin bu noktada diğer sitede bulunan daire tiplerinden eksik olduğu düşünülmektedir.

Şekil 22. Adım Park 3+1 planlar (Anonim c, 2016)

4+1 Daire Planları

Sitede 6 adet 4+1 daire bulunmaktadır, dairelerdeki giriş, mutfak, salon, oturma odası ve tuvalet/lavabo 3+1 daire tipinde olduğu gibi konumlanmıştır. Bu tipte yatak odalarına ek fazladan bir yatak odası daha mevcuttur. Bulunan bu yatak odasında da balkon mevcuttur ve bu daire tipinde toplam 3 adet balkon bulunmaktadır. Ebeveyn yatak odasının kendine özgü bir giyinme odası ve banyosu da mevcuttur ancak burda bulunan banyonun içerisinde lavabo ve tuvalet bölümü bulunmamaktadır (Şekil 22).

TARTIŞMA

Sitelerde bulunan farklı mekanlar ve sayıları değerlendirilmiştir (Tablo 1). Farklı daire tiplerinin bulunduğu sitelerde herhangi bir daire tipinde karşılığındaki oda mevcut ise var olarak değerlendirilmiştir ve plan tiplerinde fonksiyonları en fazla barındıran planlar esas alınmıştır. Kiler ve depo sadece Naturapark'ın 4+1 ve Altınvadi'nin 3+1 dairelerinde bulunmaktadır. Seçilen tiplerden sadece Adım Yapı'nın 3+1 dairelerinde giyinme odası ve ebeveyn banyosu bulunmamaktadır. Adım Yapı'nın tüm her iki daire tipinde de ebeveyn tuvalet/banyosu ve çamaşır/ütü odası bulunmamaktadır. Seçilen daire tiplerinde en fazla banyo ve tuvalet/lavabo Naturapark'ın 4+1 dairelerinde, en fazla balkon Adım Yapı Sitesi'nin 4+1 dairelerinde bulunmaktadır (Tablo 2).

Tablo 1. Sitelerde Bulunan Odalar ve Sayıları

Site/Oda	Kiler-Depo	Giyinme Odası	Ebeveyn Banyosu	Çamaşır ve Ütü Odası	Ebeveyn Lavabo/We	Balkon	Banyo	Tuvalet/Lavabo
Naturapark / 3+1 Daireler	X	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	2 Adet	2 Adet	3 Adet
Naturapark / 4+1 Daireler	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	2 Adet	3 Adet	4 Adet
Altınvadi / 3+1 Daireler	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	2 Adet	2 Adet	3 Adet
Altınvadi / 4+1 Daireler	X	1 Adet	1 Adet	1 Adet	1 Adet	2 Adet	2 Adet	3 Adet
Adım Yapı / 3+1 Daireler	X	X	X	X	X	2 Adet	1 Adet	2 Adet
Adım Yapı / 4+1 Daireler	X	1 Adet	1 Adet	X	X	3 Adet	2 Adet	2 Adet

(X: Oda bulunmamaktadır.)

SONUÇLAR

Naturapark Sitesi, Altınvadi Sitesi ve Adım Yapı Sitesi; 3+1 ve 4+1 plan tipolojileri, bulundurdukları farklı odalar, iç mekanları, sosyal alanları belirlenen renk, malzeme, form vb. gibi öncüller doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda kullanılan pek çok mekân bileşeni ve donatılar çerçevesinde mekanların atmosferleri ve insan ölçekli algılanma düzeyleri yorumlanmıştır. Naturapark Sitesi'nde plan düzleminde kullanıcı ve müşterilere çeşitlilik sağlandığı görülmüştür. İç mekân kapsamında farklı daire tipleri ve odalarda genelde aynı tip malzemelerin kullanılması olumsuz olarak değerlendirilse bile, hareketli donatıların farklı tasarımları ve kullanımları için uygun olduğu gözlenmiştir. Naturapark Sitesi'nin pek çok sosyal alanı bünyesinde barındırdığı ve sosyal alanlarında farklı tasarım kriterlerine uygun biçimde inşa edildiği söylenebilir. Altınvadi Sitesi, Naturapark Sitesinde göre daha küçük ölçekli, Adım Yapı Sitesine göre ise oldukça büyük ölçekli yapılmış ancak plan tipolojisi anlamında çeşitlilik sunduğu için örneklem alanına dahil edilmiştir. Sitenin iç mekanlarında genellikle aynı tipte ve renkte malzeme tercih edilmesi mekânı algılamayı ve değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır ancak sitenin sosyal alanları farklı tasarım ilkelerine uygun ve çeşitli olarak inşa edildiği görülmüştür. Adım Yapı Sitesi incelenen siteler içerisinde en küçük ölçekli olanıdır, bu doğrultuda farklı daire tipleri sunmamakta, iç mekânında farklı odalarda farklı tipte, formda ve renkte donatılar tercih edildiği görülmüştür. Bu durum mekanların daha kolay algılanmasını sağlamıştır. Adım Yapı Sitesi küçük ölçekli olduğundan ötürü kapalı sosyal alanları bulunmamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ileriye dönük yönü, farklı örnekler eklenerek ve farklı kapsamlar doğrultusunda çalışmanın genişletilebilir olması, ya da site sayısı azaltılıp daha az öncül ve etken belirlenerek çalışma detayda incelenebilir olmasıdır.

Tablo 2. Mekânların İç Mekân Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Mekân	Renk	Malzeme ve Form	Yorum
Naturapark / Giriş Holü	Zemine gri, vestiyer, alüminyumlar, kapı gövdeleri ve asma tavan beyaz; duvarlar krem, kapı çerçevesi alüminyum renklerindedir.	İ. formda ve dikdörtgen vestiyer, zemine 30x60 seramik, duvarlarda duvar kağıtları ve asma tavan mevcuttur.	Moderen ve ferah bir atmosfer oluşturulmuştur. İ. formda holide mekânın genel bütünlüğü sağlanmıştır.
Naturapark / Mutfak	Zemine, dolaplar ve duvarlar krem; ocak, fırın, mikrodalg gibi donatılar siyah; tezgah beyaz renklidir. Zemine ve dolaplar yarımatris terziliktedir.	Mutfaklarda I. tip, dikdörtgen, ve yarı matris tezgah donatılmıştır. Zemine seramik, duvarlarda duvar kağıtları ve asma tavan mevcuttur.	Dikey bölünme kapıları sayesinde ferah bir mekân oluşturulmuştur. Aynı renk farklı alanlarda kullanılması, bütünlüğe sade bir alan oluşturulmuştur.
Naturapark / Salon	Zemine ve duvarlar krem ve alüminyum renklerindedir. Kapılar ve asma beyaz renklidir.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları kullanılmıştır. Farklı duvar tiplerinde farklı formlar kullanılmıştır.	Kullanılan malzeme ve renklerle bütünlüğe sade ve sükunetli bir mekân oluşturulmuştur.
Naturapark / Yatak Odaları	Zemine ve duvarlar krem ve alüminyum renklerindedir. Kapılar ve asma beyaz renklidir.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları kullanılmıştır. Farklı duvar tiplerinde farklı formlar kullanılmıştır.	Malzeme ve renklerle çok sade ve ferah bir alan oluşturulmuştur.
Naturapark / Banyo	Siyah, gri ve beyaz renkleri tercih edilmiştir. Zemine ve duvarlar laminem yüzeyli (terziliktedir).	Dikey duvarlarda laminem de zemine seramik kullanılmıştır. Farklı tipte dolaplar tercih edilmiştir.	Ortak alanlarda bir mekân oluşturulmuştur, banyo kullanılan renklerle yoğun bir atmosfer oluşturmuştur.
Naturapark / Sosyal Alanlar	Farklı alanlarda masm, kahverengi, gri, yeşil, beyaz ağırlıklı tezgah renk kullanılmıştır.	Pek çok farklı malzeme ve form farklı alanlarda kullanılmıştır.	Sıcaktan korunulmasıyla aynı anda, estetik ve farklı hissiyatından zevk alan farklı mekânlar mevcuttur.
Altıncı / Giriş Holü	Zemine, duvarlarda ve dolaplarda krem tonları, zemine beyaz renk tercih edilmiştir.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları ve asma tavan kullanılmıştır. U ve L formda bölünme kullanılmıştır.	Farklı malzeme ve renk ayrımlarıyla bütünlüğe yoğun ve kapalı bir alan oluşturulmuştur, mekânın sade ve sükunetli olduğu söylenbilir.
Altıncı / Mutfak	Zemine ve duvarlarda gri tonları, mutfak dolaplarında beyaz ve koyu gri tercih edilmiştir. Mutfak tezgahı beyaz renklidir.	Mutfaklarda I. tip ve dikdörtgen tezgahlar, zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları mevcuttur.	Moderen bir mutfak görülmektedir.
Altıncı / Salon	Zemine, duvarlarda ve kapılarda ocak ve alüminyum terzilik edilmiştir, zemine beyaz renk kullanılmıştır.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları ve mekânın asma tavanları kullanılmıştır.	Aynı renklerin sık kullanılmasıyla yoğun atmosfer oluşturulmuş olabilir. Mekân ferah değildir.
Altıncı / Yatak Odaları	Zemine, beyaz, duvarlarda krem ve beyaz renkli farklı duvarlarda duvar kağıtları tercih edilmiştir.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları tercih edilmiştir.	Duvarlarda desenli duvar kağıtlarının kullanılması konforlu bir mekân oluşturulmuşu söylenbilir.
Altıncı / Banyo	Tüm duvarlarda laminem ve alüminyum tonları tercih edilmiştir. Duşakabin siyah başlıklar ve camlarla oluşturulmuştur.	Zemine seramik, duvarlarda duvar kağıtları kullanılmıştır.	Ortak alanlarda bir banyo görülmektedir. Banyoda aynı tonların tercih edilmesiyle donatılar aynı renklerde.
Altıncı / Sosyal Alanlar	Farklı mekânlarda gri, beyaz, siyah, kahverengi ve alüminyum tonları tercih edilmiştir.	Büyük farklı malzeme ve form farklı alanlarda kullanılmıştır.	Farklı tezlikte, griyi ve estetik mekânlar oluşturmuştur.
Adım Yapı / Giriş Holü	Zemine beyaz ve gri desenli duvarlarda masm ve gri renkli, vestiyerde gri renkli malzemeler tercih edilmiştir.	Zemine seramik, duvarlarda duvar kağıtları, mekânın asma tavan kullanılmıştır.	Ferah olduğu ferah bir atmosfer oluşturmuştur.
Adım Yapı / Mutfak	Zemine beyaz ve gri desenli duvarlarda gri renkli, tezgah beyaz, mutfak dolapları gri ve masm.	Zemine seramik, duvarlarda duvar kağıtları, mekânın asma tavan kullanılmıştır.	Mutfak geniş, ferah ve modern tarzda tasarlanmıştır.
Adım Yapı / Salon	Zemine kahverengi alüminyum tonlarında, duvarlar krem, asma ve kapılar beyaz renklidir, pencere ve gri çerçevelidir.	Zemine parki, duvarlarda duvar kağıtları ve mekânın asma tavan kullanılmıştır.	Geniş bir alan kullanılmıştır, sükunetli bir atmosfere sahiptir.
Adım Yapı / Yatak Odaları	Zemine kahverengi alüminyum tonlarında, duvarlar krem, asma ve kapılar beyaz renklidir.	Zemine parki, duvarlarda farklı duvarlarda duvar kağıtları ve mekânın asma tavan kullanılmıştır.	Yatak odası, diğer odaların göre daha konforlu ve kullanılan duvar kağıtlarına mobilya seçimiyle uyumlu hale getirilmiştir.
Adım Yapı / Banyo	Zemine ve duvarlar beyaz tonlarında, banyo dolapları alüminyum tonlarında tercih edilmiştir.	Zemine ve duvarlarda beyazlar kullanılmıştır. Dolaplar alüminyum renklerindedir.	Kapılar ve pencereye bir alan oluşturulmuş. Dolaplar koyu boyaları ve yoğun bir atmosfere sahip değildir.
Adım Yapı / Sosyal Alanlar	Sizde herhangi bir sosyal alan bulunmamaktadır.	Sizde herhangi bir sosyal alan bulunmamaktadır.	Sizde herhangi bir sosyal alan bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Alıcı, N. (2019). İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkileri. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/pagepdf/2486172867?accountid=159111> (12 Haziran 2022)
- Anonim a, (2015). Naturapark tanıtım kataloğu. Erişim adresi: http://www.naturaparkkonya.com/kat-plani/tr/2_4_-1-kat-plani (11 Haziran 2022)
- Anonim b. (2018). Altınvadi Konutları tanıtım kataloğu Erişim adresi: <http://www.ozboyaciinovya.com/proje/altinvadi-konutlari> (12 Haziran 2022)
- Anonim c, (2016). Adım İnşaat tanıtım kataloğu. Erişim adresi: <https://www.adiminsaat.com.tr/> (13 Haziran 2022).
- Aslan, F., Aslan, E. ve Atik, A. (2015). İç Mekanda Algı, 5(11), 139–151. doi:10.16950/std.60957
- Avar, A. A. (2009). Lefebvre'in Üçlü–Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân–Diyalektiği. Mimarlık ve Mekan Algısı, 17, 7–16.
- Bayram, Z. (2011). İşlevsellik ve Esneklik Bağlamında Konut İç Mekan Tasarımında Mobilya Kullanımı. Erişim adresi: <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/3993> (15 Haziran 2022)
- Beşişik, G. (2013). Sinema ve mimarlıkta mekan kurgusu ve kavrayışı. Erişim adresi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/7585> adresinden erişildi (03 Haziran 2022).
- Casey, E. S. (1993). *Getting Back Into Place*. Bloomington: Indiana Press.
- Ceyda, F. ve Kariptaş, F. S. (2019). Konut İç Mekanına Sürdürülebilir Yaklaşımlar. Yakın Mimarlık Dergisi, 2(2), 27–39.
- Ebad, O. Z. (2020). Şehirsel Su Sarfiyatına Etki Eden Değişkenlerin Konya İline Ait Bazı Mahalleler Üzerinde İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hasol, D. (2017). *Mimarlık Cep Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*, 370–396. Erişim adresi: www.abika.com (9 Haziran 2022)
- Önver, M. Ş. (2016). Konut ve Barınma. Konut ve Konut Politikası içinde (ss. 9–19). İstanbul: IJOPEC Yayıncılık.
- Özdemir, T. (2005). Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 391–402.
- Özturan, Ö. (2010). *Teknolojik Gelişmelerin İç Mekan Biçimlenişine Etkisi*, Tasarımda Genç Bakışlar Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Proshansky, H. M. (1978). *The City and Self-Identity: Environment and Behaviour*, 10(2), 147–169. doi:10.1177/0013916578102002
- Pynoos, J. ve Regnier, V. (1991). *Improving Residential Environments for Frail Elderly: Bridging the Gap between Theory and Application*, The Concept and Measurement of Quality of Life in the Frail Elderly, 91–119. doi:10.1016/B978-0-12-101275-5.50009-0
- TDK Sözlük. (2019). Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Türk Dil Kurumu. (01 Haziran 2022)
- Ünver, B. (2015). Disiplinlerarası Yaklaşım İle Sinema ve Mimarlık Etkileşimi: Mon Oncle Filmi Örneği. Başkent Üniversitesi 2. Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyumu, Ankara.
- Yıldırım, K., Döngel, N. & Gürleyen, L. (2007). Konut İç Mekân Donatı Elemanlarının Tasarımında Teknolojik Ürünlerin Etkisinin Belirlenmesi, Politeknik Dergisi, 10(2), 197–204. doi:10.2339/2007.10.2.197-204